I THYMMEI KA LONGBYNRIEW

HEI HO KA DEI KA DAW-IING

BA LA PYNBEIT BAD PYNHEH

(Revised and Enlargcd)

1979

DA

U J. DARNINGH STONE LYNGDOH,
B. Com.

SOCIO-ECONOMIC CONSPECTUS OF THE KHASI-PNAR

Ka kot kaba dei ban pule bad pyrkhat bha da iwei pa iwei ha Ri Khasi Jaintia naduh ki khynnah haduh ki Rangbah baroh lang bad kynthei bad shynrang.

Ka dor
Rs. 5.00

I THYMMEI KA LONGBYNRIEW

HEI HO KA DEI KA DAW-IING

BA LA PYNBEIT BAD PYNHEH

(Revised and Enlarged)

1979

DA

U J. DARNINGH STONE LYNGDOH,
B. Com.

SOCIO-ECONOMIC CONSPECTUS OF THE KHASI-PNAR

Ka kot kaba dei ban pule bad pyrkhat bha da iwei pa iwei ha Ri Khasi Jaintia naduh ki khynnah haduh ki Rangbah, baroh lang bad kynthei bad shynrang.

Ka dor
Rs. 5.00

FOREWORD

The world is now approaching the close of the twentieth century, but it is unfortunate that the majority of the male members of the Khasi and Pnar community have not yet been able to achieve the status of responsible manhood, which is the prevailing custom in other parts of the world. In our present day society the male members of the Khasi and Pnar community continue to be subjected to the process of Head-shrinking of our tradition and customs, and are thereby relegated to an inferior position in relationship to the women-folk of our community. The constant contact with other cultural patterns makes us constantly aware of our lack of responsibility, independence and freedom in our social relationships. The attempt to equate ourselves with patrilineal societies only leads to hypocrisy. Social and domestic freedom which is such a glorious thing is very difficult to achieve, but once it is obtained, it will give each one of us added vigour to live with purpose and enjoy its lasting fruit with a broader outlook on life. It is only then that we can lay claim to a life worth-living.

I dare say that in the heart of every Khasi and Pnar there is an inborn sense of courage and other attractive qualities which unfortunately have been hidden and imprisoned under the weight of our traditional custom. I therefore, feel that the time has come for us to liberate ourselves and break away the chains that have kept us imprisoned for such a long period of time.

It would not be wrong in saying that by nature, males are more violent and aggressive, whereas the females are endowed with the virtues of sympathy, love and tolerance. Unfortunately contact with other customs and societies have not worked in our favour with the result that the females of the Khasi and Pnar community have now become more aggressive and violent and the males have become progressively more tolerant and have consequently been reduced to a secondary position in the society. The world is constantly moving close together and it is in this context I am greatly aggrieved to find that our present customs are bringing about a down-fall in all spheres of life, particularly in the social, economic and political life of our people. I also believe that the domestic imbalance in our society is largely responsible for our failure to achieve a good life right from our own domestic hearths upto the highest level of society.

Such failures tormented my heart and made me realize that we have a duty to shoulder a greater responsibility for the betterment of our society.

(J.D. LYNGDOH.)

KTIEN LAMPHRANG

Kum ka jingshakri ia la ka ri bad ka jaidbynriew, nga iohi shaikdar ba ka don ka jingdawa ba kyrkieh bad ba jar-jar jong ka jaidbynriew jong ngi ia ki 'riewpyrkhat jong ka baroh, ba kin wad ka lad, kumno ban kyllic pat ia ka na ka jingtroin ka jong-ka ha ka Khaïi ka pateng, ka longbriew-manbriew, ka longspah-longphew bad ka akor ka burom. Namarkata manga hi ialade ha la ka jong ka bor pyrkhat bad jingsngewthuh, nga sngew, ba ka don ka kamram kaba ap ia ngi, bad kaba ngi dei ban leh kum ka dak ka jingshakri ia la ka jong ka jaidbynriew. Bad ba kata ka jingshakri kam shong satia tang ha kaba jong ki dkhot jong kano-kano ka Durbar thaw-ain (Members of Parliament, Legislative Assembly bad District Council) ne da kaba thoh ia ki kot iathuhkhana shaphang kiei-kiei kiba la dep (History), naba kiei kiba la leit kim lah shuh ban wanphai, ne ban thaw jingrwai ba bun sur. Hynrei ka jingshakri ba kordor tam ia la ka jaidbynriew, ka long, kumno ban hikai, kyntu bad bthah ia la ki para-ri baroh ba kin sngewthuh bad nang ia kiei-kiei kiba shisha jong ka jingim. Haba nga ong kumne, kata ka mut, ba kin nang ban im ka jingim kaba shongdor kum ki briew, hynrei ym tang ban shu mih sha ka Pyrthei (to live purposefully like human beings, and not just to exist like insects). Kata ka mut, ba ngin kdew ia ki jingbakla ba mynta jong ka jaidbynriew, khnang

ba kan lait na ki Lawei. Lym kumta, u para briew un ibein, u Blei un tim duh.

Kat kum ba ka paw mynta la iohi na ki dak ba tyngkrein, ba ki khun shynrang ka ri jongngi, kim don satia kata ka lawei, ha kaba kin pynshet ia la ka jong ka jingim. Ki im shikhmat, bad shimet, kata, haba kren kyllum. Namarkata, ka jingiasngewthuh jingmut bad jingiatylli jong ka jaitbynriew kam don, bad kumta ruh, ka jingshakri ba shisha ia la ka jong ka jaidbynriew kam don. Hynrei uwei pa uwei u khun jong ka u hajir tang ia la ka met ka met, bad nangta ka mih ka jingpihuin, bishni bad long kuhiw para mangi. Ka jingiatylli bad jingiatrei lang kam don bad kumta ka jaidbynriew baroh kawei ka long lyngkar (disorganised). Naba lada ngim don ka nongrim kaba skhem, ngin nym nang ruh ban burom ia ki aiñ. Lymne kata ka aiñ kaba ngi thaw da ki Dorbar thaw-aiñ jong ngi kan nym lah long kaba trei kam ne myntoi ia ka ri.

Kum ka nuksa ngan shu kdew hangne harum khyndiat. La iohsngew ba uwei u Dkhar bym nang kren khasi bha ba u ong kumne :—

"Uto shynrang khasi shna aiñ, mangi ym symthu. Ong ym ai khyndew ia ngi. Para lajong pat de ai, khun lajong ruh ai. Khyndew pat jong uto te ma ngi ioh la ka ioh khyndew. Te uto aiñ aiu kumto?"

Ngi rwai "Ri Khasi Ri Khasi nga ieit iapha" Hynrei tang mar shu iapler u phlang ha ka por Synrai ngi thang noh da ka ding. Ngin iohi 4 (saw) tylli ki dohkha ha wah ngi theh noh da ka shun. Bad haba ngi kheit soh-ot ne sohphie ngi khylliah bad ngor noh ia ki tnat. Hato kane mo dei ka dak jong ka jingieit jong ngi ia ka Ri Khasi? Bad kumjuh ruh ngi ju rwai "Tymmen mynhyndai la ngam iohi shuh, jingkynmaw ia ki kan ym duh", katba bun napdeng jong ngi tang ia la ka Kmie-rad bad Kpa-rad tang ar-pateng shakhmat ruh ngim tip shuh. Haba kumta ngi da kynmaw shisha mo ia kita ki tymmen mynhyndai? Ne ngi shu ia rwai tang ban thyllan ei u thylliej, khlem jingthmu ne khlem jingmut ei ei.

Ka jutang u barim ka ong "Hei ho ka dawïng". Na ka daw-ïng dei ban pynkhuid lym kumta yn ym lah ban im khiahkrat, hynrei kan khura kan pynkordit lynter ia ka longbynriew. Ka roi ka pa parum pareh kynthei shynrang kan nym wan. Ka kamai kajih kan um, kan ringrngai bad im swai ka long-ïng ha baroh ki bynta. Bad hangta u wan-ur u wanhap bad u poi-pur u poi-hap un nang ioh ka kabu ksiar ban ktaid. Namarkata, ka kamram ba kongsan tam eh jong ki shakri ba shisha jong ka jaidbynriew ka long, ban thaw ia kata ka bym shym la dep, kaba long ka Nongrim ha kaba ia ka jaidbynriew yn tei (Ka Lawei ha kaba ki khun ka ri kin nang ban shaniah bad ban pynshet ia la ka jong ka jingim). Kumno ruh ba kin nang ban niewkor

ia la ka jong ka Matti bad umsyep, ba kin nang ban niewkor ia ka longtnga ka longkhun, ba kin nang ban niewburom ia la ki hynmen ki para, ki tymmen ki san, ki kynthei khynnah, ki kur ki kha bad ba kin nang ruh ban shakri hok ia la ka ïng, ka ri bad ka jaidbynriew. Ba kin nang roi ruh ha ka Khaï ka pateng, ka khih ka kdet, ka spah ka phew bad ka akor ka burom. Ba kin ioh ruh kata ka jingsngewthuh ka ban btin lynti sha ka jingmanbha hynrei ym tang ban shu nangkot nangsla.

Namarkata, ka jingshakri ba shisha bad ba kordor ia la ka jaidbynriew, ka dei ban long ka jingshynrang jong ka mynsiem, ban nym riej noh ban kdew bad pyni paidbah ia ka jingshisha. Naba ia ka jingshisha, yn ym lah ban set kut, hynrei ka don la ka lynti ban prat bad kan paw bad mih hi shabar ha kano ma kano ka por, lada ym mynta, hynrei lashai, bad lada ym lashai hynrei la shisngi, lane ha kano-kano ka sngi, tang ba ka dei hi ban mih.

Dated 23rd Aug. 1979.	J. DARNINGH STONE
Mawmluh, Cherrapunji	LYNGDOH.

I THYMMEI KA LONGBYNRIEW

Haba la pynmih ia kane ka kot ha ka snem 1961, ka la don ka jingiatai-nia kaba shitrhem shibun khamtam hapoh Sor, ki ong ba kane ka jot ka pei baroh ba la kdew ha kane ka kot kan sa duh noh. Bad ba ka ri jong ngi hi shityllup kan sa wan dur thymmai hadien ba ngi la ioh la ka jong ka jingsynshar kaba mut ka Jylla lajong (Ka Hill State). Ki da ong ruh kan sa bha ka kha-ii ka pateng, kan sa roi ka spah ka phew, kan sa duna ka jingiaid lyngkår kynthei shynrang kumjuh, bad ka akor ka burom kan sa kiew. Hynrei ma ngi pat ngi ong ba kam lah ban long kumta namar kat kum ka bor sngewthuh jong ngi ka nongrim jong ka Longbynriew (social structure) ka long ka tynrai bah jong kiei kiei baroh. Kumba ngi tip ba ka sociology ka dei ka tynrai, bad ba ka Politics bad Economics ki long tang ki tnat ki jong ka, kumta ruh ngi sngewdei ba ka social structure ka dei ka nongrim ha kaba halor jong ka dei ban tei ia kiei kiei baroh. Hynrei lada shu tei tang ia ka burom jong ka Politic khlem ka nongrim jong ka Longbynriew jong kano kano ka jaidbynriew, kata ka jingtei khlem artatien kan long lehnohei, bad kata ka jaidbynriew kan ym san da lei lei ruh ha baroh ki liang, lait noh tang ha ka iaknieh burom.

Mynta hadien ba ngi la ioh ia ka State (Jylla ba pura la ka jong) lajan don shiphew snem, hynrei lehse baroh kiba bishar bniah kin iahap jingmut bad ngi ba ngim shym roi bad ba ngim shym lait bad ngin ym lait ruh na ki kitei ki apot ba la

kdew ha kane ka kot 18 (Khatphra) snem mynshuwa. Kumta la sngewdei ban pynmih biang ia kane ka kot khnang ba kito ki Para ri bym shym la ioh lad ban pule ia ka mynnor, kin ioh pat ia ka mynta. Kumta la pynbeit bad pynheh ia ka khyndiat.

Manga u khun shynrang ka ri, ha ka rta nga dang lyngkot bad dang khyndiat ruh ki sngi ba nga iohi, hynrei lyngba ki jingeh, la bun rukom ki briew ba'ngi ia-khleh. Lyngba ruh ka jingduhlad la bun ki kam nga hap ban mad. Haba shipor nga shong hangne ha Sor, nga sngewsarong naba nga dei u Nongkyndong. Nga iaid ruh ha ka kylleng ryngkat bad ka jingsngewmeng, naba ka dur Rangbah nga kieng nga deng ha baroh shi rynieng. Hynrei haba lut ki dong jong ka nga la shang, nga diaw ha ka mynsiem, naba k'ei kiei kiba ki khmat jong nga ki wallam ki long kiba kthang bad ba itriem. Kum 'riewpeitngor bad ba bishar bniah ia jingiohi ban shu niewsting ngam lah, ka long ka jingiohi bym itynnad wat la kam isaitmet. Ka kdew shaikdar ba ngi mynta ha ka Lawei ngim lah pynshet. U 'riewpyrkhat. ha ka khlem lait un ngat, hynrei ki riewpathar na ka raimaw-raidieng kin kiar. Ka shon ka thar ha ka jabieng naba ka long kaba itieng, bad ia Rangbah shisha hi ka pynphieng. Naba u Rang khraw jutang um lah ban hun tang katba pyniaid ka Mariang, hynrei u ieng ka khih ka kdet ban wad jaka ia lawei ban pynshet. Katba nga la lah ban kynmaw, jingstad ba shisha jong ngi kam pat shym paw. Hato, ka jingstad sain-nar u khun ka ri hyndai ha Rang-

jyrteh, shano sha u la leit theh? Haba nga iaid lyngba baroh ki surok bah ki jongka, ia nga kim ai jingsngewbha satia, hynrei ia jingpyrkhat ka pynkhia, naba nga iohi pynban ia ka Sorma bad ka Brahma.

Shano u rain u Ja-ut bad Jangew Jathang ka ri, ba wan heh wan plung pynban da u Patol bad u Bindi. U ksch khlein ka ri sha raieh-raidam, sha ramsong utai la kynriah, ba u shah shop na lum ba pyngngad ha u diengsohbroi ba bun shiah. U 'Li-sawrang bad 'Li-por sha lum u la kynthih rkhiang, naba ia ki wah duid ka ri la wan jyllei da u Triang. U Shiahkrot, u Spit bad u Sylli kin sa nang rain katba nang mih ka sngi naba mynta la nang wan tab jaka da u Siejnaka. Ki sner u Simsohphoh bad Simpieng ki la sdang ban dkhaw, ba lyer shit ka la wan jynhaw. Ki 'Si-kyrtong ka ri kim lah ban iada, hynrei ki hap ban kynriah, naba ki don da ki Reng-mattah. Ki 'Si-kynthei ba nep ki reng, kim don ksah pat ha tyrpeng, da ki haphang ym bit pynshur naba kim don ka sap iatur. Ka dur ba shisha jong ka ri kam don shuh la jyllei sa tang ki rong iapan, naba ha u ym ju don lawei, u im shikhmat bad tang shimet-shimet bad u im u iap ha la marwei. Ia kiwei ba um shaniah, ban ioh ma ki da lei lei um kwah. Sha la ba iap soit-soit u lam, ban thang ingkhong ban tep jyndam. Kumta jingstad ki khun ka ri ban bteng kam don lynti, u stad tang u ba ioh, bad tang shikhmat hi ka duh noh. Iangi ki pateng ba ngin ioh um kwah, namar lait na lade horkit-hordang ia kiwei um shaniah, naba lyngba ki nu-

ksa, ha u la paw shynna. Ah ! dur lanot, balei sha haduh katne ba lynsher ka apot? Ba ia pliang bam ja jong u barim, u laiphew-har u wan ban shim. Na kylleng ki nongthoh phlang la ki rashi, ki dem hi diap ia lum ka ri ban khi. Naba ia u. Kyieng la ai kabu, ka bor u ngap kan long aiu? Jingnang-jingtip ka la nangkhie, khyndew ka shyiap pat ka nang kie. Ha ki sngi barim une haphang, mynta pat sha khrum hi jlang. Jingnang-jingtip te ngi nang roi, sha jingmanbha ngim lah ban poi. Naba ia jingnang-jingtip ka kot ka ai, hynrei ym ia jingshemphang ba janai. Namar ka long tang ka lynti, ha kaba u briew un iaid hi. Namarkata, burom akor ka la nang tor, bad la wan meng da ka tynneng Ki khun ka Bthuh kin shan haei, naba ia ki la iuh naduh Rympei ?

Ah ! phi ka Blei nongbuh nongthaw, hato iathuh kaei ka daw, kaei ka lait kaei ka let, kaei ka khia kaei ka shon, ha por ba biang ba ngan law ngan loit bad ngan leit on. Maphi, ka nongbuh-nongthaw ia ka longbynriew, hato phi hun ia ka ban nym kyrsiew, hato ym dei maphi ka Blei, ka ban peit ia kane ka jot ka pei? Shisien peit liep wat la nga ieit, nga lah khlem ong ba ngi la bieit. Sa khyndiat sngi ko para ri, tang ban ioh taw ngin leit shongmraw, bad tang ban ioh ka ja-kyntien, ha tyrpeng nongwei ngin sa ia sdien. Hei, ym dei ho, ba wei la kha la wanrah lu khaw kumba ju ong mynwei ki Kthaw ki Kiaw. Kane ka dei Pyrthei iaknieh, ba wei la bakla te syak ha ktieh bad ka shah phyrnop ha ban da jhieh. Jingngeit mynwei bad mynta ym iahap

shuh, naba mynwei du Dpei hynrei mynta pat da Sabon bad ka Mluh. Mynwei te rhing ia i spah-mynsiem mynta pat ngi la sdang triem, dei na bynta u sohkhaw, ba yn ia wieh ha ban da dkhaw; ba shisien me la jam, me dei ban pynbiang la u baibam.

Haba i-jot briew i la leit hangta ki khmat kin thait ban peit, ba ia symbai ngi khein ba sep, halai-halai ngin sa jah klep. I dur ka ri te in sa leit bad kin wan paw sa tang ki jingpynma-phreit, sa tang ki sngi to ngin ia peit. Lymda mynta ngim ieng ban khang, na bym pyrkhat nangta in krang, hangta te kam don jingmyntoi shuh ban iit, hynrei sa tang ban phanang-Tyut bad beh Rabit. jaka shongthait pat kan wan long hangtei ha Diengtyngkong. Pukhlein, Putharo bad Pu-maloi kito la rain, naba u Khoi u la par-pain, ynda la suhthied sa u Nemki ia ki un shop sha sep ka sngi. Naba, manba jyllud ia tmain rangbah u lah phoi-phoi kumba shu tah, ba ha ka lyer ruh u leit per imat u dei u tmain lamler.

Haduh katne hato balei, ba ia ki puria te am hanga, ia ki Khabah pat na la ki wah, u hajarjon u wan ban rah Ha la poh ïng da shiah da tram u pat u nang ktha shngiam. U Ryngkew u Basa na la i 'Lawadong u sa kynriah ynda la wan jyllei da ki 'Labah. U Sohpen bad Lynniang kin sa nang hiar naba u Jarda u la nang par. U Shersyngkai bamon bad Maintari wahbah na la ki pung kin hap ban mih haba la wan jyllei da u 'Kha-Hengki jur bih. U Simtung, Shohthah bad

ka Lorni shano sha kin poi haba u Tyngab bthuh u la wan roi. Para ma ki kin sa ia dait bad ma u pat un-rkhie pashait, bad katba nang hap ka doh ka snam, u pat un nang ieng ka tam. Haba ma ki ki la ia liem, u pat un sa long Syiem. Un ieng ruh ban pyniashut ba kin ia dukhoi ha ban da pyut, katba ki dang ia kem para ma ki, ma u pat un nang thapkti. Hangta ka sngi kan nym mih shuh, ki saw-aiom ka ri ruh kin sa duh, un spain syngit u thah ka tlang bad un tep ruh haduh ryndang. Ki khun ka ri kin sa iap sdot naba la pjah haduh ka pdot, ia jingim kin sa isih bad ia Pyrthei kin nym mon shuh. Ia u Nongthaw kin ieng ban wad tang bun shim noh kin iai kyrpad, hynrei ia ki un nym patiaw naba ia u ki la pyndiaw. Un pynsaja-sasti bad lyndet un phai, un ieh hangto ba kin imswai. Hangta mynsiem kan khih-pisa, hynrei yn ym don jaka. Khatduh khatwai, 'eriong 'erngit bad 'Lapbah Sohra, kin sai phar kin rah rynieng shathie arsut sha ka Sorma shatei artet sha ka Brahma. Naba ia i bynta ba u la buh ha pohjat ngi ia iuh.

KUMNO YN SHAKRI BAD IEIT IA LA KA RI

Ah! katno ngi dap da ka jingsngewmeng kaba khraw ba mangi ki Khasi, ngi don la ki jong ki dustur bad kiba Pher na kita ki dustur jong kiwei pat ki jaidbynriew kiba ngi ia imlang sahlang. Naba ha ka jaidbynriew ka jongngi, ki kynthei ki bat ia ka bor ha ka longïng-longsem bad ba ki pyniaid ma ki nadong shadong. Hynrei shwa ba ngin sngewsarong kumne, ngi dei ban da pyrkhat ba ha ka pyrthei shai ba mynta ngim dei satia ban hun hangno ba la kha ia ngi, ngi dei ban wad kiei ki jingbakla jong ka mynta khnang ba ngin dup nang ban kiar na ki lashai. Te da kaba iai ieh kumne ngin nang ban kiar na kita kiba sniew bad ngin nang kiew shaphrang katba nang mih kawei-pa-kawei ka sngi. Ka Mariang hi ka la pynlong ia u briew u jingthaw u ba kham-stad bad ba kham shemphang ban ia kiwei kiwei pat ki para jingthaw ba ia im lang ha snieh pyr-thei, kumta u trud ia ka maw ia ka dieng, u wad ki lad ki lynti kumno ba ka lashai kan khambha ne khamsuk ia ka mynta. Te kane hi ka pynlong ia u briew ba un nym shongthait.

Te kumta ka ktien IEIT RI hangne kam mut satia ba ngin shu shla da ki jingrwai ba syiang "Ri Khasi Ri Khasi nga ieit ia pha". Hynrei ka mut ban leh ei-ei ha kaba paw na ka bynta ka jingbha bad jingmyntoi ka jongka naba katkum ka jing-sngewthuh ka jong nga ki jingrwai rkhiang kim ju wallam bad kin nym wallam jingbha ei-ei ruh em. Da kaba ong ban leh ei-ei da kaba paw, kata ka

mut ban khyllad noh ia kita ki shiah kiba thar ia ka ne ban weng noh bak ia kita ki diengpyngkiang kiba khangiad ia ka jingroi jingpa bad jingphuh jingphieng ka jongka. Kum kine ki don ha ka jaidbynriew ka jongngi bad ki long kiba la rim bad ki ba la sah bun spah snem kat haduh ba uba bun hi um shym pyrshang shuh ban pong ne ban weng ia ki wat lada shisha ki iai kynjut bad shon tiak shi tiak ha man la ka khyllipmat. Bad ka jingdon jong kane ka syriem than eh ia uto u briew ba don 'Niangraidliang ba lada u trei shitom bad u bam u dih makna hi ruh hynrei un nym sngaid ne i bha met, hynrei une shu niangtruid kum u bym ju ioh ja. Te kumba baroh ngi tip ba kawei-pa-kawei ka jingmih ka dei ban don ka daw, kumta ngi dei ban wad kaei sha kata ka daw kaba ringrngai kumne ia ka jaidbynriew ka jong ngi. Nga buh ia ka ktien "ringrngai" kumne namar haba bishar bniah bha ia ka jinglong ka jaidbynriew Khasi bad Pnar, nga shem ba ki im ka jingim kaba lyngkar, ka bym don ka jingshaniah uwei ia uwei pat ne ka jingbymshaniah wat hapdeng ki dkhot jong kajuh ka ing hi ruh, ka jingduk bad ka jingkordit.

Te ka kamram ba kongsan ka jongngi, lada ngi ieit shisha ia la ka jong ka Ri ka long ban wad ia ka daw jong kane ka Apct. Ka daw jong kane baroh katkum ka jingshem ka jongnga ka long naduh dyngkhong bad kaba la rim haduh katta katta, bad ka la long syriem kum uta u shiah ba la sahkut shapoh ka doh la slem kat haduh ba ka dien rung ka jong u ka la dam noh, hynrei

uba iai shon ne thar jriak shi jriak ha manla ba dei iuh. Ban pong ia kum une u shiah ka long kaba shitom bad jynjar shibun namar phi donkam ban krad thymmai pat ia ka doh, te kumjuh ruh, ban weng ia kane ka daw ba la sah rta ha ka jaidbynriew ka jongngi kam long shuh ka kam kaba suk. Bad yn don ruh napdeng jongngi ki ban nym kwah shuh ban weng hynrei ban shah katba ka long wat la ka ktha ka kynjut katno katno hi ruh. Hynrei ha ka pyrthei ba la khamshai mynta ngam ngeit ba kiba bur ki sngewthuh bieit kumtei, namar, ba lada ym weng ia ka ha ka por kaba biang te ngin nym lah shuh ban weng bad ki pateng ki ban bud ia ngi ki la dei ban shu iaid dkoh kumto tyngkeng ne ban kyllon noh syndon.

Para-ri Peit mynta kum ka nuksa. Rwai te ngi rwai "Ri Khasi Ri Khasi nga ieit iapha". Hynrei hato ki kam jong ngi ba ngi leh man la ka sngi ki iahap mo kumba ngi rwai. Sngewbha ban bishar. Ki khlaw ki btap ki la nangduh da ka jingleh hi jongngi kumno ban bam duh.

Ha ka por Synrai bad khmat tlang, tang shu sdang iap u phlang ha lum ngi thang bad wiang dıng noh ia ki lum kat shaba ngi dei iaid haduh ynda iap jingit bad Blang bad Masi. Haba ngi leit ban kheit ia u sohphie, ngi ngor noh ia ki tnat. Bad kumjuh ruh haba ih soh-ot bad soh-um, ngi khylliah ia ki tnat jorg u dieng haduh un da shri hi shdai bad kylla matlieh hi khleng. Ngim shym kheit tang ia u soh hynrei tang ba ioh kloi, ngi

leh dusmon hi khait. Teng teng ngi shem ba kito ki dieng ki iap noh syndon lymne ki thung tasam hi khait ban nym soh shuh lano lano ruh. Haba ngi iohi ba don dohkha ha wah, ngi theh noh da ka shun ban shoh pyniap noh khlem iehnoh symbai shuh. Lane ngi theh da kano kano ka jait bih ne siat noh da ka Dynamite. Hato kine ki dei ki kam bad ki dak jong ka jingieit, ba ngi ieit eh ia ka Ri Khasi kumba ngi rwai?

Ynda haba la thir sani bad lada pyrkhat bad bishar bniah bha, nga shem ba kane ka daw ka dei tang na ka bynta ba mangi ki Khasi bad Pnar ngi pynshet tylli ia ki bor jong ka Longïng ha ka Kynthei. Lehse da kaba nga ong kumne ba kane ka dei ka daw bun napdeng jongphi phin sngew ba ka long tang ka jing shu kren ne ka jingpynkut ba khlem nongrim. Hynrei nga kyrpad ia phi baroh ba shuwa ba phin rai pynrem ia nga kumne phin sngewbha ban pule bniah ia kane ka jingpynn nia ba lyngkot jongnga hangne harum. Bad haba phi leh kumta pyrshang ban da pyrkhat, bishar, bad khan halade marwei-marwei hato ka long ne em kaba shongnia, bad ba kine baroh ki jingsniew ban sa kdew harum hato dei ne em ba ki mih na ka.

Nga ngeit ba bun napdeng jongphi ki ba tip ba haba ka pyrthei ka dang lung bad ba ka jinglongbriew ka dang rew bad khaiñ, kata ka mut ba kam pat ni ne jlih kumba ka long mynta. Ki briew ki im kumba im ki mrad, bad ki long kiba iaidwir na kawei ka jaka sha kawei pat. Ki briew

ha kito ki por kim don ïng don sem bad kim don bam don dih ka ba thikna, hynrei ki shu im ha ki thied-dieng bad ki soh khlaw sohbtap kiba ki shu khar bad tih iaiaid artad ar ad jong ka lynti iaidwir jongki. Ha kane ka por ki briew ki im ha ka bor, u ba don ka bor u leh katba u mon ne u sngewbit. Kawei ka kynhun bad kawei pat ki ju ia long thma ha manla ba ki ia kynduh, kumta ka kynhun kaba khamkhlain bad kham khraw bor ka leh mon katba ka sngewbit halor jong ka kynhun ka ba kham-rit bor. Ki kem bor ia ki kynthei bad ki leh mon da ka bor ha ka jingdawa kynthei shynrang jongki. Ka jingshong kurim ka ban da iashonglang sahlang kumba ka long mynta ym ju don, kumta ia kata ka jingdawa ka mariang ha ka jinglong kynthei shynrang ki pyndep kum ki mrad. Te kumta ki kynthei ynda haba ki kha-ki long, ki ri, ki sumar bad ki tip hi shaphang la ki jong ki khun, naba ia u kpa ym juh lah ban tip hato dei u ei. Kumta kita ki khun kiba ki kynthei ki kha ki long beit ki jongki bad ka jaid ka khong ka leit tang sha ki.

Katto katne phew snem mynshuwa, ia kane ka jingshongkurim da ka bor lah ban shem ha ka jaidbynriew jong ngi, ba ka Syiem-sad Khasi ka lah ban kem ia uno uno u shynrang wat na iew na hat, lada ka hi ka ibit ba uta u briew un long u tnga jong ka. Kam pher lada uta uba shah kem u mon ne um mon, hynrei ka Syiem ka don ka bor ban phah ring phah patom ia u bad ban pynlong ia u u tnga jongka. Ia kane ka iukom kem shynrang ka Syiemsad

la ju tip kum ka *Ringkongngor*. Hynrei mynta hi ngi iohi ba imat ka la duh namar ym ju kham don shuh u shynrang u ban shah ring. Te kumta hyndai, ka bor ka dei ruh ka hok.

Hynrei suki suki katba ka pyrthei ka la nang kham-iaw bad ba ki briew ki la nang khamshai, ki sdang ban shong neh ha kano-kano ka jaka da ka ba shong hapoh ki kremmaw ne da kaba thaw skum malu-mala. Ki sdang kumno ban nang ban rep ban riang bad kumta ter-ter ki nang ban kam nongkynti ia la ki jingthung jingtep bad ia ka khyndew ka shyiap ha kaba ki shong bad ki rep ki riang. Wad haduh kane ka por, ki kynthei ki dang bat bad pyniaid nadong shadong namar ki shynrang hi te kim pat jaka satia. Te hynrei wat haduh kane ka por, ka ain bad ka hok dei ka bor. Te kumta bun ki ba shah knieh, shah lute bad shah thom bor noh ia la ki jingdon jingem ha kito kiba kham khraw bor. Te hynrei ynda haba ki briew ki la nang khamshai u Shynrang u la sdang ban shonglang bad ban kam nongkynti ia ka Kynthei kum ka tnga jong u, kane ka jingshonglang u tnga bad ka tnga ha kito ki por ka long ba u shu iawan ialeit kumto bad kam trai ia ka, hynrei um shym shonglang satia kumba long mynta. Hynrei ka jingpyniaid pat ia ka trep ka skum, ka kper ka phrah ka lyngkha ka risai bad ka jingdon ka jingem te dei hi ka jongka kynthei, bad kumjuh ka jingpeit jingi ia ki khun ki kti ruh ka dei ka kamram ka jongka. Kumta ngi iohi ba ha kine ki por, baroh, nadong shadong ki long ki jong ki kynthei bad ka jaid ka khong

ruh kumjuh ka leit sha ki. Hynrei la shem pat ba kine ki kynthei bunsien ki shah lehbein shah banbein, namar ba kum ki kynthei hi, kim don satia ka bor ka ba biang ban iada ialade bad iala ki jingdon jingem kiba dei hapoh ka jingpyniaid ka jongki, na ka kti ki nongshun. Kumta suki suki haba ki khun bynriew ki la nang khamstad bad khamshai, ki riewpyi khat ki la wad ka lad kumno ban iada kum na kine kiei kiei, bad khatduh khatwai ki la shem ba don tang kawei ka lad, bad kata ka long ban teh ia u Shynrang da kaba aiti noh ha u ia ki khun ki kti bad jingdon jingem baroh ba kin long noh ki jongu bad ba dei ma u u ban pyniaid, sumar bad ban iada ia ki na ka kti ki nongshun. Naba ma u, kum u shynrang u don ka bor kaba khamstad bad kham khlain bun shah ban ia ki kynthei, ha ka ban pyniaid kumno ban roi ban pa bad ban bit ban biang ka shong ka sah bad nadong shadong katkum ka jingdonkam jong ka jinglongbriew.

Kumta kiba poi pyrkhat ban leh nyngkong eh ia kane dei ki Grik, kiba ngi tip ba ki long ki jaidbynriew ba stad tam ha ki por ba rim Kipynkhamti noh ia u Shynráng, bad ha ka ri ka jongki u shynrang u sa wan long u nongri nongsumar, u nongthaw ia ka ing ia ka sem, u nongpuh u nongdain, u nongpynheh nongpynsan ia ki khun ki kti bad u nongsharai ia ka longing longsem u nongiada bad u nongpyndap. Bad u sa long u Kpa u ba kit ia ka khia ia ka shon ha la ka longing. Bad kumta ka sa mih ka ktien Famulus ha ka ktien Latin kaba mut shakri lane mraw.

Ha kane ka por u kpa u sa long u trai jong ki khyndew ki shyiap ki jingri ki jingdup, ka tnga ne ki tnga, ki khun ki kti bad ki mraw, bad baroh ki sa hap hapoh ka jingri ka jingsumar u Shynrang bad ba dei ma u u ban synshar, hukum, peit bad pyniaid ia ka longing ka longsem. Te kumta ia kane ka nuksa ba bha jong kine ki jaidbynriew la nang iabud ter-ter sa da kiwei kiwei de ki jaidbynriew jong ka ri Iurop bad ynda ka la leit poi sha ri Bilat ia kane ka ktien Famulus la pynkylla sha ka ktien Family. Bad kumta ka ktien Family ka sa mih ha ka jingmut ka jongka ia ka longing ka longsem jong uwei pa uwei u shynrang. Kumta ter-ter haba ki briew ki la nang khamstad bad khamsngewthuh, kiwei kiwei de ki jaidbynriew ki la ia bud ia kane ka nuksa ban aiti ha u shynrang nadong shadong ryngkat ka jaid, khriang ban bha ban miat, da ka ba teh ia u bad kane ka jingkitkhlieh (responsibility.) Namar ki sngewthuh shaikdar ba u long uba kham khraw ym tang ha ka bor met hynrei wat ha ka bor pyrkhat. Bad suki-suki ha ka jingiaid jong ki por, ka jaid ka sa nang leit sha u shynrang ha baroh ki jaidbynriew jong ka pyrthei lait noh sa tang khyndiat than eh ki jaidbynriew ba dang dum, bad ba mangi ki Khasi ngi long kawei na ki.

Peit thuh bad bishar haba ker kper. Ka jingker kan nym skem lymda sieh pateng pateng da ki diengtylli kiba khamheh, bad ia kito ki diengtylli ba kit ia ka jingker la khot ki Diengshynrang. Balei leit khot ia ki ki Diengshynrang? Sa pynshongdor, hi maphi.

Te hynrei mangi ki Khasi bad Pnar ngim shym long shuh ki ba dang dum katkum ba ngi paw mynta. Te haba kumta, hato balei ba ngim kylla satia kumba kylla lem kiwei-kiwei ki jaidbynriew na ka bynta ka jingbha. Ka jubab ia kane ka long kumne harum :—

Kaba nyngkong ka long ba mangi ki Khasi bad Pnar ngi long ki ba khyndiat briew eh, ngi ialeh barobor ban kiar na kita ki jaidbynriew ba kham bun paid, namar ngi sheptieng ioh ngi shu shah tyllep nòh da ki. Te kumta kane ka daw ka pynlong ia ka jaidbynriew jongngi ban long kiba iaid kiar na kiwei pat ki jaidbynriew bad ban sah tang ha la ka kynhun.

Kaba ar pat ka daw ka long, ba kane ka jaidbynriew ka long kaba .im ka jingim kaba khuid bad suba, bad ka bym don kata ka thok ka shukor ne ki buit bajikor ba laiphew skit. Kumta ki im tang ha la shi jaid. Kim ju sngewbha ban iakhleh bad kiwei pat bad kim ju bud satia ia ki dustur jong kiwei pat wat lada ki long kiba bha ne basniew. Ki kiar ban ia shongkha shongman ia u ne ka khyllah jaid. wat ban ia trei ia ktah ha ka liang ka khaii ka pateng ruh kim da sngewtynnad, namar ki ong ba ki dkhar ki long kiba thok ba shukor. Ia kane ka jingsngewthuh ba lyngshing bad jyndong ka jongki lah ban shem bad iohi, wat tang ha kine ki phewsnem ba la lah. Ki Khasi ki ju pynrem bad niewpoh ia ka briew kaba ia poi kha bad u dkhar u lyngkien, bad ki ju ong ka *Tnga Dkhar*. Ba wat ia ka briew kaba

shu kham thleb-thleb ha ka jinglong briew ne ha ka siew ka tda ha iew ha hat ruh, ki ju ong ba "Wow ka jing leh katai ka briew te la kum ka Tnga Dkhar" Te kane hi ka pynpaw shaikdar ba ki Khasi hyndai kim sngewbha ban ia khleh bad kiwei pat ki jaidbynriew hynrei ki kwah ban ia im tang para maki. Kumjuh ia ki jinghikai jong kiwei ruh kim ju pdiang bad kim sngewbha satia ia kino-kino ki jingkylla ha ka liang ka rukom im ne ha ka rukom ngeit Blei hi ruh. Ia kane la nang kham pynsabut shuh-shuh da ka jingtip jongngi mynta, ba hyndai wat, ia ka briew ne u briew u ba leit long Kristan ruh ki beh na ing. Te kumta kine kiei-kiei ki pynpaw shai kdar bad ki lông ki sakhi ba tyngkrein iangi ba ngin ngeit ba ka jaidbynriew jongngi hyndai kam ju pdiang sngewbha satia ia ki jingkylla kiba wan na shabar. Kumta ka shu sah beit kumto khlem kylla.

Te haba ngi iohi ba kumne ka long ka jing-im ki Khasi bad Pnar hyndai ka jingkylli mynta pat ka long, Hato ki Khasi hyndai ki suk ki sain ha la kitei ki jinglong ki jong ki? Ka jubab ia kane ka long Hooid. Naba hyndai haba u briew u dang bieit, ka pyrthei kaba u hi u tip ka dang long kaba rit, ki jingkwah ki jongu ki long kiba khyndiat, bad kine ki jingkwah ki long tang ki jingdonkam ban im. Kata ka mut wat ia ka jain ruh ym pat da tip bha kumno ban pyndonkam ia ka. Ki briew ki ia im tang ha la i jong i shnong ne i kyntoit bad ia ki jingkwah bad jingdonkam jongki la shu

ia pynbiang tang hapdeng jongki hi ha lapoh i kyntoit. Ki nongthaw khiew ki thaw na ka bynta ki nongrep bad ki nongrep ki ai khaw iaki bad kumjuh ki nongthain jain ki ai jain ia ki nongthaw khiew bad ki nongrep, bad maki ruh kumjuh ki ai khiew bad ai khaw iaki. Ka thied ka die bad ka leit khaii pateng shajngai sharwang ym pat ju tip ha kine ki por. Ia kum kane ka rukom im ha ka ktien phareng ki khot ka "*Village Economy*". Te kumta u briew u hun u biang naba um pat tip satia ia ki jingkwah ba khyllah kumba mangi kiba im ha ka mynta ngi tip.

Hynrei suki-suki haba mangi ki Khasi ngi la nang khamshai bad kham shemphang ngi shem ba ka pyrthei pleng kam dei tang kato ka shnong ne ka kyntoit ha kaba ngi ngi shong. Hynrei ka long kaba iar bad ba shong da bun ki jaidbynriew ba pher ba pher. Khamtam ha ka jingialam jong ki por ba mynta ngi shem ba ngim lah shuh ban kiar na kiei-kiei ki jong kane ka pyrthei ba iar. Ha ka liang ka rukom im ngi la dei ban ia im lang bad kiwei pat ki jaidbynriew, ngi bud, ngi pyrthuh bad ngi tynneng ia ka riam ka beit jong kita ki jaidbynriew ba la khamstad. Ha ka khaii ka pateng, ka die ka thied ngi la nang kham iaid jngai wat shaduh palat jong u pud ka ri Khasi bad Jaintia. Ki jingkwah ki jong ngi ki la nang iai roi bad nang iai mih thymmai katba nang mih kawei pa kawei ka sngi, Kata ka tiar bad ka kor ka bor ba shna sha Amerika bad Bilat la nang ban pyndonkam mangi ha ing jong ngi na ka bynta ka jingbit ka jongngi. Ka shongkha ka shongman ka

la nang iakhleh hapdeng ka jaitbynriew Khasi bad Pnar bad kiwei-kiwei ki jaidbynriew jong ka pyrthei. Kumta ngi la nang ia bud bad ia tynneng kumno ban kiew shaphrang ha ka jinglong briew, kumjuh ruh ha ka jingngeit Blei. Ngi la nang ia pyrthuh riewshai bad pdiang ne rakhe ia ki jaid niam ba pher ba pher. Bad kata ka jingsngewthuh ba lyngshing bad jyndong ka jongngi hyndai ka la nang troin bad nang duh katba nang mih kawei pa kawei ka sngi. Kumta ka jingim ka jongngi ka la pher bak lbak na kaba ngi long mynshuwa. Mynta ngi im ha kata ka pyrthei kaba ki khot ha ka' ktien phareng ka "*World Economy*". Bad ka por hi kam shah shuh ia ngi ban im ka jingim hyndai ka bym ia dei shuh hangno hangno ruh bad kane ka juk mynta. Kumta ngi la dei ban tehsong noh mlon ia la ka jaidbynriew ha kata ka rukom kaba stad. Naba ka pyrthei ha kaba ngi im mynta ka pyrshah than eh ia katei ka dustur hyndai jongngi, te kumta ngi dei ban pynkylla noh shisyndon da kaba pynkhamti noh ia ka longing longsem ha u Rangbah uba don ka bor ban iada ia la ka jong ka Rympei na kino kino ki jingeh bad ki khia ki shon kiba ka pyrthei ba mynta ka ban. Naba nga ngeit, ba ngi iohi shaikdar ba ka jinglong ka pyrthei ba mynta ka ap rmang kumno ban klun noh ia ka jaidbynriew ka jongngi, ka byrngem ka byrsit bad ka pynsyier ia ngi haduh katta katta. Nga hi nga sheptieng bad kyiuh that-that ba lada jia ba ngim kyndit bynriew bad tehsong noh kloi, te kata ngin sa jah noh na ka sla jong ka khyndew, bad ba ha ki por ki ban dang wan yn nym

tip satia ba u Khasi u Pnar n don.

Nga hi kum u Nongkyrsiew shaphang kane, nga dei ban kdew ba kaei sha kata kaba pynlong ianga ban tyrwa kumne. Bad ka dei ruh ka kamram ka jongnga ban pyni, ban thad bad ban phriang hakhmat jongphi baroh khnang ba phin ia ioh ka lad ban bishar, hato shisha ka long ne em kaba mynsaw naka bynta ka longbynriew lada ngi iehnok ia ka bor bad ka jingkitkhileh kumba ka long mynta ha ka kynthei. Te ngan kdew mynta ia kawei pa kawei ka jingmih naka bad kumno ka ktah ia ka longing longsem bad ka longspah-longphew jong ka jaidbynriew jongngi.

Kum ki briew kiba im ha kane ka juk kaba shai, ngi sngewthuh ba u Rangbah u dei u Nongsynshar, u Nongiada, u Nongpyndap, u Nongtei bad u Kpa u ba donbor halor kiei kiei baroh. Uba iohi jngai, uba khlain ka bor-met ryngkat ruh ka bor-pyrkhat uba dap da ka jingieit bad uba kloi ban map. Uba bit ha ka miet ka iong, ha u slap ha ka lyer bad ha ka khia ka shon baroh. Shisien ba ula longtrai ha ka longing kum u khlieh duh jong ka ing, yn sa mih ki longing kiba bha ki ban wallam ki longshnong longthaw kiba bha, bad yn sa mih ka Long-it Longhima kiba bha bad ka ri kaba bha, ka ban long ka burom ia ka jaidbynriew Khasi bad Pnar.

KUMNO KA KTAH IA KA LONGING-LONGSEM

Haba ka jinghiar pateng ka leit sha ka kynthei kumne, ka longing-longsem bad ka jingmanbha jingmanmiat ka jongka, ka shong ha ka kynthei bad kita ki kur ki jaid bad ki hynmen ki para ki jongka. U Rangbah uba dei ban peit ban bishar ia ka jinglong briew ki kur ki jaid bad ki para ki pyrsa dei u Kñi bad ha ka dustur bad rukom Khasi ki kham kheiñkor ia u Kñi kham bunshah ban ıala u Kpa. Ki ju ong ruh ba u Kñi u long ka doh ka snam bad ba u Kpa pat u dei tang ka ksuit. Namar kane ka daw ki pyrsa ki ing kim ju nud ban ia pyrshah ktien ne ban ai-nia kylliang ia la u Kñi, namar dei ma u u ba lah u ba iai bad u ba peit ba bishar ia ka ing ka sem ki kur. Kane ka long kaba lah katba ka pyrthei ka dang kham dum bad ba ka long tnga long-khun kam pat janai; haba nga ong kumne nga mut ba ha kato ka por ba u tnga um pat shym kitkhlieh ei ei ruh em na ka bynta ka jingbit-jingbiang jong ka tnga bad ki khun lajong. Hynrei u dang iai khnap tang sha ing kur, bad u pelt u i ia ka ing ka sem, ka kper ka phrah bad ka jingbit jingbiang jong ki pyrsa ki ing. Hynrei mynta pat haba ka pyrthei ka la shai uwei pa uwei u Rangbah u sbong u sah bad u thiah u dem sha la ing-tnga ing-khun bad u kitkhia haduh katta katta naka bynta ka jingbit-jingbiang jong ka tnga bad la ki khun.

Kumta u Rangbah jong kane ka juk ba mynta u la pher bak lybak na uta Rangbah ba

hyndai. U Kñi um don por shuh ban bishar ia ka ing kur hynrei u la lap miet tang bad la ka tnga bad la ki khun, bad uba bun hi um poi ing kur shuh wat tang shisien shitaiew hi ruh. Kumta ngi iohi ba u Kñi ba mynta u la lyndet noh bak iala ka kamram hala ka jaid ka khong. Um ju leit sneng leit kraw shuh iala ki pyrsa ki ing bad um kitkhia shuh na ka bynta ka jingbit ka jingbiang jong ki kur. Te kumta ngi iohi ba ka jingbit jingbiang jong ka ing ka sem mynta kam shong shuh ha u Kñi hynrei ka la shong ha u Kpa. Hynrei ka long pat kaba bakla lada yn pynkut kyrkieh kumne, naba u long tang ka ksuit. Ka long ka bym shongnia satia ban pynkit ia u kpa kumne, namar, kumno kan shong ha u Kpa u bapli uba shu shong syier ne shong kynrong, u bapli u bym lah ban kam nongkynti wat tang ia ka Nap kaba u thaw hi. Naba tang ialade hi ruh um thikna hangno un im hangno un iap, te hato kumno kein un peit sa ia kiwei? Te kumta ngi iohi mynta ba lynsher ka apot tang ha ka kynthei, ka bapli nalor ba ka la long lypa kaba tlot hynrei ka dei ban kit, ban pynheh pynsan ia la ki khun ki kti, bad ban pyniaid iala ka ing ka sem katkum ba ka lah bor synei.

Te ka jingkylli ka wan mynta. Hato balei haba u Kpa u don ryngkat dngung ha ing, ia ka bor pyniaid pat la shim da ka kynthei? Ka jubab ia kane ka long ba jait ba u dei tang ka ksuit te namarkata wat la u dei makna uta u Kpa hi ruh, um shym da bakla ha ka kyrdan hapoh ing tnga, na uta u nongwei shisngi ba shu wan sah basa.

Te kumta ka kyrdan u shynrang Khasi ha ing tnga ing khun ka long tang kum u Si-kpa, kam pher haduh katno u sngew trai. Haduh katno u kitkhia na ka bynta ka tnga bad ki khun, hynrei ia u hi la peit ka tnga da ki khmat bym shaniah bad ym pat ju shaniah bad kumta ruh yn ym shaniah. Ai un smat un sting, ai un pnah sanphew ba pnah, ai un trei miet bad sngi hynrei un ym ioh satia kata ka jingshaniah ba janai. Kumta lada u mai ne sympat khun, namar katkum ka bor bishar rangbah jong u, u shem ba ka jingleh jong ki ka long ka bym idei, hei ho, ka kmie kan kyrdem kjat narud bad kan ong ruh artatd.

"Wat ju ktah kti kim dei ki kur ki jaid jongme hynrei lada me sngew ba mem lah peit iaki ba ki leh kumto ruh, mih noh dangshai dangsngi namar ynda dum ioh me pan prew". Namar kata wat la u leh-kpa katno katno ruh kam pher, naba ia u la peit da ka tnga bad ki kur jongka da kito ki juh ki khmat ba ki ju pyndonkam ha kaba peit ia ki nongwei. Teng teng lei ka jia ba haba u bapli kynrad u nang leh mynleh kpa bha hynrei pynban shah ong "Mih noh nangne na ing, phi ithuh iano hangne, peit mo ioh phi sngewthuh bakla, tang uwei u prek ne u 'wartap ruh um dei u jong phi".

Kumta ka longing ka kylla jot noh thiaw, na ka jingbym donbor u kpa ban tuklar ia la ki khun kiba u la pynheh pynsan bad lah nadong shadong. Ia ka bynta ba kongsan tam ha ka tnum la shimti da ka kynthei kaba ngi tip ba

ka long ka ba 'lot ym tang ha ka bor met hynrei wat ha ka bor pyrkhat. Te kumta u Kñi u lapmiet sha la ing khun, namarkata um don por ban peit pyrsa bad u Kpa pat u ba don ka por hynrei um don bor. Ka jingpyniaid ia ka ing ka sem ka shong ha ka kynthei kaba, hala ka bor ba lyngshing bad jyndong ka jongka. kam lah satia ban pynpoi sha kaba bha, hynrei long lyngkar ki khun ki kti, bad ka duh noh thiaw ka jinglong ing ba idei. Kane ka khang lad noh sbak iangi ki khun Khasi bad Pnar na kaba kiew shajrong kum kiwei kiwei pat ki jaidbynriew

Bunsien ngi shem ba ki Khasi bad Pnar ki long kiba duk, ba jynjar bad ba im kordit, bad kim lah ruh ban pyllait iala ka pateng ba dang seilung na kitei ki juh ki apot. Ka daw jong kane kham bunsien ka long, ba bun ki kynthei ki ri khunrei, namar ba phet noh u tuga, kumta da ka bor kynthei ka jong ki, kim lah satia ban pyllait ia la ki khun khamfam haba la don ar ne lai ngut na ka bylla ka kitnong. Kim don bor ban phah skul ne ban ai jingnang-jingtip iala ki khun khnang ba kin ioh ka jingim ba kham ibynriew, naba kaba nyngkong ka long kumno ban pynkdang ia ki. Naba hala ka bor kynthei kam long satia ka kam kaba janngong ban bsa khunrei ar ne laingut, te namar kata ki khun ki tang la seikti-seikjat la dei ban phah bylla ia ki. Kumta ka jingim ba lyngkar ka iai bteng na kawei ka pateng sha kawei pat ka pateng bynriew. Naba ka jingim ba kham itynnad lah ban ioh tang lada don bad ka jingsngewthuh kaba ioh lyngba ki

skul. Te hynrei haba kumne, ka jingmih naka kaba long ka jingduk bad jingkordit ka nang iai ban katba nang mih kawei pa kawei ka sngi.

Haba shu bishar bad peit kumne, nga hi da shisha nga kynnoh ba kine kiei kiei ki mih na ka jinglehbein ki shynrang Khasi kiba ım ka jingim ba lyngkar bad khlem sngewthuh. Hynrei ynda haba nga la kham pyrkhat bniah pat ngam sngew dei satia ban shu rai pynrem iaki kumne. Naba nga ngeit ba baroh ngi tip shaikdar ba ym ju don jingmih khlem da don ka daw.

Te mynta to ngin pyrshang ban wad ia ka daw. Ka daw ka long kane, "*Ka jingsniew jong ka dustur iohpateng bad hiarpateng jongngi ki Khasi-Pnar.*" Kumba la ong haneng ba ia u kpa la shu buh tang kum u Si-kpa, bad ba ym shym la pynkhamti ha u ban kitkhlieh naka bynta ka jingbit jong ka ing, naba u long tang ka ksuit bad ba ia u la ju peit da ki khmat kiba artatien, bad . ia u ym pat ju shaniah bad yn ym lah ruh ban shaniah. Kane hi ka pynlong ia baroh u Longkpa Khasi ban phikir bha dngong bad ban long uba tipbriew na ka bynta ka jingim lajong hadien. Kumta katba u dang shong lang bad la ka tnga u peitngor bha bad bishar bniah kumno ka leh ka kam ia u, bad u tang shu shem kano kano ka dak ba ipher, u rahshkor dngang bad u ong ha lade "Kyndıt ho lih katba dang shait dang eh kumne, ba ioh mynsaw ynda haba la sloit ka reng". Kumta u lum la jain la nep, u suhkyndang ha u dieng, u bah ha ka tyrpeng bad

u pda de thiaw sha la ing kur. Balei u leh kumne? Ka daw ka long, ba u dang shu iohi hi trei-trei da la ki jong ki khmat, ba bun kiba la don wat haduh hynriew ne hynñiew ngut khun ruh ki hap ban mih hi toin, ynda haba ka la tynruh bad kam ai jaka shong shuh. Bad ynda haba ki mih, ki dei ban mih ka met lyngkhuit bad ba ki khun baroh ki shong bad sumar tang iala ka kmie. Ha ka jaidbynriew Khasi ngi shem ba wat lada ka kmie ka la klim ia u kpa ruh, ki khun kin nym bud ia u kpa hynrei kin leit ryngkat bad la ka kmie.

Haba shah beh ynda la tymmen kumtei, ynda la long kum u 'Namkhlemsner, dei ki kur pat ki ban leit tam ia utei u sopsarang bad u risaw u bym leit kam shuh. Kumta ki shu ri ia u kumba ri Ksew ri Miaw tang ba shu kheinsang ban bret, hynrei kim shym da pdiang shuh da ka mon sngewbha. Haba kumta ph· tharai ka jingim kam long kaba kordit. Ki kur ki don ka daw kaba biang ban niew ia u kum u ksew u miaw, naba ha ki por kiba u dang shait dang eh, utei kamai sha la ing tnga ing khun. Hynrei ynda ym lar-kam shuh, wan rah nepjot pat sha ing kur. Na kitei kiei-kiei kiba ngi iohi haneng hato ngi lah ma ban kynnoh ba u shynrang Khasi bad Pnar u long uba khlem pyrkhat ne uba thala. Bad lada ngi ong kumta, hato ka Mariang ka khanglad ma ia u shynrang Khasi bad Pnar uba long hi u jyngthaw uba da ka doh bad ka snam ba un phikir ia la ka iap ka im?

Hynrei tang kumtei'ruh kam biang. Ka jing-

kylli mynta ia u shynrang ka long, balei ba um da peit bniah bad bishar shuwa ba un leit ha ka briew? Ka jubab ia kane ka long, kumba la ong haneng ba kat kum ka dustur khasi, ha u ym shym la pynkhamti ei-ei na ka bynta ka jingmanbha jong ka ing, kumta ka jingsngewthuh jong u hala shimet kan long aiu sha hakhmat ka jingpynshoi jong ka pyrthei? U briew hi uba dap da ka jingbymbiang u iohlad ban leh mon katba u kwah na ka jingbym janai jong ki ain (Man by nature, takes advantage of the deficiency of laws and orders). Te kumta na kine hi kiei kiei, nga hi ngam lah ban rai pynrem ia ki shynrang jong ngi Naba ki hi ki sngewthuh shaikdar ba ka jinglong briew ha baroh shilynter ka jingim ka jong ki kam long kaba don nongrim ne kaba shongdor (Their lives are not secured throughout its course). Lehse kane ka nuksa harum kan pynshai kdar ia ka jingsngewthuh iwei-pa-iwei iba pule ia kane ka jingthoh.

Hato don ma napdeng ki jingthaw ba im, u ban trei ne kitkhia shitom nalor ba u la tip shai kdar ba un ym ioh bynta ei-ei ruh em na kata ka jingmih jong ka jingtrei jongu hi? Wat u ngap u ba long u jingthaw barit tam eh, u kynshew bad trei shitom ym naka bynta kiwei, hynrei na ka bynta ia lade. To kein pyrshang ban pyrkhat haduh katno kum kane kaei-kaei ka trei kam khamtam ia u briew. Te kumta nga hi hangne nga rai pynrem ia ki kynthei Ka daw kaba pynlong ianga ban ong kumne ka long kane. Dei ma ki kiba ioh ia ka jaid ka khong, dei maki

kiba bam ia ka umsyep u shynrang bad kiba ka lum ka lang, ka synshar khadar ia ka long ing long sem ka shong haki, hynrei wat la katta ki long kiba haram bad ki bym sngewnguh (ungrateful). Wat la baroh kitei kiei kiei ki long, kiba mih na u shynrang, hynrei wat la katta ruh kim don satia kata ka jingsngew rit ne jingpyndem ha la u jong u Tnga, nalor ba baroh ki niam ha Ri Khasi bad Jaintia ki ban jur ia kata. Hynrei bunsien ki pynieng-treng, kim ju shah jem bad ki pynksan ia la ka jong ka jingbieit bad jingmutlop, kaba long ka jingiuhroit ia ki hukum Blei, kat kum ka jingthoh bakhuid (Bible) kaba ong "Ko phi ki kynthei to pyndem ialade ha la ki jong ki Tnga jongphi". Haba kren lyngkot dei ki kynthei kiba ioh ban kheit ia u soh ka jingtrei shitom jong ki tnga ki jong ki. (In short, it is the women who derive and enjoy the entire benefit of their husband's labour).

Te kumta kum u Rangbah uba ka Mariang ka la ai ka bor ba kyrpang u dei ban sngew jahburom bad ban sngewrem lada u shah banbein ha ka kynthei Lada ka saidlah ne ka pynieng treng than eh, hato katno ngut kein napdeng jongngi kiba lah ban shah diengshaindoh? Baroh hi kiba dang don ka jingsngewthuh kum u Rangbah bad kiba dang don ka por kin nym lah satia ban shah, bad kito kiba shah byrthen miet sngi hala ka tnga dei tang kiba la sloit ka reng bad kiba la duh noh ka jingsngewthuh iala ka jong ka ijot kum u Rangbah.

Ko Nongpule, peitthuh, bishar, shım nuksa na u mrad u mreng, u sim u doh, haduh katno ki pynpaw iala ka bor shynrang, ha ka jingiadei bad ki kynthei jongki. Phai pat shalade bad ong naduh mynta ' Ah sa katno tam kein manga uba dei u briew ngan leh ne sngew? Manga uta u jingthaw ba kordor tam jong u. Kynrad ha snich pyrthei, uba long u Syiem halor ki para jingthaw baroh, uba U Blei U lathaw ha ka dur ka jong u hi."

Mynta, to ngin pyrshang ban wad hato kaei ka daw kaba pynlong ia ki kynthei Khasi jong ngi ban long kiba sngewmeng, kiba leh jop bad ki bym da niewkor thăn eh ia la u jong u tnga. Ka daw jong kane baroh ka long ka jingbakla jong ka dustur jong ngi ki Khasi Pnar. Ka jing hiar pateng sha ki kynthei ryngkat bad ka spah-ka phew, bad ka jingiohmon ka jongki. Kane ka jingiohmon jongki kynthei toi ka dei ka jing-mih na ka jingdon ka bor ba khlem pud ha ki. Ngam pynrem ia ki kynthei namar, haba ioh lait-luid bad ioh lehmon bad haba sngewthuh shai kdȧr ba wat la leh kumno-kumno ruh ha kaba kut ka dei hi ka jongki, te hato mano ban leit pyllait ei. Namar ki sngewthuh shai kdar ba ki khun ki dei ki jongki, ka jingdon baroh ka jong ki, bad wat la ki leh, makna ia ki kam sang kam ma ne iaid pathar, iaid awria katno-katno ruh ia kitei ki hok yn ym lah ban iaknieh dano dano ruh, bad ka kyrdan ka jongki ha ka iaid kaieng bad ka jinglong kynthei kan nym hiar satia. Ha-ba kumta hato balei kein kin salia ne khein-kor

eh sa rat ia u shynrang? Te kane ka pynlong iaki ban leh bad ban ong *"Sa rat ia uto, ai u mat phet ioh da uwei uwei."*

Kane hi ka kdew ia ka jinglong lyngkar ba khlem-pud jong ka jaidbynriew Khasi bad Pnar bad ba ka jinglong ba khlem pud ka jongka ka btin lynti 'bad ailad iaki ban leh bun kiei-kiei ki ba mynsaw bad ki ba sniew, na ka bynta ka jinglongbriew. Ha kiwei kiwei ki jaidbynriew ki kynthei ki don u pud, bad lada ki jam palat ia u, kata ka mut ka jinglongbriew ka jongki ka la hiar bad kam ia ryngkat briew shuh, kumta ki da usiar bha iala ka jong ka met ioh poi sha ka khlemrain ne ka jahbuiom. Hynrei ha ngi pat ym don pud satia, iaid katba mon, ioh katba mon, iaphet katba mon bad ioh khadsan arphew tnga ruh bit hi. Namar ba ym lah ban kyntait jaid iaka bad iaki khun jongka kiba mih na ki bun ngut bad bun rukom ki kpa ruh ki dei hi ki jaid jong ka. Kumta kane ka kyrdan jong ki kynthei (position of the women) ha ka jaidbynriew ka jong ngi ka la pynbuaid bor iaki bad ka la ialam bakla noh tnaw sha ka jingjot. Hynrei kane ka long ka jingbakla jong ki shynrang jongngi naba ki kwah iaid lyngkar ia lade, ki la shu bret tylli ia ka jingkitkhlieh ha ki kynthei. Kane ka long syriem thik kum uta u kpa u ba lamwir u ba ai noh ia ka shibnai tulop jongu ha u khun u ba dang 3 (lai) snem, te hato phi khmih lynti mo ba uta u khun ba dang lai snem un nang kumno ban siew ban tda bad ban pynbiang ia ki jingdonkam jong ka ing baroh shibnai? Hynrei, em, kaba nyng-

kong ba une u khun un thied ka long ia ki jingbam khutia bad ki jingialehkai, hynrei unnym pyrkhat satia ban thied khaw ne jingdonkam ha ing. Haba kumne, hato phin kynnoh ia uta u khyllung u bapli ne ia uta u kpa lamwir? Nga ngeit ba baroh napdeng jong phi phin kynnoh ia uta u kpa lamwir naka bynta ka jingbymbiang shuh ka bam ka dih ha ing ha uta u bnai. Kumta ka rukom hiarpateng jong ngi sha ki kynthei ka long syriem ruh thik ia kane ka nuksa ban sa pyni harum.

Ka jaid ka khong bad ka jingpyniaid ia ki longing-longsem ka long ka dyngkhong ha kaba ia ka jaidbynriew la pynshong bad ka long ruh ka nongrim jong ka jingmanbha ka jong ka. Ia kane lah ban pynsyriem kum ka Tari ba nep bha her-her kaba long kaba myntoi bad larkam bha na ka bynta ka jingbit jingbiang u khun bynriew, hynrei ha ka juh ka por, ka long ruh kaba mynsaw lada pyndonkam bakla iaka. Ha ka jaidbynriew ka jongngi, kaba ngi pynkhamti ha ki kynthei kat ia kane ka kam iap kam im, ka long ka jingsngewthuh bakla jong ki shynrang ba ki shu iai hun hi biang biang ban shah synshar ha ki kynthei.

Kane ka long ka jingiuhroit ia ka hukum Blei :--

(a) U Blei u la thaw nyngkong eh ia u Briew, bad u la thaw ia u ym na ka bynta ka briew, hynrei u la thaw ia ka briew kein hadien pat naka bynta u briew.

(b) Khamtam mangi ha ki sngi kiba mynta ngi la ia pdiang paitbah ia ka niam bad jing ngeit kristan kaba ong kumne. "Kumba U Kris u long u khlieh jong ka Balang, kumta u Kpa ruh u long u khlieh jong ka ing"

Mynta peit kein shalade lade, hato ngim la iuhroit mo ia ki hukum Blei, lada ngi long shisha kita ki kristan. Kumba ngi phla? Ne ka jing-long kristan jong ngi ka kut noh tang ban leit jingiaseng, rwai syiang bad duwai jlan bad ban iehnoh pat ia ka jingkit jong ka ing ha ki 'riew kynthei?

Ia kane ka jingbieit ka jong ki lah ban ring dur kum uta u kpa u ba bieit uba ai ia ka Tari ba nep ha u khun u ba dang arsnem, namar ba u khun u iam bad u pan ia ka. Ka jingbieit ka jongu ka long ban ai la ka ai tang ban pyn en noh ia la u khun, hynrei um phoh sniew satia ba da kaba u leh kumta une u kyllung u bapli un ot ia lade da kane ka Tari, bad ynda haba ula mynsaw kumne un nang kham iam shuh shuh. Bad ka jingsumar pat ia ka jingmynsaw ka dei ka kamrani jong uta u kpa bieit, bad kum ta un nang kham jynjar bad lanot shiphew shah.

Kumta mangi ki shynrang Khasi bad Pnar ngim dei satia ban iamrem wat la ngi shah niew kumno kumno ruh ha la ki jong ki jong ki tnga. Hynrei lada ngi don kata ka jingsngewrem ngi dei ruh ban shimti noh halade ia kane ka jingkit,

bad ngin long noh kita ki kpa bashisha. Kiba don ka bor kumno ban pynbha ia la ka longing longsem khnang ba kata ka jingkit khia ka jong ngi kan long kaba seisoh bad kaba ngin lah ban shaniah ynda haba ki sngi ka jinglong tymmen kan wan. Tang lada ngin leh noh kumne kata ngin sa long shisha kita ki kpa bad ki trai jong ka kamai kajih lajong bad ki kynrad ha la ka jong ka ing. Kata ka mut ba ka jinghiar pateng kan long noh sha u Shynrang bad ba ka kynthei kan long ka nonglum ka nonglang, ka nongri nongsumar ia ka spah ka phew, ka ing ka sem bad ki khun ki kti jong u shynrang.

Kat kum ka jingthoh bad ka jutang u Blei ha ka Bible, la thaw ia ka kynthei ba kan long ka Nongiarap (helper). Kum u Handyman ban iarap theh um,' pynkhuid, thew mobil, ai grease bad peit lem ia u Driver ban ot sha kadiang ne sha kamon haba u (back) pyniaid dadien ia ka Kali, Bad ba u shynrang pat u ban bat ia u stering bad pyniaid ia ka. Hynrei u paid shynrang jong ngi u hun biang biang ban shu long Handyman ha la poh ing, kaba long ka jingiuhroit ia ka hukum u nongthaw. Kumta ngim don hok ban iam rem.

KA JINGSHONGKHA SHONGMAN HA KA RI KHASI BAD JAINTIA

Katkum ka jingngeit jong ki dustur jongngi ki Khasi ha ki por ba mynshuwa, uno uno u briew u ba bun ki khun na ki bun ngut ki kmie (tnga) u long u ba don burom. Naba haba jia ba iap ka kmie ka jongu, kata, tang ka jingwan pynkham pynsoh ki khun jongu ha kaba nguh meikha pakha ka la long kaba shongshit hi shaid. Kumta une u ba bun khun bad bun tnga u kham leh heh leh meng ban ia kito kiwei pat ki hynmen ne para ki ba don tang khyndiat ki khun naba ki shongkurim tang ia kawei. Ia u la burom lut ym tang da ki kur hynrei wat ki khun ki tnga ruh ki burom, bad kim don jingsngew ei-ei ruh em. Kumta ma u hi ruh u sngewmeng bad sngewphuh sngewphieng. Hynrei katba nang shai pat ka pyrthei bad ba ki kjat sngi ki la nang dei ha ka jaidbynriew ka jongngi ki rangbah ki jongngi ki la nang kiar na kaba leh kumtei. Bad khamtam, lei mynta, jar uno uno u ba phet ne iehnoh lok (tnga) ruh kata ki ong ba u long u 'riewthala. Hynrei wat la katta ruh jait ba ia ka dyngkhong ym shym pat la tih pynduh, ngim lah ban khmih-lynti ba kane kan duna, pynban ka jingiaphet tnga ka dang kynrei hi khamtam sha nongkyndong ha kaba ka jingiarap jong ki niam kam pat shym da trei kam than eh, bad ba ka jingnang jingtip ka dang duna. Bad, wat hangne ha sor hi ruh ki dang don bun bun eh kum kine kiei-kiei naba ia ka dyngkhong ym pat shym la rat. Te kumta ngi lah ban ong ba ka por ha kaba ngi im mynta

ka long ka juk jong ka jingkylla, ia kaba ha ka ktien phareng ki khot *Transitionary period*, kaba mut ba shiteng ngi dang sahkut ha ka barim bad shiteng pat ngi la kynjoh sha kaba thymmai.

Kan khamshai lehse da ka ba ong ba ngim dei shuh ki khynnah hynrei ha ka juh ka por, ngim pat dei ruh ki rangbah. Mynta lei ha kane ka juk phin shem bad iohi ba ka kam shongkha shongman kala long lyngkar kat haduh ba ym tang bym lah, hynrei bym sngewnud ruh ban batai. Ia kane kaba, ka pyrthei baroh kawei ka niewkor bad ka kheiñ ba ka long ka kam-bah kam-san kaba ia dei bad ka im ka iap jong ka longbynriew, hynrei mangi pat ngi ialehkai bad ka. Ha ka jait bynriew ka jongngi, ngim ju da bishar bniah kumba bishar kiwei kiwei pat ki jaidbynriew shuwa ban ia poikha poiman, hynrei ngi thom lin lin kat sha ba ibit ka khmat khlem da pyrkhat kaei ka ba ap iangi hadien. Hynrei ka long pat ka ba bakla ban ong ba mangi ngi shu tur lyngmuh kum ki 'langmatlah naba, ynda haba la pyrkhat bha, dei ka jingbym don jong ki ain kiba teh iangi ha kata ka rukom ba ngin long ki ba iaineh. Ka jingbym don jong ka nongrim kaba skhem ka pynshlur ia baroh ki jaid jingsniew, ka pynjot bad ka pynlong mrad wat ia ki briew. Naba ka jingsngew thuh briew hala shimet shimet kan long aiu hakhmat ki jingpynshoi jong ka pyrthei. Te dei na kata ka daw ba ngi sa long lyngkar haduh katne la kum kiba khlem nongsynshar. Haba peit na ka liang ki kynthei, kitei ki mastieh bad ki kodom arkjat khlem da pyrkhat aiu kin

ioh bad kumno kin long, ki khur-kynshew naphang bad ki tam hi diap naduh u ba heh haduh u ba rit duh, naduh u Sahep ba na Bilat haduh u Metor na them Iewmawlong.

Haba phai pat sha ki shynrang ruh kajuh hi, kine ther lamwir ia ka maw ia ka dieng, ki tong naphang bad heh bad rit, bad ba sniew bad babha. Ngat lang hangto nadong shadong naba ka jar jongki ka long ka ba ni haduh katta katta, kaba la thain sani bha da kito ki saistein ba jwat jong ka dustur hiarpateng jongngi. Kumta long lyngkar ka longbynriew manbynriew jongngi ki Khasi bad Pnar bad kane hi ka nang pyntroin iangi ha manla ki kam katba nangmih kawei pa kawei ka sngi. Na ka jingbymdon jong ka ain kaba biang, ka shongkha shongman ha ka jaidbynriew ka jongngi kala kylla kam kai noh khait. Ha kiwei ki jaidbynriew, kane ka long ka kamiap kamim ba kyntang ban kaba da teh ia ki arngu' ha baroh shirta ka jingim ka jong ki (It is a contract or a patnership for life) hynrei ha ka jaidbynriew ka jongngi pat lah ban ong ba ka long ka kam ialehkai (sport) ha ka ba lah ban iapoi, lah ban iaphet ne ia iehnoh bad kumta ter-ter ; kawei hadien kawei ne uwei hadien uwei kat haduh ban da dap da ki jhapwait ne tap-tympew.

Kane baroh ka mih tang na ka jinghiarpateng sha ki kynthei, ha kaba ia ka bor bad ka buit u Rangbah la shu pynbijai ei. La pynlong ia u tang u Tyngshop ne kum ka kor ba kan

khyrwait ka kynthei kat sha ba ka sngewbit. Kumta baroh kine kiei-kiei ki jingsniew ki lah ban duh jaid noh tang lada aiti noh ia ka jinghiar pateng sha u Shynrang, bad ba mangi hi bad kynthei bad shynrang, ngin kloi ban sngewthuh ha ka por kaba biang ban pynlong noh ia u kpa (tnga) u khlieh duh jong ka longing. (In making the husband the undisputed Head of the family). Khnang ban bit ban biang ka shong ka sah, ka longing ka longsem, ka long tnga ka long khun bad ka longbynriew manbynriew baroh shityllup ka ri Khasi bad Jaintia Ban duh ban dam noh kine ki jingsniew, ban lait na ka shah lehbein shah banbein bad shah leh beinbriew ha kiwei pat ki jaidbynriew. Ban nym shah shyit, shah ksam ne shah jwai bad kadiang bad kamon ha kiwei pat ki jaidbynriew. Khnang ban lait na ka shah tyrsuh shah tyrsain ne shah ktia haduh duh u Khiewja. Khamtam ban duh dyngkhong noh kata ka jingsngew shimet shimet kaba bampong ia ka jingiatylli jong ka jaitbynriew.

Lada kylla noh kumne, ki shitnga kin shong suk kin shongsain. Ka kynthei kan nym syier ne sheptieng shuh ba ioh ka hap ban kit khunrei, ba ioh un phet ne ba ioh ka hap ban beh ia la u tnga. Bad kumjuh u rangbah ruh, un nym pyrkhat shuh ban phet ne ban iehnoh ia la ki khun bad un nym shyrkhei shuh ruh ia ki jingkyriat bniat bad ki jingkyrdem kjat ki jongka, kiba kat kum ba ka long mynta dei ki daw jong ka jingiapra hapdeng jong ki. Hynrei ia kata ka por kaba mynta ki ia pynlut ha ka jingiapeit pyrkhing

para maki, kin ioh ban pyndonkam noh ha kaba ia tei ia la ka longing na ka bynta ka jingbit jingbiang jong ki khun ki kti ki jongki hadien. Kan wan kata ka jingsngewthuh ba ki ia long kum ka kti kamon bad ka kti kadiang, kiba k'oi ban ia-trei lang ha ka khia ka shon baroh bad ki bym lah da lei-lei ban iakynad hapdeng jongki. Kata ka jing bym shaniah bad ka jingartatien iwei ia iwei pat kan duh kan dam noh khait, hynrei kin ialeh kumnobon pynnang pynstad bad pynbha pynmiat iala ki khun.

Ynda haba ki la tymmen kin nym hap shuh ban ap jakyntien na u Pyrsa kurim hynrei kin bam la ka hok, nala u khun ne ki khun. Te kumta ka Kynthei kan iai bat iala ka bor kum ka kmie, hynrei ym kum ka kiawkurim ha la poh ing, bad u Shynrang un ioh ban bteng ia la kata ka bor bad ka jingsngewmeng kum u Kpa ha la poh ka ing, hynrei ym kum uta u kthaw u ba mynta u ba shongrit mynsiem wat ha la poh ka ing kaba u thaw hi. 'Ka jingiohkhun khlem kpa jong ki kynthei jong ngi kaba long kaei kaei kaba sngewsih tam bad ba isaitmet kan sa duh. Ka jingmih jong ki khun khlem kpa hi (ki father unknown children) ka kdew shai ba ngim pat dei ki briew. Balei nga ong kumne, namar dei tang ki Mrad ki bym lah ban tip hato dei uno u ta u Kpa la jong. Kane ka wallam ruh ia ka jingmutdur sniew jong ka Pyrthei ia ka jinglong jong ka ne u briew, ka ne u bym tip ia la ka kyrteng u Kpa, namar ka la kdew shynna ia ka jing long jong ka Kmie jongka ne jongu ha khmat ka pyrthei. Namarkata to

kyndit ko kur ko jaid, ko kha ko man, ko lok ko jor bad kynthei bad shynrang, bad to khie noh kloi wat pyntud shuh naba ka por hi kam shah shuh lym kumta te kumba kren tohmet ne kren-than kren-jnat "To pyut ne jah noh syndon"

KUMNO KA KTAH IA KI KHUN SAMLA SHYNRANG BAD KYNTHEI KA RI, RYNGKAT KA LAWEI JONG KI

Kane ka jingbymdon nongrim jongu shynrang ha la ing, ka pynper ia ka jingim jong uwei ia uwei u shynrang ka ri khamtam ha ka por ba u dang khie dangsan ha bym pat kot ka pyrkhat ka pyrdain Namar kata bun eh napdeng jongngi, wat lada ngi leit pule, hynrei ngi leit khlem kano kano ka jingthmu ban saindur ialade na ka bynta ka lashai lashisngi (with no objectives). Ngi shu leit skul tang ba shu leit. Lada pass ruh biang lada ym pass ruh biang hi. Bad bun napdeng jongngi wat lada ngi dang leit skul, bad dang ap jakyntien na la ki kmie ki kpa, ngi la sdang ban iaid khynraw bad thoh shithi khynraw tang mar ia khie Samla. Haba ialade dang kum u 'Iarlyngkhuit uba dang rieh hapoh ki thapniang jong kiwei, ngi khlem pyrkhat pat hato kata ka thapniang lyngkhuit lajong kan tap mo lada ngin kdup sa ia kiwei? Kane ka long namar ym don ka ain kaba yn teh iangi bad la ka tnga bad la ki khun. lada ym lah bsa sa phet noh ruh bit hi. Kumba kren tohmet, mar ia khie sdang Samla, ma ngi baroh ngi khih ka leit kai khynraw ha manla ka tyngkong ing ki briew la kum u 'Sewlyuir ban leit kynther thyllah na manla ka brandaing,, jaw-shi-jaw na kawei ka branda sha kawei pat. Hangno haba ki leh juh lehjem, hangta artad ngi talain tdong bad shongduh artad lada ngi iohlad. Ngi klet noh bad ing bad sem bad trai bad dkhuh bad ngi kylla poi-ei artad

khait, khlem da pyrkhat bad mutdur kan jia aiu lashai bad ka jingkit ne apot aiu kan lynsher pat la ar-ia. La saw-ia pat, haba ngi sdang ban jam palat ia ka Diengtyngkong bad tur shaphang nengpei, kyndit shidieng riew hiak na syngkai, tyrsain rip baroh shirynieng bad kem ding ki khmat lain. Hiang-iang-iang pat ngi shla bad tur ruma sa ia ka byrthab tang kumno ban bsiat kyrkieh noh shabar pongshai ryngkat ka kyrtoh shla hiang-shi-hiang ngi mareh laikjat pat sha ing kmie, bad leit jliah pynkhiah ia la ka jingmong.

Haba ngi ioh pat ki nongri nongsumar kiba khlup bad jynsur mynsiem bad kiba kham aimon, lane kiba i jemrngiew, ngi tur syndon bad kalain tdong haduh rympei ryngkat ka tohkit ka bishar (investigate) huin-shi-huin ia manla ki jingbuh jingsat bad ki pliang ki pdung. Ngi lehjop kat haduh ban da thiah jahthait syndon sa ha dongdpei, ryngkat ka thap byrngem pyniengtreng bad shri la ki bniat wat ia ki nongri nongsumar lada ki thap pynthut. Ha kaba kut hi ngi kylla long kum u 'Lang-ianoh ba iohtam na hat Majai hyndai, lymne u 'Ken-Liarngot.

Bad ki Samla Kynthei ruh kumjuh, naduh dangleit skul, ki la sngewthuh ban iathoh shithi khynraw, bad khlem pyrwa kine khliak-khliak kum ki Shalynnai dih um-sabon, kynrup naphang ioh Ñiangraidliang. Khlem da bishar, ha ka umsaw tip wan kie u Wieh ne dei u Ktiar.

Paitbah uapdeng ki khun Samla Shynrang jongngi ki Khasi-Pnar ki 'tang shu ioh kamai ki bynta bai-bam noh iala ka kmie iala u Kpa ha ing. Kim ai shuh baroh katba ki ioh, lada ka tulop bnai ne ka bai bylla sngi ruh. Bad 'tang shu kren ka Kmie lane u Kpa kila sngewthut bad khreh shet noh la ka jong. Namar ki mang lypa ba ioh lawei kin hap ban mih lyngkhuit.

Lajan baroh ngi leit trei ne leit bylla ruh tang ban biang bai-khaw, bun na ngi ngim ju leit biang taiew ne biang bnai namar "Yn bam mano" Lah dap. Lada ngi ioh bainong kham khlup lei, ngi ia leit bylla tang 2 ne 3 sngi ha ka shitaiew ne tang shiphew-khatsan sngi ha ka shibnai, namar ngi la dap bai khaw. Ka ktien "Lah dap" lah ban iohsngew tang hapdeng jongngi ki Khasi-Pnar, bad ha kiwei pat ki jaidbynriew ba pyn iaid ki Shynrang ia ka ing ka sem kam ju don. Namar kiwei pat ki jaidbynriew khamtam ki shynrang ki don ka jingkitkhlieh kaba khraw bad ba khia kaba ap ia ki, katba mangi pat ngim don. Ka shong tang ha ka jingsngewthuh ha la marwei marwei hynrei kam don ka jingpynkhamti ba ka jaidbynriew hi ka tawah ne ka pynkit hangi.

Namar kata phin shem ruh ba bun napdeng jongngi, ngim juh ieit ia ka kam, hynrei ngi ieit tang ia la ka kpoh. Namarkata la iohi ba bun napdeng jongngi, ngim long kiba bit ban shimti ia ki kam kiba don ka jingkitkhlieh. Ngi long kiba bit tang ban shongshakri Sorkar, tih khyndew, bylla trei surok bad kumta ter ter. Namar ka

jingbymieit jong ngi ia ka kam, ka khanglad iangi ban shimti ia kiwei pat ki jait-kam bateh ryngkat bad ka jingkitkhlieh. Ngim lah ban khmih lynti ba ka ri jongngi kan roi ha ka trei ka ktah bad ka khaii ka pateng (Industrial and Commercial development). Khamtam eh ha ki kynja Karkhana, (Industries) Ka jingieit bad jingniewkor ia la ka kamram lajong ka long kaba kongsan tam ia kiba kaba bun na ngi ngim don kum kata ka jingsngewthuh. Ngi trei tang ban ioh bainong, tang ba biang u bainong pha iaid pham iaid dep shato.

Nalor kata, ngim treh ruh ban leit trei shabar na la shnong ngi kyrwit bad kyllain Tawiar tang ha u Khiewja bad ha diengtyngkong namar ka daw jong ka jingsngewsyier (insecurity) ban mih na ing, lymne ba ka Mei-risan kam phah. Namar kata ngi im jalia jalaid, tyrkhong tyrkhap tang hapoh la ka lyngwiar-dpei.

KUMNO KA KTAH IA KA NIAM KA RUKOM

Halor kane ka nongrim kaba ka jaidbynriew jongngi ka ieng mynta, ngim don kano kano ka Policy trei kam ha la ki ting, shnong ne hima ka ban Saindur ia ka jaidbynriew halor ki dustur bad ki riti kiba skhem. Ngi bat tang katba ngi sngewbit ei ialade shimet ha la kajong kajong ka jingsngewdei da ka jingthmu ban khwan ia la ka myntoi shimet ba tang shipor (we sacrifice the ultimates for the immediates). Ka Longsyiem Longkmie kaba da pynshong kat kum ka niam ka rukom tynrai u Khasi ka la per ; kam don nongrim shuh. Ia u syiem ka Hima Sohra uba dang shu iap mynta ka snem la shu tep madan bad pyndep kat kum ka niam ka rukom jongka niam-bynrap na nongwei. Mynta ka jingkylli ka mih mano pat ban thang ban ring kat kum ka niam ka rukom ka hima Sohra ia kito ki Syiem bym pat thang kiba la iap naduh mynnor?. Kane ka pyni shai ba ngi la nang sip ia la ki shynriah-ti manla ka sngi ryngkat ka Pyrta shla pat ban neh ki riti ki dustur ubarim. "Ah ko jingarsap jongnga, pha la palat liam wat ia ka jingarsap hi ruh."

Lada ngi phai sha kiwei pat ki niam ruh kiba dangwan kumba 150 snem ha ri jongngi, mangi baroh lang ngi longniam khlem nongrim, ka dei beit tang ka jingiabud tynneng khlem nongrim. Tip dei na ka jingiohmyntoi mynnor ne na ka jingiabud lok ruh ym nang ong. Haba pule na ka kitab bakhuid (Bible) ka ialam iangi

ban sngewthuh ba ka dei ka niam shynrang. Bad baroh ka jingiadei ka long hapdeng u Blei bad u briew (Shynrang, uba dei u khlieh halor ka ing lajong, U Nonghukum, u Nongbynta, u Nongkamai, u Nongri bad u Nongsynshar halor la ka jong ka tnga bad ki khun. Hynrei haba phai pat shala rvmpei Kristan lajong, ngi shem ba u dei tang u nongap hukum ban pyndep ia ka kamram ba la bthah ne kyntu ma ka.

Da ka jingbymdon kane ka jingsynshar rangbah ia la ka ing ngi iohi ha bun ki khep ba ngi bam duh ia la ka jaidbynriew ha ka kyrteng ka jingngeit. Tang ba u dei u parabangeit kam pher u wan na sep ka sngi ne na ka ngoh ka ia jongno, ne u khun jongno? U aiu-re ne u aiuma, ngi pynshong thik thik bad la ka khun ne ki khun lajong. Kumjuh ruh na ka ing Kristan, ka khun ka lah ban leit bud noh ia u Hindu ne Muslim bad kylla syndon noh ka jingngeit khlem da duh pat ia ki hok nongmei nongpa. Bad don ruh ba na kawei ka ing, na kawei ka kmie bad na uwei hi u kpa, mih haduh 2, 3 ne 4 jingngeit. Kane ka pynpaw shaikdar ba ka jinglong niam jongngi ka long kaba Per; ba ngim donbor ne lah ban synshar rangbah wat tang ia la ka ing hapoh la ka jong ka khyrdop. Ka khun ne u khun bad barohkita kiba hapoh ka khyrdop jong nga ki lah ban iaid bad jied la ka lynti katba ki sngewdei ha la ka jingkhluit jong ka snam samla jong ki. Kane ka pyni shai ba ngim lah (we have failed miserably) ban synshar wat tang ia ka khyrdop lajong. Hato haba kumne, ka longing

jongngi ka iahap ma bad ka ktien kaba ong "**Manga bad ka ing jongnga ngin shakri ia u Trai?**". Nalor ba ka Ktien ka ong "Ka burom ka long ia uta uba synshar hok ia la ka ing"

Ka paw shaikdar ba haduh mynta kine ki sngi, ngi dang batskhem ia ki kyntien jong kito ki Phajri nongwei mynnor kiba ialap bad ong, "Ka jinglong shikur ha ka jingngeit ka khamkhraw ban ia ka jinglong shikur ha ka Snam". Kaba mut "Bha ki Kur ba kynja-mynsiem ban ia ki kur ba kynja-doh".

Sa kawei pat ka kam pohrati kaba mangi hi ngi leh ban bam duh ia la ka jaidbynriew ka long, ba bun napdeng ki doh ki snam jong ngi hi, kynthei bad shynrang kumjuh, ngi ia pynthoh shithi khynraw ne long 'Mensuhsyntiew ia u khyllah jaid lane mynder bad la ka paradoh parasnam, bad ngi khroh ngi kjor, ngi phon ngi pah ia ka, tang namar ba ngin ioh kiad shiklat ne sha shipela ne jingmyntoi aiu re.

Ki basa-iew ngi la nang shop bad ai sha u, manga pat kum u Dohthli dei Sohlamthein ba kynthih rkhiang ha lynti iaid paitbah (Public Lane) ha Iewduh Kat uba iaid u jynthut ia ka jingdie jingwang jongnga la kum ia ka jong uta u ba wandie aiu re ha iew Luri-Lura hyndai.

Ki khlaw ki btap ngi la nangdie, ba ioh nukot ngi ia samrkhie, naduh Rilang hadun Kupli mynta ngi la dep khi. Kumjuh ruh naduh Mar-

wet haduh Dawki, ngi la byndi namar ba ngi jeit ri.

Ah ko jingkhwan jongnga, haduh kane ka kyrdan mo pha la poi? Imat hakhmat jongpha te ym don shuh ka rain ka rem ne ka sngewsang ka sngewma, haduh ba ia ka kyrteng kyrnah ba lajer la thoh kaba long ka rngiew ruh, ngan byndi noh mynta ka sngi ban khlup u bai biri. Ei ei ngam don, ei ei ngam don, tang ban-bam ban-dih katba dang im. Ka ing ngam don, ka shnong ngam don, ngan kam-trai tang ia ka Ri, ba ngan dup ioh byndi.

Ha baroh kawei ka pyrthei ki briew hi ki niewkor ia u Symbai, bad ki ri bad tyngkai ia la kajong ka jaidbynriew ha la u Symbai nylla. Hynrei haba phai pat sha la ka jong ka jaidbynriew ngim shym pyrshang tang khyndiat eh ruh ban tyngkai ia ka, katba ngi shla pat la kum ki ksew ba jlaw-rngai **"Ba u mynder shi u mynder u la leh traikhlieh"**. Kane ka long thik kum u briew uba jaituh bad shongklikti khlem sumar ne ker ia ka ing ka sem lajong, bad uba lyniar shla pat "U Nongtuh shi u Nongtuh manla ka miet khlieh la ka sngi" Te mano kein ban beh ban rap kum ia uta?

Kumta ha ka jaidbynriew jongngi la hap symbai na baroh ki Saw Lyer. Ngi pdiang sngewbha bad khur-kynshew kat kiba wan hap ei, ryngkat ka jingsngewsarong ba ngi ia ioh symbai phylla, na jngai na rwang bad na shatei-shathie

bad sepngi-mihngi. Dur lanot nga la long syriem ruh kum u Dieng uba ieng harud lynti, ia uba kat uba iaid u mad-wait

Bishar paralok, haba kumne kumno kein ngin dang nang shuh ban pyrkhat bad da ka Stieh aiu sha ngin iada ia la ka jaidbynriew? Haba ka jaidbynriew ka la leit hangno sha pat kata ka ri?

Kine baroh ki ialam ia ngi ba ngin sngewthuh ba kaei kaba mangi ngi kren, kam dei kaei kaba ma ngi, ngi da thmu.

Namar kata, ia kaei kaba dei ban leh, ym shym la leh, bad ka la sah noh khlem pyndep.

Bad lada ka iaisah kumta, ka jingtipbriew jongngi hi ka hiar bad ka kylla long arsap noh.

Lada ka jingtipbriew ka hiar da ka jingsan bad kiew jong ka jingarsap, ka bor bishar ia kaba dei bad kaba lait kan sakma noh.

Bad lada ka bor jingbishar kam lah shuh ban pyniapher ia kata kaba dei na kaba lait, ka jaitbynriew hi baroh kawei kan iaid Lamwir.

Kumta ka jingarsap kan nangsan bad khielapeh, kat haduh ba baroh napdeng jong ngi ngin ialeh kat-lah kat-iai ban phet rieh noh dalade nalade.

HATO LADA, NGI PYNKYLLA NOH KUMNE KUMNO KAN IARAP IA KA JAITBYNRIEW KA JONGNGI?

Ki jingmyntoi-kin long kine harum :—

1. Kan khlong bad pynduh jaid noh ia kata ka mynsiem bym shaniah kaba la ju don pateng la pateng ha ka jingim shitnga jong ka Kynthei bad u Shynrang ha ka jaidbynriew ka jongngi.

2. U kpa un synshar katkum ka bor Rangbah jongu iala ki khun ki kti, iala ka jingdon jingem bad iala ka longing. Bad kane kan iarap kumno ba ki khun ki kti kin heh kin san haka burom ha ka akor bad kan pynduna ne khate shibun iaka jinglong lyngkar kaba mynta.

3. Kane hi kan teh ia u Rangbah, ba haba u leit ia ka briew u dei ban da kham pyrkhat sani bha, naba ki khun kiba ka kan kha kin long ki jongu, bad ba ka dei ka kamram ka jongu kumno ban pyndap khaw pyndap dohkha bad ban pynheh pynsan iaki.

4. Kane kan pynduna shibun iaka jingsngew sarong bad jingsngewmeng jong ki kynthei ba lyngkot jingmut jingpyrkhat, naba lada ki wiar thala bad ki phet na la u tnga, kata kin nym ioh shuh ia ka jingsumar ki khun ynda haba ki la tymmen. Kumta kan iarap shibun ban pynduna ia ka jingiaid lyngkar jong ka jaidbynriew jongngi, kynthei bad shynrang kumjuh. Kumta kin bit kin biang bad kin manbha. manmiat.

5. Ka kit khunrei jong ki kynthei bapli kan nym don shuh bad ka jingioh khun khlem kpa ruh kan duh noh. Kaba ioh Dkhar ioh Lyngkien kata ka la leit sha la u nongsumar bad kan nym pynbyrsieh shuh iaka jaidbynriew jongngi. Hangta ka jaidbynriew jong ngi kan sab kan suba, u Dkhar u Lyngdien un nym lah lehbein shuh ha kaba pynkit khunrei bein ia ki kynthei jongngi.

6. Ka spah ka phew, ka jingdon jingem bad ka khyndew ka shyiap kan neh, bad kan nang roi bad iar na kawei ka pateng sha kawei pat.

7. Uwei pa uwei u khun ne ka khun ka ri, kin don la ka lawei ha kaba kin lah ban shaniah iala ka iap ka im bad iala ka spah ka phew. Bad hangta kin sa nang ban burom bad ban niewkor ia la ka Ing, ka Ri bad ka jaidbynriew.

8. Kan wallam ia kata ka jingshaniah kaba long ka nongrim jong ka jingiatylli ha ki kam baroh, ha kaba baroh lang kin nang ban sngewthuh ba ki don ka kamram ban trei bad ban shakri ia la ka Ing, ka Ri bad ka jaidbynriew.

9. Kan duh noh kata ka jingsngew shimetshimet bad shi ing-shi ing kaba la shong nongrim ha uwei pa uwei u khun, ka khun bad ka ing jong ka ri bad kaba la kyrthai pynum bad bampong baroh shi katta ia ka longspah longphew bad long bynriew-manbynriew ki khun ka ri.

10. Kan weng bad niad khuid noh phar ia

uta u Lyoh ba synnia jong ka jingsngewpoh (inferiority complex) na ka khmat ki khun Shynrang ka ri, u ba la sah-rta. Hangta ki khun shynrang ka ri kin sa nud ban tur ia ka rai-eh ka rai-dam bad kin sa wan long ki shynrang ba shisha, ba jaka bad ba don nongrim. Hynrei ym kum mangi mynta kiba la pynheh-pynsan ha ka lyer jong ka jingsngewpoh, naba naduh ba ngi dang 6 (hynriew) snem ka rta la ju maham iangi da ki kmie ki kpa ba ngim bit ban pynthut ia ki para ne hynmen kynthei. Ki da ju pyndonkam ruh ia kine ki ktien "Ka Kong ka Hep te ki ban sumar iangi lashai ynda ngi la tymmen, mame men korbar aiu me dei u ban leit sha ing ki briew". Haba la pynpoh lypa iangi ki shynrang kumne naduh poh ing, te hato kumno kein ngin nang shuh ban leh-heh leh-meng shabar. La pynheh pynsan iangi ki khun shynrang ka ri ha ka lyer ka jingsubasniew, ka lyer ka jingbymshaniah bad ka lyer jong ka jing long khlem nongrim. (We have always been made to feel imadequate) Dei namar kata ka daw ba haduh mynta ngim shym la nang ban niewkor ne kitkhia ia la ka jong ka iing, ka ri bad ka jaidbynriew. Ngi dem ban beh tang ia ki kamkai bad ka rongpyni, bad kum ka jingmih na kine kiei-kiei ngi la ioh ka nam "KSAN RYMPEI REM DORBAR." Mangi kum ka jaidbynriew ngi la ju shah kren beinbriew ruh ha ki bym dei ki para jaid kiba wan buhai shnong ha ri jongngi, ki da ong SA IA U KHASI, SHI KLAT KIAD LA DEP". Ah! Katno ka jingsngew pohjaip ha u ba pyrkhat lada yn shah kren kum kane ka ktien ha ki nongwei bad ki poi-ur-poihap, kiba

wan ur wan hap bad wan shong shnong ha ka shnong bad ri jong ngi. Ka daw jong kane ka long, ka akor jongngi hi. Naba ngim don kata ka lawei kumta ngi beh ngi thom lin-lin tang ia ka mynta bad ngi aiti lut iaka lawei ha ki shongthap bad ki wan ur wan hap, te kane ka jingleh jong ngi hi ka ai lad iaki ban kren bad leh trai khlieh. (We sacrifice all the ultimates for the immediates).

11. Ngin sa nang ban burom bad ban niewkor ia ka shongkha shongman bad ka longtngalongkhun, hynrei ym ban pyntat dor iaka kumba ka long mynta, ba da kaba shu ia bret tang da ka pisa-saw. Naba ha ka Pyrthei kaba ngi im mynta, ngi sngewthuh shai kynthei bad shynrang ba, wat ka lak ka bakla ban maramot ne syrdep ia ka ktien "IAPSAW". Te hato pyrkhat kein, kumno yn tap pat tang da ka pisa-saw.

12. Hangta ka umsyep ba kyrsoi bad ba jaw na i Kupar ki khun ka ri kan nym kie shuh sha Brahma ne sha Sorma, hynrei kan ngam jylliew bad shong nongrim noh tang ha la ka ri, bad kan nym tuid makna shuh kumba ka long mynta. Ki khun ka ri hangta kin phuh kin phieng bad kin sa nang ruh ban kiew shaphrang ha ka khaii pateng, bad kin sa lait ruh na ka shongshakri ap ia kyntien. Hangta ban jied shiah kin sa nang ba, wat 'Kha-Shitor ne Kha-blang ha u pdot jong ki kan ym jnang. Hynrei ym kum mynta tang ba shu nang-kot nang-sla. Naba ia jingkieng ba la shna u briew, ka long ruh kaba suk ban kiew. Naba kam ia dei bad ka jingstad kaba

iaka, dei ban da wad, naba ia jingstad ym shym la shna hynrei ka long kaba la kha, bad iaka yn ym lah ioh lymda dei uba proh.

13. Hangta ka ri jongngi kan sa don ki ain ki kanun, ia kiba baroh mangi kynthei bad shynrang ngin ia hun, hynrei ym kum mynta ban pynia kajia wat ia shikur shikha, kat haduh ban da long Mokotduma bad ban da iasang iama. Bad kat haduh ban da ia kiew inglieh-ingsaw ban ia dukhoi ha ban da dkhaw, ban ia tim ruh hangteihangthie bad ban ia byndi ia i nongrim ka kmie. Kine baroh ki long ki jingmih na ki jingthain naba ym pat don ka ain. Kine baroh kin sa duh lut khait, ynda haba lynti bakhuid yn mait, ha kaba baroh lang kin sugewthuh ia la ka ioh ka duh, da lei lei kin nym jam palat ia la i pud i sam, bad ba iaki yn sa bynta da ka mon ka Kmie u Kpa. Hangta ki sngi u Longshuwa kin sa wanphai ha ka dur kaba khamshai, hangta ki khun ka ri kin sa long kiba iaineh, hynrei ym kiba kylla-khlieh kylla-tdong. kin sa nang ruh ban bat ia la ka jutang ia kaba kin pynkhein kin kheinsang.

14. Uwei pa uwei un sa sngewthuh ba ia u la kha ym tang ka shyntur ban bam. hynrel ryngkat ki kti ban trei, bad ba u don ka kamram ban shakri ia la ka jaidbynriew lawei ban syrdep bad ban tap ia ka jot ka pei. Un sa nang duna ruh ban pyrthuh ia ki dustur nongwei bad un sa imsngi ban thaw la ki jong naba u dei uba iong. Ynda ia jingshisha u la mad, hangta un sa long uba stad.

15' Kan pynlong ia ki shynrang ka ri ba kin da khamhusiar bad bishar bniah ha ka iaid ka ieng ka leit ka wan ka ktien ka thylliej bad ka dih ka bam naba baroh nadong shadong ka la shong haki. Kin sa sngewthuh kumno ban kynshew ban kyndiap, ban imsngi ha la ki kam bad kin sa long kiba adkar ha kiei kiei baroh, bad kiba ieit bad niewkor ia la ka umsyep, ia la ka jingdon-jingem, ia la ka pud ka sam, ia la ka ing ka sem bad ia ka jaidbynriew.

16, Ka thma ba jar-jar (cold war) jong ka jingiaknieh Longheh ha la poh ing hapdeng shitnga, (ka kmie bad u kpa) kaba don ha man la ka long-ing tang ba ngim sngewthuh ia ka jingdon jong ka, kan sa duh sa dam syndon.

17. Ka niam ka rukom kan sa long shisha ka niam, ia kaba ngin sa rakhe da ka jingsngewthuh, hynrei ym kum mynta, ba kiba bun hi ki shu ia tynneng

18. Khatduh khatwai, kin sa mih ki long-ing ki babha, ki ban pynmih ki shnong ki babha, ka ri ka ba bha bad ka (State) Jylla kaba bha.

KA JINGSARONG, JINGMENG BAD JINGBUAID BOR JONG KI THEI SHIBOR SHIBUIT HATO KAMIH NANGNO ?

Ka jingai ia ka jinghiar pateng sha ki kynthei, ka pynlong ia kiei-kiei baroh ban hiar kynsan jrut sha ka liang ka jongki. Ki bat maki ia ka long-ing, ka long spah bad ia baroh nadong shadong. Kumba ngi tip ba ki kynthei ki long kiba shibor shibuit, kumta bunsien ruh ngi shem bad iohi ba ka bor kaba ki hi ki bat ka ialam bakla noh thiaw ia ka jingim. Kane ka mih naba kim don ka bor ban pyrkhat ne ban iohi aiu ka lawei kan wallam halor ka long rynieng ka jongki. Don bun eh napdeng jong ki, ba ngi iohi ba kim niewkor ia la ka kmie bad ia la u kpa, kim shym ri buiom ia la u hynmen ia la u para. hynrei ki iaid paking lut ka dkhar lut ka lyngkien khlem pyrwa, bad lehse na ka bor kaba ki hi ki bat, bad na ki kam kiba ma ki pat ki leh, lah ban ong ba, kiba wallam ia ka nam kaba sniew halor ka jaidbynriew dei maki. (kata haba kren paitbah ne kren kyllum) Ngi shem bad iohi ba lada ka kynthei ba dang khluit bha ka snam ka leit iaid paking lut ka dkhar ka lyngkien ne ka leit iaid khalai Bajikor ialade sha sep ka sngi sha sep u bnai ruh, bad kumba kren khlemakor ka leit ioh lut u jaid bynriew ha ka pyrthei, bad ka khlem kit khlem sumar ia la ka kmie iala u kpa bad kam shym la tip ruh kumno ki im kumno ki iap. Hynrei ynda ka wanphai pat wat ha kano kano ka dur ne ha kano kano ka jinglong hi ruh, dei maka ka ban ioh ia ka ing, ka spah ka phew bad jingdon

jingem jong ka kmie bad u kpa baroh. Kito ki hynmen ne para shynrang kiba la sumar sukher bad kiba la ri kyndong ia la ka kmie u kpa bad kiba la im la iap ryngkat bad ki kin ym don hukum ban siaw, ki dei ban shu mih beit bad aiti nadong shadong ha ka. Kumta kat kum ka dustur Khasi ia ka hok ka jong ki kynthei ym don ba iaknieh ne ban ia kajia. Ki long ki kynrad halor kiei-kiei baroh bad ia ka hok ka jong ki ym don Bak u ba nud ban iaknieh. (They are the masters of all and their right there is none to dispute).

Haba kumne dei mo ba ngin kynnoh bein ia ki bapli ki kynthei? Hynrei em naba kum ki jingthaw kiba im khamtam. kum ki briew, haba ki sngewthuh shai ba ki don ka bor nadong shadong ha ki, hato balei kein kin pyllait ei, ki dei hok ban pynhun ia la u jong u Moina. Kumta ka jinglyngkar bad ka jinglong khlem nongrim jong ka dustur hiarpateng jongngi, ka pynlong ia ki kynthei jong ngi kum ki kulai ba khlem lakam. Ki ryngkang ryngkoh, ki mastieh bad ki kodom arkjat kat haduh ba ki ba bur hi ki mynsaw, bad ki wan pynkit jynjar pat ia u nongsumar. (U shynrang jongngi lada u dei u kur ne u tnga.)

Kumta ka long kaei-kaei kaba ki ba bun napdeng jongngi kim lah ban len, ba ka jingjot ha ka jaidbynriew ka jongngi ka sdang na ki kynthei Haba ka sdang kumne na ki kynthei, katkum ka dustur hiarpateng jongngi, kata ka mut na ka dyngkhong. Kumta ki shynrang kiba long khlem

nongrim, kim don bor satia ban iada iaka. Naba katkum ka dustur jongngi, ki kynthei ki long kum ka metbah ne ka dyngkhong jong u dieng bad ki shynrang ki long tang ki tnat. Kumta haba ka metbah jong u dieng ka la bamkruiñ, kita ki tnat lei ki la shu tlor rynieng bad hap ai dalade. Kane hi ka rukom hiar pateng jongngi kaba mynta ka pynlong ia ka jaidbynriew jongngi kum ka Jamynrei shong rud-um, bad mynta lei ha kine ki sngi ka la la wan syndon ha ka dur jong ka 'Lailini kit synrum kaba lum bad khur kynshew kat ia u ba iaid bad khlem pep suki suki lashai lashisngi kan wan long syndon kum uta u dieng uba ieng harud lynti, ia u ba kat uba dei iaid u mad wait, kat haduh ba un da shu tlor bad iap rynieng.

Namarkata nga buh ia kine kiei kiei ki jingshisha baroh hakhmat jongphi ki para long shynrang khnang ba phin pyrshang ban bishar bad pynshongnia bniah bha ban sngewthuh ba hangno ki shynrang jongngi ki ieng mynta. Nga kyrpad, bad nga ngeit ba baroh phin ia sngewdei ban tehsong noh kloi ia la ka jaidbynriew, naba halor ba ka la long lypa kaba khyndiat briew hynrei nalor kata, ka jaka ha kaba ka hi ka ieng ka long kaba la jynsut bad bamkrem hapoh. Haba nga ong tehsong hangne, ka mut ban pynkhamti noh ia ushynrang bad ka nogrim jong ka longbynriew, kaba long ka hiar pateng khnang ba baroh kiei-kiei kin nym long lyngkar shuh. Hynrei kin don noh la u kynrad u ba long u ba don ka bor ban da, ban ker, ban sumar bad ban ri kyndong ia la ka jong ka rympei khnang ban ym ktaid thala eh ki nong-

wei ia u khiewja. Manga hi kum u khasi, mynta nga kyrsiew, nga bthah bad nga kyntu ba ngi dei ban bud ia kane ka jingshai jong ka por ka ban ialam ia ngi sha kata ka lynti kaba ka jaidbynriew jong ngi kan iaid suk khlem don shuh ki dieng-pyngkiang ne ki jingpynwit ha ka liang ka jingroi ha ka jingstad, jingtipbriew bad jingmanbha ha ka longspah bad ka longbynriew. Da shisha shisha nga ong ha phi ba haka ba sdang bun kito kiba lyngkot ka bor Pyrkhat kin pyrshah ia kane. Bad kynthei bad shynrang kin tim kin tla, kin sin kin rngop bad wat kiba ha ing ha sem ruh lehse kin bynthiew kin kyrkhah bad kyn'iw kynshi ia nga iaphi kat shaba ngi leit ngi wan. Hynrei shah ruh ia nga ban ong lypa ba ngin ym don wat tang khyndiat eh ruh ka jingartatien, ba hadien kin pyrto ia kaei kaba manga bad maphi ngi trei shi-tom mynta. Naba nga ngeit skhem ba ka jing-iaid jong ka por kan rat dyngkhong lut ia baroh ki jingngeit bieit jong ka mynwei. Bad ba kito kiba kynmaw ia ka mynnor, ki pynpaw pynban tang ka jingbieit bad jingramia, naba kam long shuh kaba lah iangi kiba im ha ka mynta, ban twad ne wat tang ban sma ia ka.

Bishar hato phi hun ne sngewdei biang-biang ban shah ong kumne?

"I kpa te i bym ju tip ei-ei, nga tip hi manga nadong shadong."

"Hynnin ka iew, wat lada kyrduh Pisa shisha, hynrei nga pynthied la ka pynthied patlun noh ia i kpa kawei, namar ba im don patlun shuh".

"Hynnin ka iew wat lada rem dohkha ruh nga thied la ka thied, namar ia i kpa la shu pynbam tyrkhong baroh shitaiew te tun".

Ah, u Sniang ruh u nang toi ban jied ia la ka bam, ia kaba um bang um treh ban bam, hynrei hato pynshongdor ianga bad iaphi?

MYNTA PAT NGAN BATAI HADUH KATNO KA JINGSHONG KYNRONG JONG U KPA KA PYNSNIEW IA KA LONGING

Ha ka dustur hiarpateng sha ki kynthei ha ka jaid bynriew ka jongngi, ka kyrdan jong u kpa kumba la ong haneng ka long tang kum u Masi-symbai. U long u bym don bor ban tuklar ia ka longing longsem u bym don hok ban pyniaid ia ka longbriew manbriew jong ki khun ki kti. Kane ka rukom saindur ing ka jong ngi, ka longpyrshah than eh ia ki ain jong ka Mariang. Ka Mariang ka la ai ka bor khliehduh ha u shynrang hynrei ka dustur jongngi pat ka shkiah jubor bad ka pyniap noh thiaw ia kata ka bor ba pynkhamti da ka Mariang. Hynrei ka la pynlong pynban ia u tang u Tyngshop ne u Jingpynmaphreit u ba ki sieh ha Lyngkha kba. Kumta u rangbah pateng la pateng u la kylla long u bym larkam la kum u 'Ken-liarngot hynrei u la paw pynban ba u long tang u iktiar pynroi pyrthei. Kane ka jingshong kynrong jong u ha ing tnga ing khun ka pynlong ia ki shitnga ban artatien iwei ia iwei pat. U shynrang tang shu bakla thwiat u khih ban phet bad ka kynthei pat tang shu bakla ka khih bad ka byrngem ban beh. Kumta ia ka bor bad buit rangbah la shu pynduhei noh thiaw da ka dustur jong ngi. U Rangbah u la kylla long u bym lah ban shaniah naduh ing kur haduh ing kha. Haba u dang shong ha ing kur, ki kur ki artatien ban shaniah eh ia ki kam ki duk ki ba dei ia ka pisa tyngka, namar ki ong, ba u tang mar ia leit lok kata un leit rah lut sha la ing ka lok. Bad kumjuh ruh ynda u la leit ingbriew, ka lok (tnga)

ka artatien ban aiti lut ha u, namar ba u bym don boina ne baibat (security) ei ei. Ka jingbym lah ban shaniah ka mih ym tang ba ka tieng ioh u phet noh, hynrei ba ka artatien ruh ia lade ba ioh ka hap ban beh ia u ynda haba kam sngewmon shuh. Kumta wat ia la u jong u khun ruh, ki kmie ki kpa jongngi kim da shaniah ha kata ka rukom kum ia la u khun. Ha ka jingshisha tang ba shu nam khun, hynrei u dei hi u nongwei tang ba u long uba la kha ha ing. Kumta kane ka jingbymthikna hangno un im hangno un iap bad ka jingsngewbym jaka (insecured) jong u shynrang, kala pynlong ia u, u ba lyngkar bad uba im thala shilynter ka jingim. Ia kane nga ngeit ba baroh phi ia sngewthuh, ba ka jingbym sngew jaka hi haduh katno ka ktah ia u briew kum u jingthaw ba im. Lehse yn don ki bym lah ban sngewthuh shai da katei ka jingong haneng. Namarkata, ngan pyni kum ka nuksa hangne harum, ka ban kham pynsngewthuh shai bad bniah bha iaphi ki nongpule baroh.

Shim mynta kumne :—Ba u briew u shong ha ka ing wai, kata ka mut ka bym dei la ka jong. Hato mynta ngan kylli, don ma napdeng ki briew ki ba biang ka bor pyrkhat, uno-uno u ban sumar, peit bad pynbha ia kata ka ing? Hynrei em, ngim kham shem koit kum uta u briew, hynrei baroh katkum ba ngi tip bad iohi, kin sumar, kin peit kin i tang kat ban bit, ban biang ban shong ban sah. Ba lada ka la jot than eh haduh ba ym ibit shong shuh, kin pyrshang ban wad ing noh shawei, hynrei kin ym

theh ne pynlut pisa ne umsyep ha kaba pynbha iaka, naba kam dei la ka jong. Kane ka long ka jingshisha kaba nga ngeit ba iwei pa iwei bad kawei pa kawei kin nym lah ban len. Na kane ka nuksa ba la pyni haneng mynta sngewbha ban pyrkhat khyndiat shaphang ka jaka (position) jong ki shynrang jong ngi kat kum kane ka dustur mynta. Hato kim long ma kum u nongshongwai lada ha ing kur ne ing tnga? Te lada ki long kumta, hato don ma napdeng ki briew ba don hapdeng ka jingsngewthuh kaba biang, ki ban kitkhia thik pa thik ia kaei-kaei ka bym dei la ka jong? Kata ka long kaba jngai ban khmih lynti na u briew. Ia kata ngi iohi shai kdar ba wat, lada ia u la siew ba un peit, un sumar ia kano-kano ka mar ka bym dei la ka jong, ka jingsumar ka jongu kam lah long kaba janai kum ia la ka jong. Mynta to pyrkhat, hato ka long hi kaba bit biang-biang. ban kynnoh sniew, ban teipop, bad ban ong ba ki shynrang jongngi ki long kiba la pun bad la kha ba kin sniew bad lehbein tnga?.

Kane ka jingioh laitluid jong ki shynrang jongngi, ka jinglong lyngkhuit, ka jingkhlem nongrim, ka jingbym sngew jaka bad ka jingbym donhok ka jongki ha ka longing ne longspah, ka la pynlong iaki ki bym kitkhia bad kiba niew-sting nadong shadong, naduh ing haduh bar. Ngi ki shynrang Khasi bad Pnar bunsien ngi shah kren bein, ha kiwei-kiwei ki para shynrang. Ki ong ba ki shynrang jongngi kim ju pyrkhat kumno ban im, hynrei ki im lathwa, ki im tang ka dih ka bam bad ka iaid sngewbha bad ki long ruh kiba

Jutphut. Ki ong ruh ba mangi ngim ju kitkhia ia ki kam ba ngi shimti, hynrei ngi trei tang ban dep. Kim ju da salia eh kumno ban kiew sha jrong, hynrei ki hun biang biang tang hangno haba ki don. Te namarkata kim ju da kham pyrkhat eh kumno ban nangkiew ha ka jingim kum ki briew. Ym lah ban ong ba baroh ki long ha kane ka jinglong hynrei paidbah uba long kumta, lait noh tang katto katne ngut eh kiba da kitkhia shisha ia la ka kam Kane ka pynshisha ba mangi ki shynrang Khasi Pnar ngim ju rangbah, la ha ka jingmut jingpyrkhat ne ha ka kam ka duk. Hynrei ngi long khunlung shi junom jingim naduh dangkha ha ban daiap. Ia kane la lah kren da i Babu Soso naduh ki por ba mynshuwa haba i ong, "Na ka Mei Rilung sa ha ka Mei Risan". Kakdew shai kdar ba mangi ki shynrang ngi ioh mei shi junom. Lait na pneh jong ka Mei Rilung kaba ai-buin ai-thiang, poi pat sa ha ka pneh jong ka Mei Risan (Tnga) ka ban ri ban kdup ha u tnum u tyndai jong ka, ka ban hukum ka ban bynta ia ka leit ia ka wan, ia ka ioh ia ka kot, ia ka bam ia ka dih, ia ka kam ia ka duk, ia ka riam ia ka beit bad nadong shadong. Ah! u bapli kum u 'Iar lyngkhuit bad leitrieh tngen hapoh ki thapniang jongka. Namarkata u shong pneh shi junom, um, tip hangno btuit lymne hangno thar maw, ne kaei ka khia kaei ka shon, hynrei u im palei bad sah khunlung shi junom jingim, u ap hukum bad ap jutang nala ka Mei Risan (Tnga) kat kum ba ka ibit ei.

Bishar kein para-ri, hato ka biang mo? Ba ia u shynrang jong ngi yn buh tang ha ka duh-

nong (disadvantage) ha manla ki bynta jong ka jingim. U bapli la u shong ruh jhieh la u ieng ruh kynduh, la u tur ruh shitdang bad lada u kynriah ruh khriat. Ah syrtok u bapli. Hato u la iapan la ka hukum na u nongthaw, ne ka dustur jongngi ka pynlong? To ia pynshongdor sa maphi ki nongpule.

Bad kawei kaba da sngewsih kthang eh ka long ka jingbym shaniah uwei ia uwei pat, bad ka jingbym don jingiatylli wat naduh i kam i barit haduh kaba heh tam eh. Hynrei ngin ym sngewphylla shaphang kane ka jinglong, lada ngin jin da la pyrshang ban wad ia ka daw. Bad kata ka daw kaba wallam ia ka jingbym shaniah, ka jingbym iatylli, ka jingim khlem pyrwa bad ka jingbym niewkor iala ki kam ka don ha ki khmat jongngi hi dngung. Kine baroh ki mih na ka jinghiarpateng sha ki kynthei, kaba long ka jingbakla ba tynrai, (structural defect) kaba pynlong ia u kpa ban nym shaniah ia la u khun bad kumjnh ruh ia u khun ban ym shaniah ha la u kpa. Kumta ia ki shynrang jong ngi la pynheh pynsan bad pynrangbah ha ka lyer kaba bakla, kaba long ka lyer jong ka jingsngew bymjaka bad ba khlem nongrim. Kane bad dei kane kaba btin lynti ia ka jaidbynriew ka jongngi sha ka jingjot bad jinglyngkar.

Don bun eh kiba ong, yn trei than eh yn bam mano? Shisien iohsngew, sngew kum ka ktien mutler, hynrei lada phi pynshongdor bha, kà don la

ka jingmut. Namar kata bun eh riang-riang kiba leit trei tang khyndiat sngi ha ka shitaiew, namar ba la dap bai khaw kim salia shuh. Hangta sa leit pet khaw shah pat ka tnga.

U briew u san u roi ha ka bor pyrkhat tang lada u don ka bor pyniaid (Administrative power) hynrei mangi ngim lah ban roi ne proh ka jabieng, namar wat tang ia la ka Iing lajong (Ka tnga bad ki khun) ruh ngim don ka bor pyniaid.

Ka jingbym donbor jongu Kpa halor ka Iing, ka ialam bad pynmih bun rukom ki jingngeit Blei hapdeng ki khun. Phin shem riang-riang ba na kawei ka ing mih ki niam kat haduh ba ka la wallam ia ka jingiapra ha ki jingmut jingpyrkhat. Kawei ka khun ka long Musulman, kawei pat Hindu, sa kawei Presbytarian bad kawei pat Catholic bad kumta ter ter. Kane ka la wallam ka jingpra jong ka ing bad ka jaitbynriew. Kumjuh ruh ka jingbym-donbor jongu-Kpa ha-ing, ka ing ka long lyngkar khlem nongialam ban discipin iaka, (non-recognition of Leadership). Kumta ruh ka ialam ia ka jaitbynriew ba kan long ka jait hanga — manga bad ba khlem nongialam ne shah-ialam. Teng teng ngi ju iohsngew ba paitbah na ngi ngi ong, "Wat ia u Kpa ruh ngam salia; te sa ia utei lei u dei eh uei?". Kumta uwei pa uwei, da u nanglut tiplut suda; khlem jingpyndem uwei ia uwei pat.

KUMNO KA KTAH IA KA LONGSPAH LONGHAJAR JONG KA JAITBYNRIEW BAROH KAWEI

Ka spah jongngi kam ju neh palat ia ka shipateng bynriew, tohkhat let eh lano ba phin shem ba ka bteng haduh ar ne lai pateng. Hynrei bunsien ngi shem bad iohi ba ka kut bad wai ryngkat bad u nongkamai ne u nongseng. Ka daw jong kane rub ka dei hi ka juh "*Ka jinghiar-pateng sha ki kynthei*". Kane ka nongrim ba bamkruin jong ka dustur jongngi ka kyrthai lyko pom ia ita i thymmei longspah jong ka jaidbynriew. Lada phin pyrshang ban pyrkhat bniah bha, khlem artatien phin shem ba shisha shisha ym don lad ia ka spah ka jong ngi ki Khasi bad Pnar ba kan neh ne bteng shaduh ki pateng ban dang wan. Katkum ka dustur jongngi, ki khun shynrang ki mih na ing ban leit shong sha ing ka tnga, bad ba ka khun kynthei ka shong hala ing kmie ing kpa bad ka wllam iala u tnga hala ing.

Dei maka ryngkat bad uta u tnga jongka ki ban pyniaid bad synshar ia ka ing ka sem, ka kam ka duk bad ka spah ka phew jong ki kmie ki kpa. Kata ka mut ba u tnga jongka u ba wan nabar un peit un i bad un synshar ia ka jingdon jingem baroh. Te bunsien ka jia ba une u tnga jongka u ba wan nabar bad u bym shym la iohi hato haduh katno u Kthaw bad ka Kiaw kurim jongu ki la leh shitom bad lut syep lut syar ha ka ban kynshew kyndiap ban lum ia kata ka spah, um ju kham niewkor than eh. Hynrei kham bunsien ngi shem bad iohi, ba imat u kheiñ iaka kum kaba.

shu iohei, u pynsyrwa-pynsyrwut bad um ju da kham kitkhia eh kumno ban pynroi pynpa iaka. Nalor kane ka daw ba la pynı haneng, (Ka jingkhlem iohi kumno la kynshew-kyndiap iaka) ka don pat sa kawei kaba kham khlaiñ, kata ka long ka jingbym sngew la ka jong. Kumba la batai haneng, ba u shynrang u dei u nongwei bad ba ia u, wat la u dei u tnga bad la don ki khun ki kti ruh, yn ym lah satıa ban theh lut ne shaniah tylli hynrei la shu ai tuklar ia ki kam ha u katba dang idei bad dang sngewieit ia u. Kane hi ka pynpaw shai kdar ba ym shym la pynkhamti ha u ia ka jingkitkhlieh kumno ban bha ban miat. Te kane hi ka pynlong ia u ban syier, ban smieid, ban shyrkhei bad ban artatien ia ka lashai. U tieng ba ioh un hap ban mih noh nangta na ing ym tang na ka daw ba ioh um lah shah ba kan krenthan krenjnat, hynrei ioh ka shu beh beit hi ruh ynda kam sngewieit shuh.

Ynda haba u iohi lei-lei ba la'don teng kiba shah beh, kata hi ka la nang kham pynsyier shuh shuh ia u bad pynlong ia u ban usiar bha ıa la ka met. U shynrang jong ngi ynda haba u iohi kumne, kum u briew hi uba biang ka bor pyrkhat um dei hok ban da kitkhia than eh kumno ban pynroi pynpa ia kata ka spah jong ka tnga. Bad hateng-hateng ngi shem ba uba kham sniew jinglong lei te u kyrthai pynum iaka, u pynsyrwa, u iaid khalah pashait shew. Ka daw jong kane, ka long ba kam dei la ka jong. Don hateng-hateng pat haba u bapli u trei miet bad sngi bad u iai pyrkhat synia sngi kumno ban pynroi

pynpa khnang ban bit ban biang bad ban suk ban saiñ la ki khun ki tnga ruh, ki kur jong ka tnga jong u pat, kin kren siar kren shan, kin tynruh rak shi rak iaka bad kin ong artad '*Hei ho, wat shaniah tylli eh, haba dang iwei-ar-ngut khun kumne, lada u tuklar than eh te ioh lashai u kit lut.*" Kane lehse kan pynsngewthuh shai kdar iaphi baroh ki nongpule jong kane ka kot, ba ia u shynrang ai un don kano-kano ka jingthmu kam pher, hynrei u long u bym bit ban shaniah. Hato mangi ki shynrang pat ngi dei ki Lun mo ki bym sngewthuh shuh ba hangno ngi ieng ne hangno ngi don? Hato kam bit iangi ki shynrang ban nym shaniah kumba iangi ym shym la shaniah.? Naba ngi don ka jabieng kaba biang ki shkor kiba biang, ki khmat kiba biang bad ka bor pyrkhat kaba biang, hato pyrshang keiñ ban pyrkhat kumno sha ngin lah ban bah sa ia kiwei; haba ialade ngi ieng ha ka nongrim kaba syier?

Wat u ngap uba long u jingthaw barit tam eh jong u Kynrad, u sngewthuh ban nym shong sha ki jaka ba bun than eh ki Phyllad. Naba kan myntoi aiu ban trei shitom baroh shisynrai haba tang shu wan u Phyllad u ktaid lut khait bad um iehnoh ei-ei shuh.

Ah! ynda haba u Hynmen u Para u iohi ia kane, ba ia ka spah ka Kmie u Kpa jongu la khalah pashait shew da i Kynum, u bapli u shu ipangmet tang ki khmat bad shu diaw tang hala marwei, hynrei ym don hukum pat ban siaw.

Haba kumne ah katno u ipangmet iala ka matti ka kmie u kpa, naba dei ma u u ba iohi kumno la lum la kynshew iaka.

Toi lada kane ka jingtuklar jong u Tnga ia ka spah ka phew jong ka tnga ka long kaba iaibteng bad ba la pynkhamti syndon noh ha u, te ka dei hok ia u ban leh antad bad ban pynbha ne pynroi pynpa iaka. Hynrei kane ka jingai tuklar jong ka Tnga hala u Tnga pat ka long ka bym thikna, ka lah ban kut noh ha kano-kano ka khyllipmat ba maka hi ka sngewbit. Namarkata dei kane ka daw ka jing-hiarpateng sha ki kynthei kaba pynlong ia ka spah ka phew ban syrwa ban syrwut naba ka hiarpateng sha ba bakla hi thiaw. Kumta ha ka jaka ba kan nangroi hynrei pynban ka nangtroin katba nang mih kawei pa kawei ka sngi.

Ki khun shynrang kiba la iatrei lang bad u Kpa kumno ban lum ban lang, ban kamai ban kajih kimdonhok ban ioh iaka, hynrei ioh pynban da u bym don jingtip ei-ei shaphang jongka, bad uba dei u nongwei. U bym don jingniewkor ne burom ei-ei ia kata ka spah bala lum ha kata ka ing (who has got no interest at all in the accumulated wealth of the Household.) Ki khun ne u khun katno ki niewkor bad niew burom iala ka matti u Kpa uba la trei shitom, uba la jaw ka syep ka syar ban kamai na ka bynta ban bit ban biang ma ki. Hynrei hato uta u ba wan nabar u ju khein—kor ma ia kata ka syep kiwei. Ka Mariang hi ka la pynlong ia u briew ban nym kheinkor

ia kaei-kaei kaba shu iohei. Shim kum ka nuksa. Lada u briew u iohei 10 (shiphew) tyngka na surok un nym bynnud ban ia dih iabam sngewbha bad ki lok ki jor lajong, hynrei ban sei pat tang shipiah nala ka pisa kamai hok, u da pyrkhat arwat, lymda dei eh ki lok kiba ju ia ai lem ne lymda don eh ki daw kiba biang lehse un nym sei artad. Kumta ka jingleit ka spah sha u Pyrsakurim ka long kaba mynsaw naka bynta ka jingroi jingpa ne jingneh jongka. Ka don khyndai phew khyndai ka lad ban pyndonkam bakla iaka (There is ninety nine per cent chance of misusing it.) U khun ne ki khun tang naka bynta ka burom jong ka Kmie bad u Kpa kin ialeh iap kumno ban nangpynheh pynsan iaka, wat lada kim lah ban pynroi ruh hynrei kin ialeh iap ialeh im tang kumno ban pynneh, khnang ba ka kyrteng jong ka Kmie bad u Kpa kan iai sah pateng la pateng. Hynrei hato uta u nongwei uba da ka jingjia ryngkhat u kylla long u pyrsakurim jongphi, u niewkor ma iaka umsyep ka jongphi, ne u salia ma ia kata ka nam ka burom jongphi ki Kiaw ki Kthaw kurim.? Da shisha shisha nga ong haphi, ba kata ka long ka bym lah ban khmihlynti na u briew. Te dei na ka bynta kane ka daw ba sa mih kine ki jingmih (1) Ka jingbymneh ka spah ka hajar. (2) Ka jingim duk im kordit. (3) Ka jingmakna jong ka umsyep. (4) Ka jinglong lyngkar jong ka jaitbynriew.

Bad katba nangmih kawei pa kawei ka sngi ngi nang shah khlong ha ki mynder ym dei shuh tang ia ka spah kaphew hynrei ki la sdang sa ban kbia ban ksam bad ban shyit sa-ia ka doh.

Namar kata, mynta to kyndit bad tehsong noh ia lade, iala ka jong ka longing bad ka longbynriew katba ka por ka dang sah salit, lymkumta te ngin sa kylla mrad. Bad lehse ym tang katta, hynrei ki khun ki kti bad ki pateng ban dang seilung lashai la shisngi ynda haba ki la sagewthuh kin teipop iangi namar ba ngi buh ia ki ha ka nongrim kaba pyut bad ba bamkruin, ha kaba ki Suri na ki saw lver kin ioh ban prong bad ban patar ia ki lyngkhot lyngkhai. Wat dang mynta lada phin pyrshang bad bishar bniah ha ka liang ka Khaii ka Pateng, ka Trei ka Ktah bad ka Kam ka Duk, phin shem bad iohi shaikdar ba mangi hi ngi la shah khlong la biang bad la sah sa tang ka Rew. Lehse lada phim shym pyrkhat bniah bha ne lada phi long u briew u bym don bor ban pynshongnia ne ban pyrkhat kaei ka daw bad kiei pat ki jingmih, kata khlem artatien phin kienbein ne kynnoh sniew ia nga naba nga thoh bad pyni kumne.

Hynrei shuwa ba phin pynkut kyrkieh da kaba leh kumta, nga kyrpad jur eh iaphi baroh ki para Khasi bad Pnar, kynthei bad shynrang, ha kaba ka snam nylla ka jongngi ka dang par ha iwei pa iwei i pain jong phi, ba phin da pyrkhat bniah bad pynshongnia bha ia kine kiei kiei baroh kat kum ba shong ka bor ka jongphi. Bad ynda haba phi la leh kumta, nga don ka jingkyrmen bad jingngeit kaba skhem ba khlem pep phin shem ia ka jingshisha, bad phin long kiba la kloi ban da iala ka jong ka jaidbynriew na kine ki apot baroh, da kaba pong bad bret noh ia kata kaba sniew bad ban nym riej noh ban kner ne phai sha

kata ka babha. Te hynrei shah ia nga ban ong haphi ba, ban leh kumta kam long satia ka kam kaba jem. Ka donkam ka jingshynrang jong ka mynsiem ryngkat ka jingkut jingmut kaba skhem (strong determination). Kan don ka jingialeh kaba jur hapoh ka mynsiem hala marwei marwei. "Hato ngan bat ia ka dustur barim ne ngan beh sha kata ka' jingim kaba kham bha, khamaram bad kham suk kat kum ka jingiaid jong ki por". ("There will be a fierce conflict within your heart between the modern trend of Social and Economic thoughts with that of your traditional believes".) As we know that all over the World there is such conflict and the former has gradually gaining ground over the latter, and also in several cases the former proved to have won a fair battle over the latter. Kumba baroh ngi tip ba ha baroh kawei ka pyrthei don bad la ju don kum kane ka jingialeh bad ba katei ka jingpyrkhat bathymmai ka la nangjop bad pynduh jaid iaka barim.

Kumta nga ngeit naba don ki daw ban ngeit ba ngin nang jam shaphrang ha ka jingsngewthuh da kaba pynshongnia, bad ban long ki briew kiba stad hynrei ym tang kiba nangkot nangsla bad nang ban pyrthuh bad tynneng ia ki kiei-kiei ki bymlarkam. Hynrei ban don kata ka mynsiem ba shynrang, ban rat dyngkhong noh ia kata kaba sniew wat ha kano kano ka dor hi ruh, bad ban beh sha kata kaba bha khlem khein ia ka jingthait bad jingtheh jong ka syep, naba hadien ngin shem khlem artatien ba kata ka syep kaba la jaw mynta kam shym la long kaba makna.

Kawei pat ka daw kaba pynlong ia ka spah jongngi ba kan nym roi, ka long ba ki khun shynrang kim ju kwah satia ban ia trei lang bad u kpa ha kaba pyniaid iaki kam ki duk ha ing. Toi wat lada dei shisha maki kiba tip lut bad iohi lut kumno ka Kmie bad u Kpa ki ju leh ju kam, hynrei ki tang la heh ne khamsan ki mareh la ka leit shong shakri ne leit bylla shabar ban ia kaba trei ha ing ryngkat bad la ka Kmie bad la u Kpa. Ka daw jong kane ka long ka jing bymshaniah. Toi kan jin da la long ka jingiarap kaba khraw ia u kpa kumno ban nang pynheh pynsan iala ka kam ka duk lada ki khun shynrang ki ia shim bynta ha kaba ia trei bad pyniaid iaka. Hynrei ngi shem ba bun na ki khun Khasi bad Pnar jongngi kim mon satia wat lada ka Kmie bad u Kpa ki shaniah, na ki. Ka daw jongkane ka long ba, wat lada ka Kmie bad u Kpa ki shaniah, hynrei ki khun shynrang ki sngewthuh shai kdar ba kata ka jingshaniah ka long ka bym don rta, kaba lah ban kut hi noh tang mar ia shongkurim ka Para, ne tang mar ia leit ingbriew ia lade Naba tang mar ia shongkurim ka para, kata uta u lok jongka uba long u briew shisngi u la wan long trai noh bad ba ma ki kim lah shuh ban tuklar ei-ei Bad tang shu mar ia leit ingbriew (shongkurim) ia lade, kata ka mut ba kata ka jingshaniah kam shaniah duk ki Kmie ki Kpa ka kut noh, namar ba ki shyrkhei ba ioh u leit rah ne kit lut noh shala ing tnga. Kumta ka deihok ba ki khun shynrang kin nym treh ban ia trei lang ha ing, namar ki sngewthuh shai ba haba ki la dei ban mih kin mih ka met lyngkhuit kumne, hato kin bsa daei ia

kata ka tnga ba ki dang shu ioh. Hynrei lada ki la don lypa la i kam la i duk, kata ka mut haba ki bylla shabar, kane ka jingioh ka jongki kan ym dkut kynsan kumba ka dei ban dkut lada ki trei ha ing Kmie. Namarkata, ban lait na katei ka apot ban lynsher hadien, ki khun shynrang jongngi kiba siad ki dei ban kiar lypa khnang ba ka jingtheh-umthet kan iai bteng wat la ki dang samla ne ki la leiț shongkurim. Hynrei lada ki ia trei lang bad la u Kpa ha ing kata khlem artatien ha kano ma kano ka por ne ka khyllipmat kin poi sha ka lyngngoh.

Te kum ka jingmih na kane ka jingbym shaniah mar kylliang hala poh ing, bunsien ngi iohi ba ka Kmie bad u Kpa ki donkam ban wad da u briew ban trei ha ing bad ban siew ia u kham bun ban ia kaba u khun jongki u ioh shabar. Don teng-teng pat haba ka Kmie bad u Kpa ki shaniah, u khun pat u shet ia ki. Kaei ka daw jong kane, ka daw ka long, ba u sngewthuh ba ka jingshaniah ka long tang shipor bad ka lah ban kut ha kano kano ka khyllipmat kaba ma u hi um shym poi pyrkhat. Namarkata um shym sngew satia kum la ka jong, ba u dei ban ri ban sumar, hynrei u paw pynban ba u long kum u Suri ba poi ryngkhat ha ka kynhun blang. Bad kumta uba bun na ki khun jong ngi u paw kum u Dusmon bad u nonglehsat ia ka spah ka kmie u kpa. Bad don ruh hateng-hateng ba ki khun shynrang jong ngi ki Khasi bad Pnar ki ong. "*Dih bam me lih, namar lashai la shisngi ia kane ka spah i mei i pa, tip yn ioh uei yn ioh uei, u ang-ang tait-tait ne*

niarñiuhmat uba na shuno ka pyrthei." Lada ki khun shynang ki sngewthuh shisha ba uta u ban wan shimti ia kata ka spah un long u briew u ba kit khia naka bynta ka jingbit-jingbiang jong ka Para bad ki pyrsa ki jongki, kata ki dei ban niewkor, hynrei mynta kim thikna te, namar ba utei u ban wan ruh u dei hi u khun ka khlem nongrim kum ma ki. Kim tip ba uta u ban wan poi, ha kano ka dur un paw, hato kum u Nongsharai blang (shepherd) ne kum u Suri (wolf). Te kumta ka jingartatien ka pynlong noh ia ki ban ym niewkor.

Kawei pat ka daw ba kongsan kaba ktah ia ka jinglongspah jong ka jaidbyuriew ka long kane. Kat kum ka dustur jong ngi mynta, baroh ki khun shynrang ka ri ki long kum kiba kha arsien, ki hap ban sdang thymmai ia la ka jingim ynda la shiteng rta. Ym tang katta, hynrei kane hi ka juh ka dustur ka khniot jubor bad pynlehnohei ruh ia ka tyngka-Seng (Capital) ha bun ki rukom kam. Ia kine baroh ar lah ban batai lang kumne :- Shim mynta ba uwei u briew u dei uba trei kam Misteri bad uwei pat uba trei kam Suhjain, kine baroh arngut hadien ba ki la trei shitom bad kynshew kyndiap ki la lah ban thied ia kine ki tiar trei jong ki, u Misteri la u tyrnem, kurat, randa bad paintali bad u nongsuhjain ruh u la ioh la ka kor suhjain (Sewing Machine), kumjuh ia ki khun ki jongki ruh ki la hikai ban trei hi kum maki, bad ba ki khun ruh ki la nang bha ha la ki kam ryngkat bad la ki kpa. Haba la dei ka por ban shongkurim, une u khun u Misteri uba la

nang bha ban trei misteri u poi shongkha ha kawei pat ka ing u Nongsuhjain. Namar ba um ioh ban rah ia la ki tiar misteri na la ing-kmie ingkpa, um don tiar trei, namarkata u hap ban leit, bylla bah diengsawdong shuwa ban ioh bainong tang shi tyngka piah, ha ka jaka ba u dei ban ioh 6 (hynriew tyngka) shi sngi, te kata ka jingtbit trei Misteri jongu kam don dor. u long pynban kum uba dang sdang hikai naba um don tiar trei. Ka para jongu pat ka ioh u lok (tnga) uba trei kam ophis shakri sorkar, namar ba um dorkam ia kita ki tiar misteri u Kthaw-kurim jongu, u iwit ba kynrum ka ing bad u thep noh ia ki sha khrum. Kumta une u khun misteri uleit iohpateng pynban da ka Korsuhjain kaba um lah pyndonkam kumta u thep noh ia ka sha semdieng, bad ia ki tiar misteri pat kiba ma u, u donkam tam eh um lah ban ioh pateng na la u Kpa, hynrei ioh pynban u kynum jongu ba trei ophis bad u la lah thep ia ki sha khrum. Ki tiar trei-tiar ktah ki long kiba wallam bainong kham bun ia u nongtrei ha baroh ki kam, ki long kata ka Capital ba ki khot ha ka ktien phareng; hynrei ka dustur jong ngi ka pynduh jubor noh iaki. Ki long kiba da thied bad ha ka dor kaba rem, hynrei, ka pynlong ia u nongthied ba tang ma u. un pyndonkam iaki, bad ba un bret ei noh lait tang na u hi shikhmat. Namarkata uwei pa uwei u khun ka ri u hap ban sdang thymmai ia la ka jong ka jingim shikhmat ynda la shiteng rta, bad kata ka jingsdang ka jongu ka wai bad duh noh hi ruh tang ha ka shikhmat jong u. Te haba kumne, hato kumno sha ngin kiew bad ngin roi ngin pa ha ka longspah

longphew? Ka dei hok ba ngin iai long kiba duk na kawei ka pateng sha kawei pat, namar uwei pa uwei u hap ban thied thymmai ia la i jingdonkam jongu shikhmat-shikhmat naduh iba rit eh haduh kaba heh duh, bad tang mar ia khyllait ka khmat jongu la shu bret bad pynduhei noh. Ha kiwei pat ki jaidbynriew lada u Kpa u don tang kawei ka Korsuhjain, ha u khun la don lai lane saw, bad ha u ksiew lei ka la long syndon kawei ka Kompeni suhjain, naba ka tiar trei tiar ktah haki ka bteng na u kpa sha u khun bad kumta ter-ter. Namarkata, ki roi ki pa ha ka spah ka phew bad ka jingmanbha-manmiat.

Sa kawei pat kaba ktah iaka longspah-longphew bad ka khaii-pateng jongngi kum ka jaidbynriew, ka long, ba mangi kum ka jaidbynriew ngim don ka jingiashaniah ha kaba ngin iatrei lang ia kano-kano ka kam, naba ngi long kiba la kha bad pynheh pynsan shimet shimet. Ia kane ngi iohi shaikdar ba kano-kano ka jingiasynrop trei kam jongngi kum ka kynja Kompeni Sosaiti bad Asoseshon, bun na kumkine ki jingiasynrop kim ju iaid beit ne manbha satia. Uto uwei ar ngut uba kham nang khamtip u pynkylla lieng khait-khait ia u pait-bieit pait-them, namarkata ngim lah satia ban kiew shaphrang bad ban manbha kum ka jaitbynriew ha ka liang ka Khaii-Pateng. Ka jingsngew shimet bad tang ban bit ia lade ka la shong nongrim haduh ki khleinshyieng. Ia kane la nangpynsabut shuh-shuh da ki jingiohsngew ia ki jingud u paitbah Nongkyndong ka ri. Ba lada don uno uno uba khamnang khamtip

bad kham shem phang ha kano kano ka shnong rit ha ka jaka ba un hikai, un bthah, un kyntu bad un ialam ia la ki parashuong para thaw sha kaba bha, hynrei u die pynban iaki tang ban bit ialade, ne u phon, u shet bad u sdieh ia ki bapli ki paitbhur tang ba un bit ia la ka met, kam pher u long ka niam aiu. Haba kren lyngkot, kine kiei kiei baroh ki mih. na ka jingbym jaka bad ka jinglong shimet shimet bad shikhmat jong ki khun shynrang ka ri. Kumta, kata ka jaidbynriew ka bym don ka jingshaniah, ka jingiatylli, ka jingiasngewthuh jingmut bad ka jingiatreilang, ka jinglongspah-longphew bad jingmanbha kam lah da lei-lei ban wan kum ha kata ka jaidbynriew.

Ngim lah ban shimti bad pyniaid ia ki kam khaii pateng kiba heh da la marwei-marwei, ngi donkam ka jingiasynrop lang. Hynrei kumno ngin ia synrop lang, haba tang bad la u kpa ne shihynmen-para ruh ngim ia sngewthuh jingmut. Shipara ruh, ynda haba la ri ia ngi ha la ki tyngkong ba iapher ngim ia ithuh shuh. Teng teng ka jia ba shipara ruh ngi ia pcit pyrkhing uwei ia uwei pat, uwei u ioh ja bad uwei pat u shah jingit Kumba kren tohmet; Ngi long kum ki ksew ba la ri da ki kynrad ba pher ha la ki dong ba iapher, ba ynda jia ba iakynduh ha basa doh ha lewduh, ngi ia byrngem. namar ngim ia tip shuh ba iangi la sam na kajuh ka ing.

KI BYNTA KIBA IADEI BAD KA JINGIASNOHKTI-LANG

Uwei pa uwei u briew ne ka briew kiba bishar bad pynshongnia hok ia la ka bor bishar, kin shem ba ka jingiatreilang hapdeng ka.jaidbynriew Khasi-Pnar jongngi kam don. Kane baroh lada phi pyrshang ban wad, phin shem ba ka dei ka Daw-ing, ba naduh ing ym don satia kata ka jingteh song kaba skhem, namar kata ka jingpra ka sdang naduh Khiewja. Lada phi peitthuh, bad bishar phin shem ba kala ieng-rasong satang ka Shimet.

Ki dak ki shin kine paw tyngkrein hakhmat jongngi, tangba ngim ju salia ban bishar. Peit mynta kum ka nuksa, katne ngi la san ha ka thoh ka pule, bad habun ki jingthoh bad jingong, ngi ju ong "*Ba ngi la stad*". Hynrei kita ki dak jong ka jingstad bad jingshemphang kim shym paw satia, bad paw pynban tang ki dak kam-kai suda.

Peitthuh khyndiat, u Dkhar u lyngkien uba wan shong shnong ha shnong jongngi ha Shillong, uba dei ruh tang u Shongthap ha manla ki kyntoit ba ki shong, ki la thaw la ki Ing-seng jongki, kiba ha ka ktien Phareng ki khot ki Community Halls. Bad ki sumar sukher bad pynphuh-pynphieng ia ki da ka bor jong ka jingiatrei bad kitkhia lang para maki. Hynrei haba phai pat shala ka jong ka jaid-bynriew ngi iohi pyllein ba kum kine kiei kiei ngim don. Kane ka kdew shaikdar ia ka jinglong jongka jaidbynriew, ai ngin shai katno

katno kam pher, hynrei kaei kaba paw, kata ka kren kham jam shibun ban ia ka jingshla jongngi.

Peitthuh ia ka National Durbar Hall hapdeng Mawkhar ha Shillong, ka ieng ha kano ka dur? Kane ruh ka dei kaba latei da ki Longshuwa jongngi, ia kaba mangi mynta ngi shu iohei. Hynrei la i pap hi khait, kam i iadei dur shuh bad kita ki Ing-seng jong kane ka juk. Baroh ki jingialang bad jingiatai-nia ba donkam eh jong ka jaidbynriew Khasi-Pnar, kiba ktah ia ka iap ka im jongka ngi ia tuklar hangto. Bad baroh ruh ki Riewsaid ki Riewthew jong ka jaidbynriew na baroh ki Seng politics ki rung ki mih ha ka. Hynrei haba bishar bad peit ia ka jinglong ka jong ka National Durbar Hall jongngi kat kum kane ka juk ka la i kum ka Skum-Tyngab. Bad ym don tam shuh lait tang katei marwei hi tluin ha ka dur kaba i lanot hi khop. Bishar kein para-ri, hato kane kam kdew mo ba ngi long ki bym ju salia ia kano kano ka kam kaba iadei bad u babun u balang, hynrei thik tang ia la ka met bad ka ing lajong?

Ha kane ka liang nga dei ban iaroh ia ki Paradoh-parasnam jongngi na Pnar. Ki Iong Pnar wat hapoh Shillong ki don ka Seinraj ia kaba la iohi ba ki iatrei shitom na k wei ka por sha kawei pat. Bad katba nangiaid ki por ka la nang kham bha bad khamphuh khamphieng. Kumjuh ruh la iohi ba ha shnong Jowai wat lada ka long ka Shnong kaba dangrit bad ka bym pat da don kita ki Colleges bad kiwei kiwei ki Skul-bah kum

ka Shillong, hynrei hajan manla ki dong ki don la ki Ing Seng ban pyni ba ka jingiatreilang, jing-iasngewthuh jingmut bad kitkhia lang ia ka iap ka im hapdeng jong ki ka don.

Kaei ka daw jong kane ka jingiaphei ha ka rukom im (Social behavior) hapdeng jong ngi ki Khynriam bad ki Jong Pnar. Ka daw ka long ba ki Shynrang Iong Pnar ki dang don la ka burom bad ka iktiar ha la ing-Kur, katba ma ngi pat ngi la khamshai shibun ban ia ki. Bad kata ka jing-shai kala thaba kynsan tang ha ki khmat jongngi kat haduh ba ka la pynlong iangi ban kyndit bad mastich ruma, ban thom ruh khlem da peit shuh shano yn poi la kum ki Kulai Khashor ba ma.

Sa kawei pat ha ka liang ka Khaii ka Pateng ruh kumjuh, baroh ki iaid tang ka trei shimet, wei la ia snoh kti lang la liem Lehse bun ki lok nongpule ki la ia kynmaw bad iohi ia ki jingmih bun ki Synjuk-Treilang (Co-operative Societies) ha ki rukom kiba pher ba pher, khamtam eh ha kito ki por ba ngi dang sdang ia ki 5 (five) years Plans jong ka ri India. Bun tylli bad bun rukom ngi la ia pynmih kita ki Societies ha la ka dur ka dur bad ha manla ki dong jong ka ri jong-ngi. Hynrei la shem ba baroh ki la shu lngaid bad jahrngai khlem tip, bad sah salit samong sa tang kawei ne ar hangne hangtai, bad kita kiba sah ruh imat ki la kylla long noh ki nongkynti jong ki marwei ne ar-ngut, briew. Kane ka long ka dak kaba shaikdar ia uno uno uba bishar, ba ka jing-iatreilang na ka bynta ka jingbit u babun u balang

hapdeng jongngi hi kam don. Namar ba ka jingia shaniah kaba long ka nongrim jong ka jingiatrei lang kam don. Mutdur kein, hangno kan don? Haba u kpa um lah ban shaniah wat ia la u khun uba mih na lade. bad kumjuh ruh u khun ia la u Kpa. Ah sa katno tam kein sa ia u para briew?

Kumjuh ruh la iohi ba ha kane ka juk lei, la nang mih khambun ki Seng-Bhalang ki Seng-pynduhkiad bad kumta ter-ter. Ki long shisha ki jingpyrshang kiba mih na ka jingshlur ban pyn-duna ia ka jingiaid lyngkar. Hynrei kaei ka jing-mih (result), nga nud ban ong ba kim shym ia trei kam kat kumba ngi thmu (not effectively operated). Mynta ka jingdihkiad ka la hiar haduh ki khynnah ryngkat ruh ki kynthei, bad ka la shlei bad phaloh kat shaba ngi iaid Ka jinglong-briew hi shityllup ka la nanghiar ha baroh ki byn-ta ha ka jaidbynriew jong ngi bad kumjuh ruh ha baroh ki liang.

Bun ruh ki Longkmie kiba la ia shim bynta shitrhem ha kum kine ki Seng bad Synjuk, kum ka jingpyrshang ban iada iala ka jaidbynriew namar ka jingjot jong ka ing ka lynsher shuwa ia ki, kiba long ki nonglum-nonglang bad nongri-nongsumar. Hynrei kine baroh ki jingialeh shi-tom jong ki kin long lehnohei bad bijai kumto, lada iaphai sha kine ki kam jong ki harum kiba long ki jingshisha.

Namar haba phai pat sha kawei ka liang, dei na ka liang jong ki kiba die-tat ia la ka jaidbyn-

riew, kiba kit bad pun ia u Symbai poi-pur ban biah phongrai ia ka jaidbynriew. Dei ma ki kiba ong "lah u Sai-suh ban ia u Saithain, bad dei ma ki ruh kiba bat ia ki jingdiekiad Pasia la ha Sor ne ha Nongkyndong. Dei maki kiba lum Khynnah Samla Shynrang ha ing, namar ba ki myntoi kam, da kaba ioh phah thlieh ei shidkhot ka dieng lymne rah um shiborti. Lada dei u parashnong ne u poi-pur kam pher, hynrei tang ban khwan bad pynsule kam ei ha ing, kat haduh ban da jot bad khun bad kti, haduh ban da khyllem ka longing hi khru-ru-ru. Kim khein lada dei u Myrsiang Sadew ne dei u Phyllad Nongpriang, hynrei tang namar ba u pynmyntoi ei ha ka iarap ka iabeh ki ri ki kdup bad pynjuh pynjem. Lanor pat, iohsngew kynsan ia ka jinglynniar shla, ba ki Syiar na la Sem, ki la shah patar lut ha u Myrsiang bad ki Ksingngap baroh lah phriang.jarut bad ktait lyko hi pom da u Phyllad.

U Rangbah pat, Uba dei U Kpa, haba la wan hap kum kane ka apot, wat la u lahiar ha ka bor met, hynrei un leit bret pat shaei? U shu lyng-a ha ka mynsiem bad U mut ngiew lypa ia ka thied Kait-khun bad Jainiit sa shi kylla. Namar dei ma u, bad ha ka tyrpeng jong U kine ki apot baroh kin hap. Kumta U kylla long atlukhi la kum ba pisa-um, bad sniew jinglong ei kha-makha. U iam bad jaw ummat sha la barieh batep ka lehrain hakhmat u lok u jor, u kha u man bad u Shnong u Thaw. Hynrei lada u pyrshang ban khanglad ia kitei kiei kiei, i Kmie in peit ia u kum "*Ka Dieng tyllaw kaba tdem*", ryngkat ka

ong arta'd, "Ba jait ba ialade me don da ka jing-mut-sniew, ki tang wanjuh wanjem ki bapli ki khynnah ba ki iaieit paralok, ruh me la mut sniew". Hynrei ha kaba kut, u khaprip ngain bad kan de tiaw kum u Rangbah, bad boh de tiang ia la ka jingkit. Un iamrem pat hano ia la ka jing-ioh kaba u la iapan. Ka kut tang katta, u Pyntngen ei ialade ha kaba Kyn-oi Ksiew iohei ba sa tang katno sngi eh un im ha kane ka pyrthei, haba la baŋ riap-riap kumne baroh ki jing-jrem, na ka liang ka doh bad ka liang ka mynsiem.

KATKUM KANE KA JINGHIARPATENG MYNTA, HATO KUMNO NGI IOH IA U BAINONG JONGKA JINGTREI SHITOM DANGKHLAIN DANGEH, YNDA HABA NGI LA TYMMEN BAD LA KHAMNOH U SYNGKAI

Ah ! katno ka long kaba ipangmet ban peit bad kaba sngewdiaw ban batai ia ka jinglong kordit ka jingim ki kmie ki kpa jongngi ynda haba ki la tymmen, haba ki hap ban ap jakyntien sa na u pyrsa-kurim. Bunsien ka jingbit-jingbiang jong ka jingim ka jongki ka shong ha ka jingibit bad ka mon ka jongu (their economic life and social status depend entirely at his mercy). Ka long kaba sngewsih ban batai hynrei ym banse. Bunsien bad ha kiba bun ki khep ngi shem bad iohi ba ha ka jaidbynriew ka jongngi bad kynthei bad shynrang ynda haba ki la tymmen ki hap ban im ka jingim kaba kordit tam. Haba ong kumne kata ka mut ia ki paitbah, lait noh katto katne kiba riewspah kiba don ba em bad ki nongsor shakri sorkar ba don la i Penshon. Ha baroh kiwei kiwei ki jaidbynriew jong ka pyrthei, ngi shem bad iohi ba ki kmie ki kpa ki ioh ia u bai nong jong ka jingtrei shitom ka jongki haba ki dangshait dangeh ynda haba ki la tymmen. Hynrei haba phai pat sha la rympei, kata sha la ka jaidbynriew, ngi iohi ba ka long mar khongpong. Ki kmie ki kpa jongngi, ynda haba ki la pynheh pynsan bad pynnang pynstad ia la ki khun da la ka bor barit jongki, ki duh noh pat ia ki tang mar ia sdang ban sei kti sei kjat. Kata ka mut ba ki khun shynrang ki tang la ioh lok (tnga) ki dei ban mih noh na la ing kmie ing kpa bad ban leit

shong noh shala ing ka tnga. Ki hap ban iehnoh bad lyndet noh ia la ka kmie bad ia la u kpa ha ka jingibit bad ka mon u Kynum. Te haba kumne bunsien ngi shem bad iohi ba ki kmie ki kpa jong ngi ki im kordit Kane ka jingmih noh jong ki khun shynrang na la ing ka kmie bad u kpa, ka syriem kumba wan shim noh u briew ia ka synduk tyngka ki Kmie ki Kpa na la poh ing. Naba ka kamai-kajih bad ka umsyep ki Kmie ki Kpa baroh ka la leit ha kaba pynheh pynsan, ai riam ai beit bad ai jingnang-jingtip ia ki, te hynrei ki tang la sdang ban pynmih phoida ki la dei ban mih noh na la ing ka kmie u kpa la jong bad ban leit shong noh bad 'a ka tnga sha ing ki Kiaw ki Kthaw kurim. Kane ka dustur. Iehse ka long pyrshah ia ka aiñ Mariang, namar la jan baroh ki longkmie ki jaw ummat ha ka khyllipmat ba ki khun shynrang jongki kin mih na ing ban leit ia kyntiew-kynsham bad ban leit shong noh sha la ing ka tnga. Ka daw jong kane ka long ba ym don kein napdeng ki briew u ban ieit bad burom ia ka Kiaw ne ia u Kthaw-kurim kum ia la ka kmie bad ia la u kpa.

Khamtam ynda la tymmen ynda haba la bun sa tang ka bok-bok, bun hi uba isih tang ba u shu ri shu sumar namar ba um banse. Bad don lei uba khamsniew jinglong uba rah noh ia la ka tnga bad u pynkhlad noh bak na la ka kmie bad u kpa jongka, bad kumta ia ki la shu iehnoh khlêm nongpeit nongi ne nongri nongsumar. Khnang ban kiar na kane ka apot, ki kmie ki kpa jongngi ki hap ban pynjem ialade bad pynwan iala ki jong ki Saisur ha ka Duitara jong u Pyrsa Kurim. Ki tang

la ring sur bakla, Hei ho! u la thynrei! Bad haba thynrei ma u la shitom ka Nguh Syrdep, namar la thut la kynad u 'Lei-longspah ha uba ki dei ban peit sha u; "Peit sha u te phin ioh-im, Peit ban im, Peit ban im". Kumta ki shong rit mynsiem hala poh ing lajong. Kham niar eh ban iohi ia i Men Kiaw ryngkat ruh i Men Kthaw ba kin mih sha kamra shongkai. Kim bit shuh ban shong iathuhkhana hala ki shuki set bad sopha ba ki thied hi. I Men Kthaw itai tai sha kyrpong la ka pynbeitryngwiang bad ka khap sohlang ba in leit khwai i Pyrsa. I Men Kiaw pat la ka ri bad iarain ksiew ba tieng ioh i pyrsa i ong "Balei kata ka khyllung ka iam, ym don briew me ban iapeit lem." Kumta ka jingbit jingbiang jong ki kmie ki kpa jongngi ynda haba ki la tymmen, ka shong sa tang ha ka nusib bad ka bok. Lada jia ba ioh pyrsa-kurim da u briew uba kham jynsur ka mynsiem te kata la shu kham shirukom, hynrei lada jia pat baioh da u ba khamsniew ne khambasha ka jinglong, te kata la kum ba sdieh ha suin. Hynrei ha ka jingshisha pat te ka jingim jong ki kam suk satia, namar ba lada jia ba ioh da uba bha makna hi ruh ka tyllep pat sa ka jingsngewrem bad jingsngewlehrain ba shu ap na u briew u bym don jingiadei ei-ei. Ynda haba ki iohi lei ba u pyrsa u long u briew uba bha bad ba jynsur ka mynsiem, kata ka nang kham pynjynjar shuh shuh ia ki, namar ba ki sngewrem naba kata ka jinglehbha ka jong u ka thar, ka phot bad ka shon ha la ka mynsiem ka jongki kum ki briew naba kim shym la lah ei-ei ia u ha baroh shirta ka jingim ka jongu, hynrei mynta pat ki hap ban peit sha u

na ka bynta iwei pa iwei i jingdonkam i jongki, naduh iba rit haduh kaba heh tam eh. Bad bunsien phin shem ba u Kfhaw kurim namar ba u lehrain ban phah thied jain thymmai. u shu kieng noh da'ki Shnakud, Sopti bad Patlun jot jong u pyrsa, kiba u pyrsa-kurim jongu um shym pyndonkam shuh. Ah! sangsot u bapli u tymmen u bym shym la shongsngi thiahsngi wat tang shi sngi hi ruh ha ka por ba u syngkai u dang beit, hynrei mynta u tang shu sdang ban noh u la poi sha kane ka apot. Lada u dang shu kieng da ki jain rim u khun lajong, kata dang don ka ijot long bynriew ha u, hynrei ynda haba u kieng da ki jain jot u pyrsa-kurim te kata la da i pukir hi khait. Sa kawei pat kaba kham i sangsot ka long ba ki kmie ki kpa jongngi ki don ka kamram ba thikna ha kaba ki dei ban bah ksiew da kaba iaid arsut-arsut arted-arted ha branda bad banpynbyrngia ia ki, bad hateng-hateng lei ki dei banlong ki jingialehkai jong ki ksiew. Ah! shisha la i pap hi khait, ba khatduh tymmen yn wan hap ha kane ka apot long aia. Ka daw ka long ba ladakim lah ban bah ksiew kumne, ka ioh ja ia ki ka artatien. Toi shisha wat la ka rta bad ka jinglong ka jongki kam idei shuh, hynrei ki kyrda iaiap namar balei ba ki sngewrem ban shu ap bam khlem trei ei-ei. Bad bunsien ngi iohi ba ka kmie, bad khamtam eh u Kpa, lada ki don khun san ne hynriew (5 ne 6) ngut, kata ki poi bam ja ha baroh 5 ne 6 ing ha ka shisnem, bad kumne ki iai kyrwit ha ban da khlad na kane ka pyrthei.

Haba jia pat ba ioh pyrsa-kurim da uba khamsniew jinglong, kine bad kthaw bad kiaw

shong pynrit mynsiem hi rdiaw. Haba u bam u dih ne u dang don ha ing kine rit mynsiem bad leh mynleh bun kam sharum sharum shaneng shaneng tang kumno ban pyni ba ki trei la ka kam ing bad ba kim shym shong thiahthai. Bad kawei ki da tieng ba ioh u thut, u thynrei ne ioh u kynad, te kumta ha ka por ba u bam u dih ki leh mynieng kai noh sha branda namar ba tieng ba ioh un jyngngan un jnang ne un nym rungja lada u iohi kine jatmat. Ka khun ka bapli wat la ka ieit bad kam kwah ban iohi ia la ka kmie bad ia u kpa ha kane ka dur, hynrei kam nud satia ban tamlah ne ban jam hukum ia la u tnga, naba ialade hi ruh kum ka 'riewkynthei ka im na u. Khamtam lei ynda la bun la ki khun ki kti shano shuh kan leit pynthut. Na kabynta ka jingbit jingbiang ia lade bad ia la ki khun badang rit kam banse ban pynmyllen ia lade da kaba klet ba ka isynei ia la ka kmie bad u kpa, bad teng-teng lada ka lynti ka plie ban shu ai tuh ne ai buhrieh ia kaei-kaei kaba ki donkam. Lada kum kane kaei-kaei pat ka poi sha ka jingtip u tnga jongka ruh, kata khlem artatien la khie ka thma haramnimok (ka thma pynpra khiewja). Ah ! kordit ka bapli ka khun kynthei barit bor, ba ka hap ban kit bad ban shah lynsher ha u tangon u lymban jong ka jinglong ing.

Ki khun shynrang pat ba la pynpang pynstad bad pynheh pynsan ka kmie u kpa, kitei tei sha ba sep ka Sngi sha ba mih u Bnai, ki leit bsa, leit ri leit sumar ia ka ang-ang tait-tait aiu. Ki im suk im sain ha la ka tulop ka lupha bad kim ju da tip eh hato i mei i pa i im kumno. Phim lah ban leit ba

ki ieit ki burom hi kumjuh ia la ka kmie bad la ai u kpa, hynrei haba ym iohi da la ki jong ki khmat ia ka jinglong (condition) jongki, te ki hun bad myllen hi biang biang. Kane ka long ka jingshisha ka bym lah ban len, ba kaei-kaei kaba shu iohsngew tang da ki shkor khlem da iohi da ki khmat ka khamsting shibun bad kam wallam satia ia ka jingshisha katkum ba ka long. Kumta ki khun shynrang ba shu iohsngew tang ki shkor shaphang ka jingjynjar ka kmie bad u kpa ha la ing khlem da iohi pat da la ki jong ki khmat, ki bakla ban iohi ia ka jingshisha da la ka jong ka jingantad jongki. Lehse kane ka nuksa harum kan ai jingsngewthuh shai bha shaphang kane :

Shim mynta ba u khun uba la shongkurim, u ioh shithi na ka kmie ba ka ong, ba kam don jainkyrshah shuh. Bad ha kata ka juh ka por u iohi ba uwei na ki khun jongu u la jot noh ki juti. Haba kumne, ha u babun hi un mareh leit thied juti shuwa ia la u khun tang mar ia ioh pisa bad ka jingpyrkhat ban thied jainkyrshah ia la ka kmie kan wan hadien. Ka daw jongkane ka long, namar ba u khun uba donkam juti u don ha khmat bad ba u lah ban iohi da lade, ba shisha une u khynnah um don juti shuh. Hynrei ia ka jingdonkam jain jong ka kmie kaba ha ka jingshisha ka long kaba khamdonkam bad ba khamkordor ban ia ka jingdonkam juti jong u khun, un ioh pynban hadien. Bad ka daw jong kane ka long, ba u shu iohsngew tang ki shkor hynrei um shym da iohi da la ki jong ki khmat ba haduh katno kane ka jingdonkam jain jong ka kmie ka long; Namarkata ym lah

ban len ba ha ka jinglongbriew hi, lada ym iohi kata myllen bad kum niewsting ia ka. Kumta ha bun ki khep, ngi iohsngew ba ki briew ki ong, "Kito ki khun kato ne uto u briew, te ki long ki bym don jingsngew satia ia la ka jong ka kmie bad u kpa. Haba ia lade kine phum-phum phemphem, hynrei ka kmie bad u kpa pat ki thie rynjaw ka jain ka nep shu kyrked la bun da u saisuh ia u saithain," Hooid. don lehse napdeng ki khun shynrang ki bym burom kmie burom kpa, hynrei kum kita khamniar than eh. U babun hi uba ieit ba burom suda ia la ka kmie ia la u kpa, tang ba kiei-kiei (circumstances) kim ailad satia ia ki ban pynpaw ne ban leh ei-ei, namar, kumba la ong haneng kim don hajan, hynrei ki don shajngai bah na la ka kmie na la u kpa.

Kumta lada ngin pyrshang ban thir bniah bha ia ka dustur jongngi, kan nym don jingshitom ei-ei iangi ban shem ba dei hok shisha ba ka jingim jongngi ki Khasi bad Pnar ynda haba la noh ka met kan long kaba kordit bad jynjar tam. Kam pher haduh katno ngi trei shitom dang shait dang eh naka bynta ka jingbit jingbiang bad jingbha jong ki khun, hynrei u bainong pat ha ki akher ka sngi te dei hi ka jingkordit bad jingjynjar. Kumta ki kmie ki kpa ki jongngi ki don ka bor kmie bor kpa tang shipor, kata tang katba dang rit ki khun, hynrei ki tang shu la heh ki khun, ia kata ka jinglong kmie long kpa la sliah noh na ki, bad ki wan hap pynban hapoh ka jingpyniaid ka khun bad u pyrsa-kurim.

Sa kawei pat ka apot kaba la bun napdeng ki khun shynrang ka ri ki la ioh, ka long ba haba jia ba iap noh ka lok (Tnga) ynda haba la saw ne san ngut khun. Kata katto artad ki la kai-mrad. Kane ka leit long hato balei? Mynta shah ianga ban batai khyndiat. Don bun bun ki Rangbah kiba la pynshet ia la ka jingim ha la ka tnga bad la ki khun, kiba la thaw ka ing ka sem, ka kpieng ka ksah bad ka deng ka kieng ia la ka tnga bad la ki khun. Kyndit kyndit lada jia ba khlad noh ka tnga (kata lada ka iap noh,) tang mar ia jia kumne, kata tang shu la dep ka tep ka thang ia ka, ki kur jong ka tnga kin wan ban khura bad ban wan kren da kine ki ktien "Maphi te Pyrsa lane Hep lane Kong u ban wad la ka nongri-nongsumar, phin leit lah peit shano ia ki khun, dei manga ne mangi kein ki kur ki ban ri ban sumar, ban lum ban lang ia kine ki khun iap-kmie kiba dei la ka jait la ka khong. Ngan lane ngin pynri pynsumar mangi kein ia ki ryngkat ka ing ka sem bad ka jingdon jingem baroh, kat haduh kin da nang da tip bad da heh da san". Kumta u bapli u Kpa un hap ban aiti lut nadong shadong naduh ka Nap ka Bili baroh, bad ia lade un hap ban mih noh toin na kata ka Ing ba u la thaw hi da la ka jong ka umsyep, bad ban mih ruh tang ka met lyngkhuit. Kumta un hap ban rwai "Nga la aiti lut, la aiti lut. (I surrendered all, surrendered all)." Un hap ban iehnoh ia la ki khun bad ban sdang thymmai pat ia ka jingim katba dang sah salit ei la i por. Un hap ban im kordit bad jynjar, naba, palat ia ka shiteng na ka rta jongu u la pynlut ha kata ka ing ryngkat bad la ka tnga bad la ki khun. Mynta

haba u Syngkai u la sdang noh, u hap pat ban sdang thymmai ban wad nongri-nongsumar bad ban ioh khun rit biang Bunsien ngi shem bad iohi ha bun ki khep ba u bapli um lah shuh ban wan long pat kumba u la long mynshuwa. Sa ki khun pat kiba shah ha ka jinghikai jong ki kur jongki kiba ri bad sumai ia ki, ki ioh ki jinghikai ba laiphew skit shaphang u Kpa, ba u lehbein, uba kumtei uba kumne, uba wad Meinah bad uba kum ta bad kumtei-kumthie. Nangta rung sa ka jingsngewthuh bakla jong ki khun ia la u Kpa, naba ki ki long ki bym pat kot ka bor pyrkhat. Kumta la shu iakhlad noh kumto bad la ki khun, tang ba la shu nam kpa nam khun. Ah ! long lehnohei ka trei ka ktah shitom bad ka jingpyrkhat synnia sngi jong u kpa na bynta jongki, katba ki dang rit haba dang don bad la ka Kmie. Bunsien uba hap kum ha kane ka apot, u bapli u shu bynniaw bad iamrem ha la marwei da kaba ong "Manga te u ba thaw jot, uba sniew la i nusip."

Lada jia bad haba u long u baduk u bym don ing don sem, lymne ksiar, rupa, haba iap noh ka tnga, ki kur kim treh ri ia ki khun bad la juh iohsngew ia kine ki kyntien ba ki mih na ka liang jong ki kur jong ka Tnga.

"Ki khun te kumba i ju ri ju sumar hi i kpa, te ma i hi kein in peit in i, in pynheh pynsan ia kine ki Rangli. Mangi te ngin leit lah shano kumba lah la u kpa u bakha balong. Tang iala ki jong ruh phim iohi ba ngi la ia jynjar hi khait"

Sa kawei pat lada jia ba iap noh ka Tnga, u Tnga um lah ban wanrah tnga thymmai ha ing, wat ha ka ing ba u thaw hi ruh. Tang ba kan wan shong kum ka nongsumar ia ki khun, ban shet ban tiew, ban ai bam ai dih bad ban pansum pynsait ia ki ruh ym long namar ka dei ka Meinah.

Haba phai pat sha kawei ka liang, haba iap noh u Tnga hadien ba u la thaw la ka ing ka sem iala ka tnga bad ki khun, ka Tnga ka bit ban ioh tnga da uwei pat bad ban pynshong-pynsah ia uta u tnga thymmai jongka ha kata ka ing. Bad don hateng hateng lei lei ba ym tang uwei hynrei uwei hadien uwei pat.

Bishar kein para-ri, hato ka biang mo? Ba ia u shynrang jongngi yn buh tang ha ka duhnong (disadvantage) ha manla ki bynta jongka jingim. U bapli la u shong ruh jhieh, la u ieng ruh kynduh, la u tur ruh shitdang bad lada u kynriah ruh khriat. Ah syrtok u bapli. Hato u la iapan la ka hukum na u Nongthaw, ne ka dustur jongngi ka pynlong? To ia pynshongdor sa maphi ki nongpule.

KUMNO KA KTAH IA KA LONGBYNRIEW MANBYNRIEW KI KHUNSWET NE KI KHUN IAP-KMIE

Mynta phai pat sha ki khun iap-kmie. Lada jia ba iap noh ka kmie haba ki khun ki dang rit, kine ki jingthaw jong u kynrad ki im ka jingim ba kordit bad rit mynsiem bad la ki kmie-nah kmie-san. U kpa namar bym dei la kajaid, u khih ka wad nongsumar sa da kawei na ka bynta ia lade. Kumta u leit ai noh ia la ki khun sha la ki kur ki jaid, bad lada jia ba u long uba don ba em ne uba heh kamai, kata u shu ia pashat narud hynrei un nym shong lang satia bad la ki khun. Kumta, ki kylla long khunswet, khlem nongri khlem nongsumar. Ki kmie-nah kmie-san toi ki ri ki sumar, tang ba jait bymdei la ki jong te kata kham pher hi kein. Lada jia lei ba ka long ka briew kaba la don khun la ki jong, kata ha bun ki khep ngi shem bad iohi ba ka kham leh shiliang bad kham banbein ia kine ki khun iap-kmie. Wat la katta ruh don katto katne ki kmienah kmiesan, kiba ri ba sumar bha kum ia la ki jong, tang ba kum kita ki khamniar, naba ki babun kim don lad satia wat lada ki ieit makna. Ka daw ka long ba ki dei ki kynthei kiba dei katkum ka akor briew, ban ngeit bad ban burom ia la u tnga. Naba dei ma u, u ba lah u ba iai. Te lada ma u um pynpaw ba u ieit ia kine ki khunruit (khunswet,) ka jingieit jong kane ka kmienah ne kmiesan ia ki ka long lypa kaba rkhiang. Namarkata ngi shem barobor ba ki khun iap-kmie ki im kordit, ki shah lehbein bad ki im rit mynsiem ha baroh shilynter ka jinglong khynnah ka jongki. Kane ka jingim kordit ka jongki, bunsien ka btin lynti sha ka jing-

runar, bad ki kylla long khynnah dakaid, haduh ba bunsien ki da ioh ia ka nam '*Khun khlem sneng*" bad ki briew ki ju ong, "*Wei la runar ka khun iap kmie te ka da runar tasam hi khait,*" Hynrei sngewbha wat nym sngewthuh bakla, ba kine kiba phi ong ki *Khun Khlem sneng* hi ruh, toi ki dei ki briew kiba biang ka jingsngewthuh kum kiwei pat ki para khynnah. Hynrei kaei ka daw kaba pynlong runar ia ki, kham bunsien phin shem ba ka dei ka jingshah lehbein ha ki kmienah kmiesan ne kino-kino kiba ri ba sumar ia ki. Ha ka jingpyntrei shitom khlem da don shuh ka por ban ialehkai kum kiwei pat ki para khynnah, naba kum u khynnah ne ka khynnah phim lah ban len ba u donkam ia ka. Ka jingbymbiang ka bam ka dih, ka ialam bakla noh thiaw, bad kum u khynnah ne ka khynnah, haba thngan kim bamse ban tuh ne ban buidti. Kumta kane ka jingim kordit bad ka jingsngew bym jaka jong ki khun iap kmie ka ialam bakla noh iaki bak lbak katba ki dang rit bad kim pat sngewthuh, bad don ruh ki khep ha kaba kim lah shuh ban kylia, bad kumta ka jingim ka jongki ka kylla lyngkai bad sniew noh thiaw khamakha.

Ah ! kin jin da la don ryngkat bad la u kpa, lehse ki bapli ki dang don ka lad ban long briew. Naba ryngkat bad u kin kham sngewheh ka mynsiem bad kin kham sngew jaka ia lade. Naba ki sngewtrai ia u, ki nud ban pan, ban kham thlia bad wat lada u sneng u sympat ruh hynrei ka jingpang haka doh bad ha ka mynsiem ka khamduna shibun. Hynrei lada sympat ka kmienah ne u kpanah-kpasan, ah katno bad haduh katno ka

jingpang bad ka jingshon ha ka mynsiem ka long. Naba ka jingsympat ka jongki kam long satia ban pynbha ne ban sneng, hynrei kalong ka jingpynshitom namar bym dep ki kam ba la buh ia ki ban trei. Kumta ka jingsympat jong kine ki kmienah kmiesan, kam paw satia kum ki nongsneng nongkraw, hynrei ka paw pynban kum ka jingpynshitom dusmon ha kine ki khunswet ba khlem jingiada. Kumta ha ka jaka ba kin heh kin san ha ka jingbha, hynrei pynban ki im kordit bad ki kylla jot noh thiaw haka jinglongbriew. Kane ka long ka jingmih na ka jingpyndonkam ia ka bor khlem ka jingkitkhlieh. (This is the effect, when the power is exercised without a corresponding responsibility) Namar kata bunsien ngi shem bad iohi ba ki khun iap kmie kim ju iphuh iphieng, hynrei ki don kata ka khmat ba i tyrkhong bad i diaw, ba shisien peit liep, da kaba jem lah ban ithuh ba ki dei ki khun iap-kmie ne ki khunswet. Hynrei lada ka jinghiar pateng kan leit noh sha u kpa, lehse kine ki jingthaw barit jong u kynrad kin nym jin da la poi shaduh kane ka jinglong, hynrei kin dang ioh ka jaka r ehtngen hapoh ki thapniang jong u kpa, uba don ka bor ban iada ia ki na ka sngi ka lyer bad u slap. Naba lada jia ba iap noh ka kmie, da lei-lei un nym lah ban iehnoh ia ki hynrei u de' ban sumar ban ri kyndong bad ban peit ban i ia ki. Bad ka jingdonkam nongri nongsumar da kawei pat kan wan long ka jingpyrkhat kaba ar, hynrei ym kaba nyngkong katkum ba ka long mynta.

KUMNO KA KTAH IA KA JINGIATYLLI BAD JINGSHANIAH HA KA LIANG KA KAM SAIN—PYRTHEI (POLITICS)

Ngi iohi shai kdar ba ha ka liang ka kam sainpyrthei, ngi la nangtroin, ngi nangshah khlong, shahkbia bad shah lute ha ki nongwei. Kane ka long ka jingmih na ka jingbym ia tylli ne ia sngewthuh hapdeng ki nongmihkhmat jongngi, bad kane pat ka mih na ka jingbymshaniah uwei ia uwei pat, naba ka jingbymshaniah ka long ka sboh ha kaba la pynheh pynsan iangi ki khun Khasi bad Pnar baroh. Bad ka daw ba kongsan ka long ka jingbamkruin jong ka nongrim jinglong briew ka jongngi Bad lada ngim long kiba shlur bad kiba don ka bor ban rat dyngkhong noh ia kane bad ban thang ingkhong noh khait ia ka, te kata sngewbha baroh hapdeng jongphi ban nym khmihlynti ba phin lah ban long ki briew kiba shisha bad kiba don ka bor ha ka jingim. Ym tang katta, hynrei phin long ruh ki dusmon ia kita ki pateng ban dang seilung, da kaba phi riam lypa ia ki ban liat bad ngop ha kane hi kajuh ka 'liewlong ba khlemtrai, naba phim shym long kita ki kmie ki kpa kiba peit ia ka jingbit ki khun jong phi bad ka jait bynriew jongphi. Hynrei phi pynshisha ba phi im ka jingim kaba li-li pen-pen bad ba phi don u dohnud uba lyngki bad uba jlihku m u Mawtharia, u bym shym la soh satia kita ki sohpailen jong ka jingpyrkhat wat tang khyndiat eh ruh em. Bad phi pynskhem ia la ka jong ka jinglong khlempyrwa la kum u Maw u Dieng u bym khih hynrei tang katba ibit ka Mariang. Toi

hynrei ka jingkordor jong ka jingim kum u briew, ka long ban ksaid, ban tur shaphrang bad ban shem ba mynta ka sngi ngi don ha ka jaka kaba khambha ban ia kaba ngi ieng mynhynnin. Te kumta to sngewthuh bad im kum ki briew kein, hynrei ym kum ki jingri kiba hun biang biang ba mynstep yn plie na sem bad ba ynda janmiet pat yn pynphai sha sem ban set. Kumta ha kane ka kam ruh kumjuh hi, ka jingtlot ka jongngi ka long ka jingbym shaniah uwei ia uwei pat. Te mynta, hato kaei ka daw kaba pynlong ia ki ban nym shaniah kumne?

Ka daw jong kane ka long, ba baroh ki Shynrang jongngi ki long kiba im khlem nongrim. Ka ktien khlem nongrim hangne ka mut, ba baroh ki shynrang jongngi ki long ki bym thikna hangno kin im hangno kin iap naba ha ka jingim ka jongki kim jaka satia, kim thikna satia hato dei ki khun bad ka tnga ne dei ki kur ki ban kit ia ki ynda haba ki la tymmen. U ksew u sngewthuh shai kdar, ba wei la ri da uto u kynrad ha kato ka tnum, kata ka mut un iap hangto hynrei ki shynrang jongngi kim lah satia ban pynkut kumtei. Namar, don bun kiba mynta ngi lap ba ki kamai bad pynheh-pynsan ia la ki khun ha ing tnga, bad ki peit ki sumar ia ki kyndong, kumno ba kin longbriew manbriew bad ba kin bha kin miat, kin bit kin biang, hynrei ha ki akher ka sngi u tei leit thiah pang bad leit iap sha ing kur.

Kumta ki jingmih na kane ka jing bym sngewjaka ki long :—

(1) Ka jingbymia tylli,
(2) ka ajingbymia treilang
(3) ka jingsngew shimet-shimet
(4) ka jingkhwan
(5) ka jingbym iaineh
(6) ka jingkwah bad thrang kumno tang ban bit jalade marwei.

Kumta lada ngi pyrshang ban wad sani bha ba hato balei ba mangi ngi tlot nadong shadong bad ba ngi long ruh kiba khawpud ha ki kam shisha, ha ka ban aiti ia lade na ka bynta ka ri. Khamtam ha kito ki kam kiba lah ban mynsaw ne ban shah set phatok. Bad ia kane lah ban iohi shai kdar, namar haba jia kaei kaei, bun napdeng jongngi kiba ong "*Wat ju ia pynshait eh haphang haphang namar ba lada jia ei ei kata yn ym don ba ithuh shuh iaphi bad phin shah iehnoh marwei.*" Kane hi ka ktien ka la biang ba ngin sngewthuh ba ka jingiatylli kam don wat tang khyndiat eh ruh ha ngi. Haba la pyrkhat bniah bha ka daw jong kane baroh ka long ba u shynrang jongngi u long u briew u bym lah ban shaniah hano hano ruh, ym ha la ka tnga, ym ha la ki khun bad ym ha la ki kur, Dei hi tang ma u. u ban peit ban sumar da lade ia lade. Te mynta ngi iohi shaikdar, ba lada ki shynrang jongngi, ki tur ia ki kam kiba iadei bad ka ri, bad lada jia kano-kano ka jingjia kum ka jingmynsaw, kata

ka jingim jong ki hadien ka la long lypa kaba pyut. Ki tnga kin khnium kin ktuk bad kin ong da kaba kyrkoh "*Hangto te me la ioh, me sam kwah lulia eh. Haba me kwah pynshait haphang haphang, bad ba me kwah kyndang eh te kumto kein*". Bad lada ka jingmynsaw lei ka long kaba jur, kat haduh ba un ym lah shuh ban wad ia la u sohkhaw (disablement) kata khlem artatien yn don ka ban iehnoh ia u, kan lum la tiar la tar bad kan rah bad khun bad kti, bad u bapli halor ka jingshitom un shu long noh uba la shu iehnoh kumto, khlem nongsumar ne nongpeit nongi. Bad lehse ia lade kan wad lok noh da uwei pat, ne kan lehthan lehjnat ia u bapli halor ba u la don lypa ha ka jingjynjar. Lada ki lok ki jor kin ia ong lem "Hato balei ko tun pha shu iehnoh kumne hapdeng ka jingpang?" Lehse kan kloi ban ong "Balei nga phah manga seh mo, u sam kwah te u ioh kein la ka bainong" Kumta u bapli un long uba jynjar ym tang ha ka met hynrei bad ha ka mynsiem naba u sngewrem ia la ka jong ka jing-ioh ne ia la ka jong ka kupar jingiapan na khmat u Kynrad. Hangta u dei ban shu bynñiaw bad iamrem ha la marwei. Bad ynda haba u la long kumne, lada u don ki kur kiba bha ne kiba lah ba iai, kata kin wan tam ia u bad leit ri leit sumar noh sha la ing kur. Ynda u la poi sha ing kur ruh ka jingim ka jongu kan nym suk satia, lada kim kren bein krenkhoh ne kim lehbein lehkhoh hi ruh, kan tap ka jingsngewrem ba u shah ieh-noh ne shah beh ha la ka tnga bad ba u hap ban leit ap jakyntien na la ki kur. Kumta kane ka pynsyier bad ka pynlong ia ki paid shynrang

jongngi baroh ba kin long ki ba tlot bad kiba khawpud bau tur shaphrang ha ki kam kiba eh ba kher bad ba khia ba shon. Kum ki briew hi toi ngi long kiba shlur, ym don dak satia kaba pynpaw ba ngi long kiba khawpud. Kane ka jingbymnud ban iatur ha ki kam eh, ka long naba katkum ka ain Mariang u shynrang u long uba don bor, hynrei kat kum ka dustur jong ngi pat u long u bym donhok ban pyndonkam ia kata ka bor shynrang. Ka bor bad ka hok baroh bat ka kynthei, hynrei ban tur kat kum ma ka pat kam long kaba bit satia katkum ka ain Mariang. (Kata ka mut ba kam don ka bor lymne ka buit). Te kumne haba dei hok ne em ba ngin tlot nadong shadong bad ba ngin long lyngkar? Naba ym don ba tur shaphrang ne ban ialeh ia kita ki jingeh ne ki jingshah banbein. Ia ki shynrang jongngi la khang da kita kiei-kiei ki jong ka dustur jongngi bad ia ki kynthei pat la khang da ka ain Mariang. Te hato mano kein ban iada ia ngi na u tangon u lymban bad na ka lyngkor jong ka jingshah banbein ha kiwei pat ki jaidbynriew.

Ngi pher bak-lbak na kiwei pat ki jaidbynriew ba hiar pateng sha ki Shynrang. Naba ha ki, lada jia ba mynsaw, matlah ne dkoh u kpa ha ka jingialeh na ka bynta ka ri dei ki khun bad ka tnga ki ban peit ban sumar ia u. Tang lada ki khun ki dang rit ma u bad la ka tnga ki lah ban jynjar shipor, hynrei ki tang shu mar ia heh, u la lait bad ma ki ki la ri la sumar ia u, naba ka tnga ne ki khun ruh kim lah ban bret ne iehnoh ia u. Te kumta ia u Dkhar, lada u long kumno-kumno

ruh un nym shah iehnoh ne shah khein ksew hynrei ka tnga bad ki khun kin ri kin sumar, kin burom bad kin niewkor hi ia u kumjuh. Naba ka tnga ryngkat bad ki khun ki sngewthuh shai, ba kum u kpa u tur khnang haduh ban da long katne ia lade ruh, dei na ka bynta ka jingbit jingbiang ka jong ki hi hadien habud. Kane ka long naba ha ki ka jinghiar pateng kaba long ka thymmei, ba baroh ki jingbha bad jingsniew ki mih na ka, la pynkhamti ha u shynrang. Namarkata ki shynrang hi ki don ka nongrim kaba skhem bad kaba janai. Te kumta ka jingshaniah ka don, ka jingiatylli ka don bad ka jingsngew shimet shimet ka troin. Kumta ngi iohi ba ki shynrang Dkhar ki prong, ki krad bad ki trud ia ka raieh ka raidam bad ka khlaw ka btap khlem khuslai, naba ki thikna bad ki don ka jaka ban pynshet ia la ka jong ka jingim. Hynrei ym kum mangi kiba im kum ki Puit-tangkuli kynjih Mawsiang, ki bym don skum don trep, ki bym don nongrim bad ki bym jaka ia la ka im ka iap.

Te kumta kum ka jingmih na kane ka dustur ba bamkruin. ngi shem bad iohi ba baroh ki Khasi bad Pnar, wat ki Rangbah Nongialam jong ngi, ki long ki briew kiba kylla. Ki tang la ioh ban bat ia ka bor. ki lyndet noh ia ka kamram ban shakri ia ka ri bad ban peit ia ka jingbit ki kynthei ki khynnah, ki sem shiliang ki kup shiliang, hynrei ki ieng ban wad ia ka myntoi shimet bad ka jingbit ialade. Namarkata bunsien ngi khnium, ngi ud bad ngi bein ngi khoh ia ki. Hyrnei to tip shai kdar, naba ym don jingmih

khlem da don ka daw. Te mynta to wat tim wat tla ia ki jingmih hynrei to tih bad thang ingkhong noh khait ia ka daw. Lehse ngi iohi bad tip ruh ba bun napdeng ki Rangbah Nongialam jongngi kiba ngi ong ba ki dei ki nongdie-ri ne ki shetpyrthei, wat lada haduh katno kane ka long kaba shisha ngim tip. Hynrei ki bun ruh kiba pynbieit ia u paitkar, ki balia kum ki Siangsdieh bad ki pynliat ia ki babieit ba them ha ka jingriam tang kumno ban bit ban biang la ka met, bad ban aram la ka leit ka wan ia lade. Hynrei to kynmaw ba kine hi ruh ki shimti ia ka kamram da ka jingsngewthuh bad ki don ka jingsngew na ka bynta jongnga jongphi, tang ba ia kata ka jingsngew ka jongki la tyllep noh da ka jingsngew shimet kaba long ka jingmih bym lah ban kiar jongka dustur hiarpateng jongngi. Kumta dei tang kane ka dyngkhong ba bamkruin kaba long ka thymmei jong ki baroh ki jingsniew kiba bampong bad pynjynsut bad ba ringrngai ia ka longing, ka longspah bad ka longbynriew ka jongngi. Namarkata nga ngeit ba iwei pa iwei napdeng jongphi baroh phi la nang iohi ha kaba paw ba hangno ngi ieng mynta. Ngi la nangswai ha manla ki kam ha ka longing longsem, ka longspah, ka longbynriew bad ruh ka long it long hima. Ngi la nang paw ha kata ka dur ba ringrngai, la kum u Khyllung ba shah khapthlen.

Bunsien ngi iohsngew na ka shyntur ki khun ka ri ba ki ong "U para Khasi u lehbein, lah bad u khyllah jaid." Hato balei ka leit mih kum kane ka ktien ? Ka daw ka long ba haba wat ia

la u Khun u ba mih na la ka jong ka doh bad ka snam ngim lah ban shaniah bad ngim don jingkit-khlieh ruh na ka bynta ka jingmanbha ka jongu, te hato balei ngin leit sngew sa na ka bynta kiwei, kiba ngim don ka jingiadei ha kano-kano ka dur, tang ba ki shu dei ki para ri. Kane ka mih na ka jinglong shimet-shimet jong ki khun ka ri, naba la kha bad pynheh pynsan ia ki ha kata ka dur. Ki la wan long sriem noh la kum uta u Phyllad shongsang ne kum u Shrieh dei 'Tiehbatur. Ki khun ka ri ki im shimet bad shikhmat, kim don kata ka lawei ha kaba kin pynshet ia la ka jingim. Namarkata kum kata ka jaidbynriew ka bym don ka jingiatylli bad kaba im shimet shimet bad tang shikhmat kan nym lah da lei-lei ban tei ia la ka ri. Hynrei kan iai long kaba iapait iapra, bad kane ka jingiapait iapra kan nang ai ka lad ia ki Shongthap ban kloh ia u Khiewja. Namarkata to sngewthuh ko kur ko kha khnang ban lait na kine ki apot ba lynsher, ka dei ka kamram jongnga bad jongphi ba ia ka jaitbynriew ngin ri. Ia shiah ba thar to ngin ia pong, ia daw ba sniew ban thang ingkhong, khnang ban khiahkrat-khiahstang ka jaidbynriew ba kan wan pat ka jingmanbha, hynrei ym tang ban bhabriew khlem syrngiew.

Da kaba nga ong kumtei haneng, ba ka tnga kan beh ne iehnoh ia la u tnga lada u leit hap ha katei ka apot. Lehse yn don katto katne ki 'Thei khlem pyrkhat ne jyndong mynsiem ki ban dom, bitar bad tim ia nga. Hynrei kum u rangbah nga sngew ba ngam dei ban pynsngew naba nga

tip ba ia ki kynthei, ka Mariang hi ka la pynlong kiba tlot. Ki dei tang kawei ka 'shyiengkrung jong u rangbah. Kumta ki long kiba tlot ha ka bor met bor pyrkhat bad bor mynsiem. Ki long tang kata kawei ka shyiengkrung ba la iaidwir na kper Eden naduh ki por u Adam, bad kaba wad jaka miet-sngi kumno ban ioh bsuh biang ia lade ha kata kajuh ka jaka na kaba la shim bad khlaw ia ka. Bad la iohi ruh da ki 'Riewpeitngor bad ba bishar paitbah ba ki long tang kum ka 'dewbyrtha kaba lah ban pynwan ha kano-kano ka dur ba ki tnga jongki ki mon. Naba mynta ngi iohi ba u Dkhar u la pynpien Sari thoh khyrwang bad tah saw na ka shynlang. Ia kane da lei-lei ngam bein, ba kum ka briew kaba bha ka dei ban pyndem ha ka mon u tnga, hynrei ym dei ban saidlah ne iuhroit ia i longrangbah.

Riewrangbah, to pyrkhat. Haba mangi ki shynrang tang ka ing ba ngin kam trai ngim don, hangno kein ka shnong jongngi? Haba ngim thikna, lah ban kha hangne hynrei poikha pat shawei. Haba ym iahap jingmut hangto poi pat sa shawei, shano yn leit iap ym tip. Haba shnong ruh ym don kumne, hangno kein ka Ri jongngi? Kata ka ri kaba ngin sngewtrai bad aiti ia la ka jingim na bynta jongka. Haba kumne, hato ka jingieit ri jongngi kam long lypa kaba rkhiang?

KA LONGSYIEM LONGKMIE KATKUM KA DUSTUR HIAR PATENG JONGNGI

Ka jinghiar pateng jongngi sha ki kynthei, ka wallam ia ka jingdkut kynsan jong ka jinglong-syiem tang shipateng. Kam long kaba iai-bteng kum ha kiwei kiwei pat ki jaitbynriew. Ki khun syiem kiba long kiba bit eh ban hiarpateng bad ban shimti ia ka kam u kpa kim don hok satia ban leh kumta. Hynrei ynda u iap u Syiem, donkam ban jied Syiem na ki kur kiba dei ki hynmen para ne pyrsa jong uta u Syiem bala iap. Kine ki pyrsa ne ki hynmen-para kim long satia ki briew kiba bit ban long Syiem, namar kim shym la ioh hikai ei-ei na uto u syiem ba la iap noh, kumno ban leh kumno ban kam, khnang ban bit ban biang ki khun ki hajar ha la ka Hima. Kim shym la iohi ruh kumno u la trei la ktah, ha ka rukom bishar khadar ne ha ka rukom pyniaid hima sima. Kumta ngi iohi ba bun na ki nongiohpateng u Syiem (kiba long ki pyrsa ne ki hynmen para) kim shym la don satia ·kita ki iktiar (qualities) kiba long kiba donkam tam eh na ka bynta ka kam Syiem bad na ka bynta ban shimti ne hiar-pateng ia ka Khet. Kumta ka jingmih na kane, ka Hima Sima kam roi kam pa bad bun ruh ka bym suk bad la u Syiem u Kmie. Ki mih ki jing-kynroi laiphew skit kumno ban pynkhein bad ban jied thymmai.

Hynrei haba hiarpateng pat sha ki shynrang, bad haba sngewthuh ba ki khun kin iohpateng a ka kam u kpa. U kpa uba long u Syiem, u

hikai u pyni ia la ki khun, kumno ba kin heh kin san, kin nang kin stad bad kin sngewthuh bniah bha shaphang ka kam Syiem. U sneng u pyni bad u phikir kumno ba kin nang ia ka burom ia ka akor kaba iadei kum ki khun syiem, bad ba kin long kiba bit bad ba stad ban pyniaid ia ka hima sima ynda haba khyllait ka khmat jongu. Khnang ba ka hima kan shaniah, kan suk kan sain bad ki Syiem pateng-la-pateng kiba mih na ka ing ka jongu. Ia kane nga ong, namar ba ka long ka kam bieit, ba ha ka pyrthei ba stad mynta, lada ngin shu jied Syiem da uba bieit ne u bym tip satia kumno ban trei. Namar ba ngi iohi shaikdar ba ki Syiem ki jongngi kim ju hikai ia la ki pyrsa ne ki hynmen ki para shaphang ka kam syiem. Kane ka long kaei kaei kaba ma u hi um lah wat lada u kwah ban leh. Namar tang mar ialeit lok u la dei ban leit shong bad la ka tnga bad la ki khun, te namarkata ym lah ban khmihlynti ba un leit hikai pyrsa ne hynmen para pat sha ing kur. Hynrei un ialeh kumno ban pynnang pynstad bad pynlong briew ia la ki jong ki khun kum u rangbah jong ka juk mynta. Kumta ngi shem ba ki khun syiem jongngi ki Khasi, wat lada ki tip janai bad bniah bha shaphang ka kam pyniaid hima sima, hynrei kim donhok pat ban long syiem. Bad kito pat kiba don ka hok, lajan baroh na ki, ki bym don satia kita ki iktiar bad ki jingmlien kiba long ki rishot jong ka jinglong syiem bad ka jingsuk jingsain jong ka Hima (And those who are entitled to it, almost all of them do not possess the qualities and experiences which are the pillars where the Kingship is built and

the structure on which the peaceful co-existence of the kingdom lies.) Kane ka wallam ia ka jingsngew bym jaka jong u Syiem uba bat ia ka Khet. Ka pynlong ia u ban pyrkhat ia la ka met bad iala ka longing, kumno ban ioh ban pynbit pynbiang ia la ki khun bad ka tnga, hynrei ym ia ki khun ki hajar ne ia ka Hima. Naba u sngewthuh shai kdar ba ka jinglong Syiem na ka pateng ka jongu ka long tang shikhmat ha u hi. Bad ba lada um iah ban seng nongrim na ka bynta ki khun ha kawei pat ka rukom, kata un jah burom hi ma u, naba ia u lehse yn ym don ba kynmaw shuh lymda u la pynlong ia ki khun ban kynmaw ia u.

Ia kane lah ban sngewthuh da kaba jem, naba ym ju kham don ki kur, ki ban teimot ia la u kur, ne ki pyrsa ki ban tei mot ia la u Kni hynrei ha kaba bun dei ki khun hi ki ban teimot ne buh jingkynmaw ia la u Kpa.

Kane da lade hi ka pynshisha ba u Kpa um dei tang kata ka ksuit kumba ong mangi mynta, hynrei u dei ka doh bad ka snam ki khun. La nang pynshisha shuh shuh ruh da ka jingiohi paitbah, ba lada u Kpa u dei u dohlieh ki khun ruh ki lieh, bad lada u Kpa u dei u dohiong, ki khun kiba mih ki iong, na kajuh hi ka Kmie. Kumta u Syiem Khasi uba ka ing jongu ka bat ia ka bor tang shikhmat, kata tang katba dang longsyiem ma u hi, u dei hok ban wad ki lad ki lynti kumno ban lum spah na ka bynta ka jingbit ki khun ki kti lajong, khnang ba ynda haba la khyllait ka khmat jongu ruh, ki khun kin dang ioh ban bteng ia kata

ka jingim kum ka jong ki khun syiem. Hynrei lada um lah ban leh kumta, kata ka mut tang mar ia khein longsyiem ne khyllait ka khmat, ki khun jong u ki la kylla 'riewmadan noh, kumta ka kyrteng bad ka nam ka burom jongu kum u Syiem ka shu jah hi noh. Kum ki briew ngim dei satia ban sngewphylla ba ka kamram ba nyngkong tam eh jong ki Kpa jongngi ka long kumno ban tei ia la ka nongrim jong ki khun, bad ka jingpyrkhat shaphang ka Hima kum u Syiem ka wan hadien. Don lei lehse, ki Syiem kiba khamsniew jinglong kiba tei ia la ka longing ha ka jinglut jong ka Hima bad u khun u hajar.

Te hynrei khnang ban lyngkot ka jingthoh, ngan ong mynta ba ngim dei ban kynnoh sniew-iano-iano ruh, hynrei ia la ka dustur hiarpateng ba bampong. Naba, lada ngin jin da la hiarpateng sha ki shynrang, kine kiei-kiei ki jingsniew baroh kin duh dyngkhong noh da lade hi. U Syiem un sngewthuh ba ki khun ki jongu kin dang iai im kum ki khun-syiem, ne kin long ruh ki syiem ynda haba ma u hi u la iap. Kumta un nym don jingsyier shuh shaphang ka jingim ba hadien ka jongki, naba ki la don hi la ka nongrim. Hynrei katkum ka jinglong mynta, u Syiem um don jing-iadei bad ki kur ha ka liang ka ioh ka kot hynrei ha ka liang ka jinghiarpateng ia ka kam syiem pat ka iadei tang bad ki, bad ki khun kim donhok ei-ei ruh em. Te dei na kata ka daw (Ka jingbthat jubor jong ka dustur jongngi ia ka kam bad ka bainong) ba ngi sa shah lynsher ha kine ki apot jong ka jinglyngkar, ha baroh kawei ka jaidbynriew.

SA KAWEI PAT KA JINGSNIEW KABA POH-RATI BAD KABA DANGKHREH BAN PYNMYNSAW IA KA LONG-BYNRIEW MANBYNRIEW KA JONGNGI

Mynta nga ngeit ba baroh phi iohi bad shem, khamtam kito ki kha ki man bad ki lok ki jor ba shong ha sor Shilloug. Ba katba nangmih kawei pa kawei ka sngi ki kynthei jongngi ki la nangbun hangthie ha jaka shong jong ki Kharmetor ha them Iewmawlong. Kiba dang wan rung thymmai (new recruit) ruh kine ter shiter, kumta ki la nang iaroi (multiplied). Kine ki dei ki kur ki jaid jongnga jongphi. Te to pyrkhat kein mynta. hato kito ki khun ba ki la kha na ki kpa Kharmetor. ki dei ne em ki jaid jongngi? Shisha shisha ki dei, bad ia kata ym lah ban len mano-mano ruh, katkum ka dustur hiar pateng jongngi.

Sa kawei pat. Lada jia ba uto u Kharmetor ba ia poikha bad ka kynthei jongngi, u iehnoh iaka hato kito ki khun kin dei kiei, bad mano ban ri ban sumar ia ki? Hato da pyrkhat, ym dei hi manga maphi ki ban bsa ban btiah, ban ri ban sumar bad ban pynheh pynsan iaki. Te haba kumta hato da pyrkhat pat, hangno don shuh kata ka ijot long briew jongngi, haba wat ha ki Kharmetor ruh ngi shah lehbein briew. Ym tang katne, hynrei baroh ki jaidbynriew ha ka pyrthei ki lehbein briew (insult) ia ngi. ki pynkit khunrei kai ia ngi, bad wat la katta ruh, ki briew jongngi bad kynthei bad shyurang kine Dhui-Dhui ym i pyrwa, ki hun ki sngewmeng ba ki ioh spah mynsiem hynrei kim poi phohsniew satia ba ha ka jinglong briew pat

ki la nanghiar, bad ba lashai la shisngi lehse kin long tang ki nongap jakyntien na kiwei pat. Dang mynta hi ruh ngi la iohi, kine rynthew la ka leit shong shakri khat-cit ne khlieng jingkhlieng ha man la ka tyngkong Dkhar. Ha uba peit te u la isangsot-imaiblei ia la ka jong ka jaidbynriew, hynrei ha kiba leh pat kine Phum-Phum leh myntynneng Mem tynneng Sahep, hynrei ha uba bishar pat, te kim shym pher satia na ki Bula, ki bym don ci-ci ha ka khlieh hynrei tang ka rongpyni kaba wat da u Myisiang hi ruh u kyntait ban thied.

Mynta ngi iohi ba na kito ki kynthei ba shongkha khleh mih ki khun kiba kam jaid syndon sha ki kpa, bad ki bym iakhleh shuh bad ki para Khasi ha ka iaid ka ieng, ka leit ka wan. Hynrei ha ka myntoi pat kum ka ioh Tribal Scholarship, Reserved quota ha ki kam ki duk bad kiwei kiwei ki jingmyntoi ki leh myn kylla bad kam ialade kum ki Khasi.

Kumta manga hi kum u Khasi, uba ha iwei pa iwei-ipain jong ka met ka jongnga dang par ka snam Khasi, bad uba iohi ia baroh kine ki jingsniew ha ka liang ka jinglongbriew bad longspah (Socially and economically) Nga buh mynta ia kine kiei kiei baroh hakhmat jong phi, khnang ba iwei-pa iwei napdeng jong phi, kynthei bad shynrang phin ioh ka lad ban bishar bad pynshong-nia bniah bha kumno shisha ba na kane ka thymmei ba bam-kruin ki mih kine kiei kiei kiba byrngem ban bam duh ia

ka long rynieng jong ngi ki khun ka ri. Namarkata nga kyrpad ia phi ki khun ka ri baroh, kynthei bad shynrang ban pule bniah bad pynshongnia ha la marwei marwei. Bad ba kito ki lok kiba shem ia ka jingshisha kynthei ne shynrang kin sngewbha ban iasnoh bad ka SENG IKTIAR LONGBRIEW-MANBRIEW khnang ba ngin ia ioh ban pyrkhat ban sei noh ia la ka jaidbynriew na kane ka 'liewlong. ban ia thaw ia ki aiñ ki kanun na ka bynta ka shongkha ka shongman, ka spah ka hajar bad ka longbynriew manbynriew jong ka jaidbynriew baroh kawei. Khnang ban im khiahkrat bad ban suk ban sain, ban roi ka longspah longphew bad ka long bynriew. Ban lait noh na kine ki jinglong ba isaitmet kiba tyllep ia ngi mynta. Naba lymda ngi khih mynta ban krad noh ia une u lyoh jong kane ka jingsynia bad lymda ngi kyndit bynriew bad tehsong noh mlon ia la ka jong ka rympei, kata ka long khlem artatien ba kan poi ka por ba ngin poi sha kata ka jinglong kaba ngim kwah ban long bad sha kata ka jaka ha kaba ngin nym juh ban shong.

UEI UTA U KPA?

Ka ktien "Kpa" ka long ka ktien kaba iar shibun, bad ka long ruh kaba ngim lah ban pyndonkam bakla. Shisien ong, ka long ka ktien kaba kyntang, namar ngim lah ban khot ne kam Kpa iano iano ruh ha kane ka Pyrthei lait noh tang ia uwei thik u ban dei hok u Kpa lajong hi. Bad haba ngi duwai ia u Blei u Trai nongthaw iangi hi ruh, ngi ai ia u da ka nam "Kpa". Kumba ngi tip ba uta u Kpa u ba don ka jingim, dei ma u u ba ai ia kata ka jingim ha u Khun: Ka ktien Kpa ka pher shibun na kiwei pat ki ktien donburom kiba ngi ju iapyndonkam paidbah, ha ka jingiadei bad kito kiba la khamheh khamsan, kum ka ktien "Mama". Ka ktien Mama ka long ka ktien paitbah bad kaba pathar shibun, bad kaba lah ban pyndonkam ha ka jingiadei bad ki lok ki jor, ki kha ki man, bad wat ia u Dkhar u Lynkien hi ruh. Ka long ka jingkhot burom ia kito kiba la khamheh khamsan.

Mynta ngin phai pat shalade, ba haduh katno ka ktien Kpa ka thew ha ka jingiadei bad ki longing jongngi. Ki Kpa jongngi kim shym ioh satia ia ka burom iongki ha la ki Rympei bad ki Ing jongngi, kata ka mut ka jingkyntiew-dor bad niewkor iaki kum kita ki Kpa. Ha kiba bun na ki ing jongngi, ki Kpa jongngi kim shym ioh ia kata ka kyrdan bad burom kaba iahap dur bad ka ktien "Kpa". Hynrei ki iohpynban ka jingpynrem bad niewbein (con-

demnation) ba kim long kiba larkam. Kata ka long haba kren ia ki babun, lait noh tang ha ki katto katne ing lehse.

Ha kiwei kiwei ki jaidbynriew, ngi ju iohsngew ba ki ju iaroh bad kyntiew-dor ia la ki Kpa ba dei maki kiba lah kiba iai, bad kiba tur bad kit ia ka khia ka shon ha la ka tyrpong na ka bynta la ka ing, kata ka mut na ka bynta la ka jong ka Tnga bad ki khun jong ki. Ki kynthei jongki ruh ki ju hikai ia la ki jong ki khun kumno ba kin nang ban niewkor bad burom ia la ki Kpa kum ki khliehduh jong ka ing, ha ka liang ka doh bad ha ka liang ka mynsiem. Ba ki khun hi kim bit ban kylliang-ktien iala u Kpa lymne leh kano kano ka kam kaba pyrshah ne ktah ia ka mon bad jingsngew ka jongu. Bad ki ju iathuhkhana sarong ruh ia la u jong u Tnga hakhmat jong ki khun, khnang ba ki khun kin sngewmeng bad sngewsarong ba ki dei ki khun jong kum uta u Kpa.

Hynrei ha ka liang jongngi pat, ki Kpa Khasi bad Pnar ki shah krenbein bad shah pynrem ha la ki jong ki jong ki Kynthei wat hakhmat jongki khun hi ruh. Kane ka long kaba sniew tam bad ka bamduh ia ki longing jongngi, haba ki Kmie jongngi ki kdew pyrshah hakhmat ki khun ia ki jingduna ne bakla jong ki Kpa. Don bun eh kiba kren kumne:— "U Kpa jongphi kine lei uba ioh eh katno? Tang iala ka kpoh ruh um lah syrdep. Ba ngan nym lah hi manga, te katta ba

phan ia bam ka ja ruh pham ia ioh. Ban tang na ka tulop jongu, te tang ba phan iabam jamaluh ruh pham ia dap, katta lah paw-khaw haduh mynno. Dei manga em ba tap, ba ngan bym tip hi manga nadong shadong, ban tang ha u Kpa jongphi kine te katta sa ba phin ia kai khrong. Wat katta ruh u said-heh bad ka wan kyrhuh-khla haba u laioh dih."

Kane ka ktah shibun ia ka jingmut jingpyrkhat jong ki Kpa jongngi, bad bun napdeng jong ki ki kylla long lyngki noh thiaw ha ka jingmut jingpyrkhat. Hangne artad ka hiar jrut ka jinglong Rangbah bad kylla 'Si-dab artad bran-ranran. Luin ka pyrkhat ka pyrdain, bad klet noh ialade syndon thiaw, ym tip shuh ia ka lew ia ka Hat lymne ia ka siew ia ka tda. Hiar ka bor khih bor kamai bad ym tip shuh ban bishar ia ka dap ia ka biang ha la ing, kylla long lui-lui bad bieit artad thiaw. Khlem pyrkhat shuh artad kumno ban saindur ia la ka longing bad ka lawei jong ki khun lajong. Sep thiaw ka jinglong rangbah bad kylla nongap hukum bad ap jutang nala ki Tnga katba ki pyniaid synei maki. Kim tip shuh artad ban bishar ban khadar ia ka iaid ka ieng ki Khun, lymne ban pyrkhat ia ka thngan ka jing-it jongki, ki kylla palei bad suk artad jai ha la ka jingim ba shisur bad shikam thik, tang ba la biang ka ja-miet ka ja-step ialade khlem tip ne bishar shuh tip ka wan nangno. Ki duh noh artad ia ka burom rangbah wat hakhmat la ki khun lajong hi ruh. Niewpoh artad sa u lok u jor, u kha u man, long jemnngiew bad shah

niewbein naduh ing haduh bar. Haba laban ka rem ka jot nala poh ing, ka long kaei kaei kaba ch shibun ban khmihlynti ba kin ioh burom ne jingniewkor pat na shabar

Kane ka ktah shibun ia ka jingmut jingpyrkhat jong ki khun, khamtam ynda ki la khamheh. Ka pynlehrain bad pynsngewrem iaki ba ki dei Kpa kum ia u. Kumta ki khun kim nang shuh ban burom bad niewkor ia la ki jong ki kpa bad ynda haba ki la khamheh khamsan lei, ki peit pynban ia la ki Kpa da ki khmat kiba niewbein, ryngkat ka jingsngewrem halade ba dei kpa kum iaki (kiba la duh noh kata ka jinglong-rangbah, da ka jinglyndet noh ia la ka jong ka iktiar ba la pynkhamti u Kynrad). Kane ter-ter ka ktah shibun ia ka jingsngew jong ki khun shaphang ialade hi, bad ka wallam ka jingsngew poh-ia (inferiority complex) haki

Khamniar ch ba phin shem ba ki Kmie jongngi kin pyndonkam ia kine ki ktien sneng ia la ki khun ha ka jingiadei bad la u Kpa. Bakin ong, "Peit shane khun, ia leh tipsngi bad sumar ia la ka akor ka burom, ba ioh ka long ka jingpynjah-burom ne jingpynlehrain ia la u Kpa. Phim iohi seh mo, ba haduh katno i Kpa jongphi i trei shitom ba phin iabit iabiang maphi?. Im khein shuh ia ka miet ia ka iong lymne ia ka slap ia ka lyer, hynrei i tur khlem khein shuh iala ka doh tang ba phin ia suk maphi ki khun. Katne phi ioh bad ba phi iabit iabiang hato kam dei na ka jingtreishitom i Kpa jongphi ba i ieit

iaphi? Te haba kumta phim ia sngewsynei seh mo ia i? Lada phi ia leh-runar sa maphi, te kan ban sa ka jingkhuslai ia i bad in ioh pang. Ynda iap ma i, mano ban peit iaphi, phin ia ioh Kpa shuh naei? Manga kynthei briew ngan lah hi kumba lah ma i, namarkata kynmaw dngong haba iaid haba ieng haba leit haba wan, banri iala ka burom. Ha ka ktien ka thylliej kren da tyngkai bad husiar ba ioh long khlemakor hakhmat ki kha ki man, ioh long ka jingthadrong ia la ka ing bad khamtam eh ia la u Kpa. Horkit hordang phim bit ban bishar ia la u Kpa wat lada phi la ia heh katne hi ruh, hakhmat jongi, phi dang dei hi ki Khun". Hynrei bun pynban ki Kmie kiba aibih pyrshah plak ia la ki khun ha ka jingiadei bad la u Kpa.

Lada ki Kmie jongngi ki pynrung kum kitei ki ktien ha la ki khun, ki khun hi kin niewkor bad burom shibun eh ia la ki Kpa. Kum kitei ki ktien ki ialam ia ki khun sha ka jingsngewmeng bad jingsngewsarong iala ki jong ki Kpa, ba ki dei ki khun kiba mih naki. Ki khun kiba la pynheh pynsan da kitei ki kyntien ha la rympei, ki pher shibun na kiwei pat, bad kat shaba ki iaid, ki miet la ka khlieh shajrong khlem don jinpyndem ne sngewrem hakhmat jongno jongno ruh, namar ki sngewthuh ba u don uta u Diengbah uba da bad kyrshan iaki. Kata ka jingsngew poh-ia kam don bad kam paw ha ka khmat jongki. Namar, ki khun hi ki dei ki nongioh-kynti jong u Kpa ha baroh ki liang kat kum ka ain jong ka Mariang. Hapdeng u Kpa bad ki Khun ka don kata ka

jingteh jong ka jingsngewtrai markylliang Kumta, haba pynpoh-ia ia u Kpa ki khun ruh ki heh ki san ha ka jingsngew poh-ia bad lip ka khmat. Hynrei haba kyntiew burom bad niewkor ia u Kpa. ki khun ki heh ki san ha ka jingplung bad meng ka mynsiem khlem kano kano ka jingpynwit jong ka jingsngewpoh-ia.

NGI LAH RUH BAN DUH JAID

Da kaba ngi hiar pateng sha ki kynthei kumne, ngi lah ruh ban duh jaid noh, bad lehse ha ki jing iathuh khana pateng (History) lashai la shisngi yn ym tip ba ki Khasi ki don. Kumno kane ka lah ban wan jia, mynta sngewbha shah ia nga ban pyni-nia khyndiat.

Mynno mynno haba dang don hapoh ka jing-synshar ka sorkar phareng, ki ju ong ba ka sorkar hi kam ju ai lad eh ia kiwei kiwei ki jaidbynriew ba la kham stad (advanced communities) ban wan khlaw wan kbia ne dakhor ia kine ki lum Khasi bad Jaintia jongngi. Ki ong, ba ka sorkar ka ong, "Ai kin trei kin ktah tang para ma ki namar ba ki dang bieit bad ba ki dang long shida bad lui-lui" (simple and innocent). Te kumta ka jing-wan kiew u dkhar u lyngkien sha ri lum jongngi ka duna. Bad kumta don uba ioh lok ia ka kynthei Khasi u sumar ia ka kum ka tnga kliar, u bsa u btiah katba u dang sngewtynnad bad um ju kham kam nongkynti ia ki khun ki kti, hynrei u iehnoh ia ki ba kin long jaid khasi, namar ba u la don lypa ki khun na la ka parajaid kaba long ka tnga trai. Ynda haba u la kut la ka samoi bylla hangne u leit noh bad u iehnoh bad tnga bad khun Khasi, u leit shong noh bad la ka tnga trai sha la shnong. Kumta ki khun ba ioh na ki kpa Dkhar ki wan long noh ki spah mynsiem Khasi bad ki long jaid Khasi. Kumta ka jaid Khasi ka neh hi pateng la pateng kumba ka dei ban sah. Ka long kumba ia poikha hi bad u Khasi, ki khun ki long jaid sha la ka kmie.

Wat la ha ka jingbunbriew ngi neh bad lehse ngi nangroi, hynrei ka jingsngewthuh ba nylla jong ka jaidbynriew Khasi-Pnar te kam don shuh. Haba nga ong kumne ka mut ne thew ia ka jinglong briew bad jingsngewthuhbriew jong ki khun ka ri kiba mynta. Kim don shuh kata ka jingsngewthuh briew ba nylla jong u Kpakulong jongki hyndai, uba khein ba ka long kaba sang-iap sang-im ban thok ban shukor, ban bam ei ia ka umsyep kiwei, ban bsa-khun bsa tnga da ka pisa ia khalai ne iohei, ban lehbein lehkhoh ia ka kur ka jaid kiwei bad ban kylla jutang. Uba sang ban kylliang ktien ne tamlah ia la ka kmie ia la u Kpa, uba burom bad niewkor ia u tymmen u san, ne uno-uno uba la khamheh khamsan. Uba khein sang ban kren-sih kren-sang ha khmat u kha u man ne ki kynthei khynnah. Uba kheinsang ba un kner bainong haba u knia u khriam, hynrei uba shu pynleh ei kat la ka bor tang kumno ban iarap ia kita ki kha ki man kiba hap ha ka lanot bad shipa. U ba kheinsang ban kiar ia ka iap ka im ha shnong ha thaw, hynrei uba iabeh iarap ia ka thaw ing ka thaw sem, ka sop-ing ka sop-sem khlem da kner bainong ne baisngi satia. Mynta kine ki jingbha baroh ki la leit, ki khun ka ri kim don shuh kine kiei-kiei kiba u Kpakulong jong ki u don hyndai. Ki la hiar ha ka burom ka akor, ryngkat ka jingsngewthuh briew ka la hiar kynsan jrut. Hapdeng ki khun ka ri mynta, la mih ki 'riewsniew ki 'riewsmeh, ki thok ki shukor, ki khlemrain ki khlemsuiñ, ki nongtuh ki nongthiem, ki tab pud ki tab sam, ki bam-ei ki dih-ei, ki lehbein ki lehkhoh, ki dakaid, ki runar ki ruser, bad

baroh ki jingthala. Ka daw jong kine baroh ka long, ba ki khun ka ri kiba mynta, kim long shuh kiba nylla hynrei kiba la krap da ki jabieng ba laiphew har rukom na shabar jong ki pud ka ri Khasi bad Jaintia

Hynrei mynta pat. naduh ba phet ka Sorkar Phareng bad ba la ioh ia ka jinglaitluid ka ri India. Kine kiei-kiei ki la kylla lut khait. U Dkhar u lyngkien u la wan tyllep lut hangne, ym tang kiba trei kam Sorkar, hynrei ki nongkhaii, kï nongbylla bad har rukom ki jaidbynriew jong ka ri India ki la wan shong shnong. Bad bun ruh napdeng jongki kiba la thaw-ing thaw-sem bad shong shnong syndon hangne ha ri Khasi bad Jaintia. Kumta la bun hapdeng jongngi kiba la sngew ia ki kum ki para shnong para-thaw. Ia kane ha ngi kiba dangkhie dangsan ym lah shuh ban kiar, namar haba la iaheh iasan ryngkat bad ia lehkai lang khynnah-khyllung, te kata ka jingsngewlok sngewjor bad ka jingsngew ieit sngewthoin ka la nang suhthied. Bad kum ki briew hi ngim lah ban kiar na kine kiei-kiei. Khamtam haba la ia shongjan shongpa haba la iarung iamih, haba la ia leit skul lang ha kajuh ka skul bad haba la iatrei lang ktah lang, da lei-lei ngim lah shuh ban kiar. Kane kam long shuh tang hangne ha sor Shillong, hynrei wat shaduh kham kyndong hi ruh. Kumta ka jingibha samla kynthei shynrang ruh ka la nang don hapdeng jongngi bad kiwei-kiwei ki jaidbynriew. Ka shongkha ka shongman ka la nangroi bad kine ki khyllah jaid hynrei kam dei shuh kum mynshuwa, mynta ka la long da ka jingieit ryngkat ka jingthmu ban ri ban sumar bad

ban im ban iap ryngkat. Hynrei kumba baroh phi ia tip ba laitnoh na ngi, baroh kine kiba ia shongjan bad ngi ki long kiba hiar pateng sha ki shynrang.

Kumta mynta ngi shem ba ki shynrang Dkhar ba shongkurim ia ki kynthei jongngi, ki pan pyrshah ba ki khun kin long ki jaid jongki. Ki da ong ruh ba lada kim lah ban ioh jaid sha lade ia la ki khun, kata kim banse ban leit lok sa kawei, kaba dei para jaid lajong khnang ba kin nym long kiba duh jaid. Kane ka jingdawa jong ki shynrang Dkhar ka long kaba Shongnia, naba ha ka dustur ka jongki lymda ki ioh ia ka jaid, kata ka mut ka jingim ka jongki hadien habud kan long ka bym jaka (insecured) ne kin long kiba lyngkhuit. Kumta phin shem ba bun na ki kynthei jongngi kiba ioh tnga dkhar, kila sdang ban ai jait ia la ki khun sha u kpa (dkhar). Bad kumta ka jaid jongngi ka la nang shah khñiot nalor ba ka la long lypa kaba raikhoh. Te kumta wat nym artatien ba suki-suki lymda ngi kloi ban kylla ngin duhjaid noh khait bad yn ym tip shuh ba mangi ki Khasi bad Pnar ngi don. Imat kumba ngim shym la lah ban tip haduh mynta nangno mangi kum ka jaidbynriew ngi wan, kumta ruh ngin nym lah ban tip shano ngin leit, hynrei ngin shu lngaid bad jah rngai noh hapoh la ing.

Ia ki kynthei jongngi ba ioh tnga dkhar ngim lah ban pynrem haba ki ai jaid noh kumne ia la ki khun ki kti, sha ki kpa (tnga Dkhar). Naba ynda haba la don la ki khun ki kti, tang na ka

bynta ka jingbha bad jingbit-jingbiang jong ki, ka bapli ka kynthei ka dei hok ban dem ha ka mon u tnga naba dei ma u u ba lah uba iai. Bad ba ka sngewthuh shai ba lada u leit lok (tnga) shuh shuh sa ia la ka para jaid, kata ka mut ka jingbit jingbiang jong ki khun bad ia lade hadien ka la long kaba artatien. Bad ym tang katta hynrei kaba kham kongsan ka long, ka jingieit ka jongka ia la u jong u tnga uba la shonglang sahlang ryngkat bad ka haduh ban da iohkhun iohkti. Naba kiba bun na ki kynthei kim sngewbha satia ba ki tnga jongki kin leit tnga shuh-shuh nalor jongki, ne ba ialade kin wad noh sa da uwei. Naba lada u tang shu la leh kumta, kum ka kynthei kan sngew kumba ia kata ka jingieit jong u ia ka, la tuh ne lute noh da kiwei pat. (ka tnga thymmai) Kumta khnang ba ka ing kan shong suk bad ba ki khun kin bit kin biang, bad ba ia ka jingieit u tnga ia ka yn ym don ba ia shim bynta, kam banse ban pyndem ha ka mon jongu, kata ka mut ban bud ia ki dustur jongu. Ban ai jaid noh ia la ki khun sha u. Wat ka kur ka jaid jongnga jongphi hi ruh kan hap ban leh, naba katkum kitei kiei-kiei ba ia kdew haneng, kum ka briew kaba bha bad ba sngewthuh kam lah ban kiar. Naba ka iap ka im bad ka suk ka sain ka shong tang ha ki hi baroh arngut bad ba mangi kiba nabar ngim don Tarajur ne Mawser ban thew ia kata ka jingiadei ne jingiaieit jong ki (hapdeng ka tnga bad u tnga).

Mynta nga iohi bad nga ngeit ba baroh maphi ruh phi la ia iohi lem, ba la bun na ki Khasi

bad Pnar jongngi, ki la sdang ban kam jaid sha u kpa. Kane ka long kaei kaba ma nga hi nga thrang than eh. Tang ba ka jingleh mynpyrthuh ne tynneng jong kine ki katto katne hi ruh ka dawa kyrkieh ia ka jingpynrem kaba jur. Kane lehse ka min tang na ka jingkwah tynneng bad pyrthuh bieit khlem nongrim. Ka daw jong kane ka lah ban long kawei na kine ar.

(a) Ka jingiohi ia ki jingsniew na kaba khein jaid sha ki kynthei, tang ba ia kata ka jingiohi ne jingsngewthuh ki kun tang ha lade, bad kim nud ban pynshai ha khmat ka pyrthei khnang ba baroh kin iohi lang ia kita ki jingsniew. Hynrei ha ka jingsngewthuh ba lyngkot ka jongki, ki sngew ba da kaba ki leh tang ma ki kumne, kata ki la lait na kine ki jingsniew jong ka jinghiar pateng jongngi.

(b) Ka jingbieit kaba long ka khun jong ka jingsngew sarong, namar haba la palat than eh ka jingsngew sarong, bunsien ka ialam sha ka jingleh kaba pynpaw bieit. Kane ka jingleh mynkam khlem sngewthuh jong ki katto katne ka long kaba mynsaw shibun ia ka jinglong briew ki khun Khasi bad Pnar lashai hadien habud. Ka long ka jingsuitrong jubor justi, bad ka iadei thik kum uta u Myrsiang ba kwah long syiem jubor hapoh kawei ka khlaw. Ba haba u hap ba ka top rong hynrei u pynbna pat ba ki Blei jong kata ka khlaw, ki la ai ka rong phylla ia u, khnang ba un long u Syiem jong kata ka khlaw. Hynrei tang mar ia dei um pat, la paw biang ka rongnylla kaba

long kum ka byrni-saihon, kaba dei ka rong Myrsiang ba paka ne ba janai, bad kumta u la shah kynha shrieh kum uba tuh. Kumta ka jingtynneng ka long kaba mynsaw. (Imitation is harmful). Naba da kane ka jingtynneng khlem nongrim jong ki katto katne, lashai la shisngi ha ki pateng ban dangwan, don ki ban ong ba ki Khasi bad Pnar ki dei ki Phareng; don ki ban ong ba ki dei ki Airish; don ki ban ong ba ki dei ki Bengkali don ki ban ong ba ki dei ki Assamia; don ki ban ong ba ki dei ki Shaina ; don ki ban ong ba ki dei ki Sikh, don ki ban ong ba ki dei ki Kharkhali; bad don ruh ki ban ong ba ki dei ki Pathan.

Nga ong hangne ba ka long ka jingtynneng khlem nongrim bad ka jingpyrthuh bieit, namar katkum ka dustur jongngi mynta bad mynwei ruh kumjuh ngi khein bad shim jaid na ki kynthei. Namarkata lada ngi shu kam nongkynti khlem kano-kano ka aiñ ne ka jingpynkhamti, kata ka mut ka jingleh bieit kaba mih na ka jinglamwir bad ka ban pynmynsaw ia ka jaidbynriew lashai hadien habud. Namar kum ki briew, hi, ngi sngewthuh ba lada ngi kwah ban leh ia kano-kano ngi dei ban da iaid da ka lynti (through proper channel) hynrei ym ban shu tare ruma rutit kum ki 'Liem-matlah naba ngi long ki briew.

Katkum ka jingkwah ka jongnga ba ngin hiar pateng noh sha ki shynrang, ka iapher na kine ki katto katne ki nongairong da lade ia lade (self painted few). Ka jingkwah ka jongnga ka long ba ngin da leit da ka lynti kaba khuid kaba

long ka lynti jong ka aiñ. Kaba da pynkhamti ryntih ia baroh u kynja shynrang, khnang ba kan iaid ryntih ia baroh lang. Ban imsuk imsaiñ hadien habud, bad ban lait na ka sang ka ma bad ka byrsieh byrsang kum ka shongsang bad kiwei-kiwei kiba long kiba sniew na ka bynta ka longbynriew. Khnang ban roi bad ban neh ka spah ka phew bad ban jaka ka longing ka long-sem, ban skhem ka longtnga longkhun ban duna ne duh syndon ka ioh khunrei ; ban im ka jingim kaba da jaka bad janai bad kynthei bad shyn-rang bad ban lait na kine ki jinglong lyngkar baroh.

Kumta nga tyrwa ha baroh lang ki khun ka ri, kynthei bad shynrang khamtam eh ha ki para lok ba dangkhie dangsan ba kin pyrkhat bad bishar bniah bha ia kane ka jingpyni nia ka jong-nga ha kane ka jingthoh. Bad nga da kyrpad jur ba kin sngewbha ban iasnoh kti lang bad nga kumno ban ia pyllait ia la ka jong ka jaidbynriew kaba don mynta ha tmier jong ka jingiap. Te kumta nga kyrpad ba kito baroh kynthei bad shynrang kiba sngewiahap jingmut bad ka jingthmu ka jongngi, kin sngewbha ban rung kum ki dkhot jong kane ka seng, ka ban long ka Seng ka ban ialeh pyrshah ban khyllie pat ia la ka jong ka jaidbynriew kaba la sdang ban ngam jyllop, bad ban ieng ban kynshait dawai ban pynduh jaid ia kane ka jingpang kaba la ngam haduh ki khleinshyieng jong ka jaidbynriew jongngi.

Nga dap da ka jingkyrmen kaba skhem ba kito ki lok kynthei bad shynrang ba dangkhie, kiba ka jingbha jong ka lawei jong ka jaidbynriew ka shong tynrai ha ka jingsaiñdur jongki mynta, kin long kiba la kloi ban ialeh ia kine ki jingeh bad ba kin nym thait ne tlot ne riej noh ban rat dyngkhong ia kane ka dustur ba bamkruin ha kaba ka jaidbynriew jongngi ka ieng mynta. Kumba nga la ong mynshuwa ba kane kam long satia ka kam kaba janngong ia ngi ban leh. Hynrei ryngkat ka jingthmu ba shisha nga ngeit, ngin lah, naba ngam iohi kano kano ka jingeh ne ka jingkhanglad ia ngi, ban bthat lyngkhot lyngkhai noh ia kine ki kynjri jong kata ka dustur basniew. Bad ban pyllait noh ia la ka jaidbynriew ba kan iaid laitluid ha kata ka pyntha jong ka jingmanbha. Bad ban tehsong noh ia ka sbak ha kata ka rukom ban lait na ka shah kbia shah patar bad pajait lyngkhot lyngkhai da kita ki Suri (wolves) ba ap rhing kumno ban pynsbur ia la ka jong ka met ha ka doh bad ka snam ka jongngi.

To kyndit, to khie bad to ieng ban ialeh bad ban prat shaphrang ba ioh ngi lap ba jah dientrai.

Khublei shibun iaphi ki lok nongpule baroh.

J. DARNINGH STONE LYNGDOH.

"MANGA"

Shilynter jingim marwei nga prat,
Ngam don nadien, ngam don shakhmat;
Khlem Nongialam, khlem Nongkyrshan,
Marwei ia Umbah — jingim nga Klan.

Shilynter jingim ngan ym Rangbah,
Ha jinglong Khunlung nga iai sah;
Rynieng ka san ka met ka Plung,
Ha bor pyrkhat nga sah Khunlung.

Na ing I Mei tang mar Kynih,
Hangno ngan poi ngam ju da khmih;
Shano ki ting, shata nga bret,
Da ym iasboh ruh nga sa Phet.

Hamon jongnga pyrthei nga pynwandur,
Ngan nai Riti ngan nai Dustur;
Nga khwan shimet ba ngan ioh noh,
Ba ioh lashai kiwei kin troh.

Wat la thapniang ki dang Lymbiang,
Iaki kat-iai nga kner ban phriang.
Kum Paro-iong kur-kur nga khroh,
Hajan jongnga kiwei kin noh;

Ha jingpule nga la nangkiew,
Khlem Sule pat ka longbynriew;
Tang ban pyni ba nga bhariew,
Nga byndi noh ia la ka Rngiew.

Iano ha pyrthei ngan Buh-bot,
Kan pher aiu wat la nga jot;
Wat I'u Kpa ruh ngam salia,
Hana b'u dei tang Nongpynkha.

Sha ka pyrthei tangmar iamih,
La kum u Syiar ba Pyllait-rih;
Ia nga kem-ei kat kiba don,
Ban pyndonkam katba ki mon.

Nga bam, nga dih bad nga kyrhuh,
Hanga ngam tip, kaei kyrduh;
Krensih krensang ngan tyngkai lei,
Ha Kur ha Kha, Shynrang Kynthei.

Ia Khun ia tnga ngam ju salia,
Tang ha Pata nga iai byrngia;
Kabit — kabiang jongki ngam khmih,
Lada ki thnum, nga shu Timsih.

Haba ka biang hi la ka Rngiew,
Nga poi ha Ing — 'riewspah ki briew;
Nga pynlko-pom Umsyep kiwei,
Namar b'la kha bhasngi I Mei.

Nga bylla ruh tang kat ban dap,
Yn bam mano ynda nga iap;
Tangmarwei hi haka pyrthei,
Ba ngan trei than, ngan bret shaei.

Ka Niam-rukom ruh ngam da bat,
Ban wad burom nga Kylla — wat;
Nga mane-Blei ruh tang ban bit,
Ban Khwan-ranab nga la nangtbit.

Kawei 'lengkha ban die ngam lah,
Khlem tip Maka ym bit ban jah;
Khlem ka hukum ym bit leh-Sh Jur,
Tang shu-pher-bJin sha la Iing-Kur.

Ban ioh burom ngam eh ban thok,
Nga Kyndat — KhJup tang sha ki lok;
Ia u babun ba dei U Bieit,
Nga ban Satep da u Thylliej.

Kadei — kaJait, ha nga kam shong,
Hynrei batam dei ka bainong;
Tang ban iohspah ngan ym sngewthut,
Ia Kur — ia Kha ban pyniashut.

Riti barim nga tep jynduh,
Lada dei don ba thong pahuh;
Hangno ibit, nga thaw Kyrwoh,
Sa rat — ia, kaba khlem Jingthoh.

Ba nga la nang Kathoh — Katar,
Hanga baroh kin wan phah Swar;
Na sdang hakut ngan Klishylliah,
Riti — Dustur ki mat sajah.

Lei-lei ia jutang ngam bat shuh,
Ban im pahuh ia ka nga iuh;
Ka ain ka ong, lei-lei ym bit shuh,
Hakhlieh Iewduh, Dohskei ymju kyrduh.

Iaka matti ki Longshuwa,
Mynta nga iohkynti hanga;
Shano ia kane ngan leit kit,
Ngan byndi noh ba lap — jingit.

Ki Khlaw — ki btap ki dang pahuh,
Ia kine, shano ngan leit buh;
U Sam buh — Khlup u Ñi — U Kong,
Nga die Diengthup bad stah — Sawdong.

Ban iatylli, ka Shla nga iai,
Kyrsiew ia Dieng ia maw;
Mynsiem pat ka iai Swai,
Kum ngap ba la iap — Kiaw.

Ba nga ioh Mei ruh shijunom,
Ka khia — ka shon hanga kam don;
Ka met ka jlih, ka rong ka tlem,
Kum 'Si — Mahadek ba iaid khlem Sem.

Myrsiang Sadew, Phyllad Nongpriang,
Shimiet iashai ki ieng ka Krang;
Kyrpong Sem-Syiar ruh bad Semblang,
Rewngap na Ksing ruh ba kin phriang.

Tang mar ia ioh Jylla lajong,
District thymmai nga la pynlong;
Ba yn khamjan Sorkar lajong,
Ba jngai than eh naduh Shillong.

Ban roi ban par ka thain Kynshi,
Iaka nga jer Khasi-Sepngi;
Ka jer ka thoh mardor Pynkloi;
Ryngkat ka Tap ka Shup ban roi.

Haba la ai la ka Kyrteng,
Katto artad Rangbah kan Ieng;
Ban sah ka nam-burom pateng,
Ba ia District la jong la Seng.

Tang mar dep lum la Klong la Skaw,
Kyndit lyer-khluit ka wan jynhaw;
Kynsan iap-tram ka Phlang ka Traw,
Jingri la jong hap niah Shakhlaw.

Baheh l'u baiwai ba biang u Boina,
Ha uba nga bein, nga ai ha Uta;
Manga ialade kum Kulai-Khashor,
Balei ngan babe, wat la ban ka Lyngkor.

Ia ki phud ka Nun-dein bad ki um ka Nun-
bah,
Nga ai ba un jngi kat shaba u kwah;
Ka lad ka lynti ia u nga pyni,
Namar ba nga ieit ia la ka Ri.

H'u Khnam ka Ryntieh, ka Wait bad u Star,
Ban heh la ka bok, ban khraw la Kupar;
Ban neh ka jutang, ba hok kan iai-sah,
Ban ym kem — bikar u Suidlum u Suidwah.

I'u Soh u Syntiew ha u Klong ha u Skaw,
Ban da pynsoh da Kni ne da Kthaw;
Ban jlan la Ka-rta ban eh la ka Rngiew,
Ban bishar Pyrsa ryngkat ruh ki Ksiew.

Kitei mynta ba ngam don shuh,
Ting Blang — Masi u Lieh ka Bthuh;
Ka Rngiew hangno mo pat kan shong,
Haba Kyrteng la Mangkarong.

Jingnang — jingtip la khielapeh,
Khyndew ka Shyiap kie Khlemsangeh;
Jingnang-jingtip ka Kot ka ai,
Hynrei ym ia jingshemphang ba khlemwai.

Naba nga khmied ruh tang shajrong.
La kum khynnah beh Kot kudi;
Nga hap nga ur ruh bad nga mong,
Lajan khlieh la ka sngi.

Thylliej jongnga kum Wait-arliang-syrti,
U Siar, u Shan. u Rhah bad u Lorni;
Na Tyngkong sha Kyrpong u iai ka Pynshad.
Ban manbha kiwei, um lah ban Ailad.

Barit la Kupar, bajem la ka Rngiew,
Balei ba kordit, ngam ju twad la Khohsiew;
Nga ieng ka bishar rhing ia ki Briew,
Ban wad ruh ka lad, kumno ban Pynsniew.

Basa Iewduh ha u nga ai shong,
Ba biang u Bai-wai, long katba long;
Ha kylla-iaphai, ynda bun la ki Sngi,
Ba Ban ka duhlad, ha u ngan Byndi.

Ba skhem u Saipan b'la teh da u Stein,
Ban brai kamkai ki khun ngam bein;
Nga, kum Niangriej ba ong ki briew,
Khyrwait naphang bad Wang bad Shriew.

Ki Khun ka Bthuh na Rangjyrteh,
Mynsiem ka phuh, ka met ka eh;
Ramhah, u Bnang ruh bad u Wein,
Dustur jongnga ia ki ka bein.

Akor burom hanga laper
Khein-kur khein-kha nga la kynther;
Kynthei Shynrang ym don ka pher
Na Sep ka sngi ba nga la kner.

Babun rukom sa ki Jingngeit,
Iarap-iabeh da hap ban peit;
Khasi-Jaintia batang Shitroh,
Lasuh Kyndang habun Kyrwoh.

Shiing-Shisem la iapharia,
Hymmen-para laiaid Sakma;
la jingsngewdei nga ieng ka Shla,
Ba Blei u Trai, dei tang jongnga.

U Blei u Kpa uba ha Bneng
Dei tang pyrthuh tynneng;
I'u Kpa ba ha Khyndew,
Khyndiat ia U ngam ñiew.

Katba Daw-ing ka la nangtlot,
La nang lynsher Karem - Kajot;
'Suidlum — 'Suidwah, 'Suidrit — 'Suidria,
Baroh ia-nga ki wan Mushlia.

Ki Kni ki Kong ki ong mynwei,
Kyrsan — Kyrbah dei na Rympei;
Ban eh ka Ryngiew, ban triem u Khrei,
Ban ieng Rangbah ha ka pyrthei.

Hyndai hukum u Ni u Kong,
Na kper lajong te jied u Ong;
Phi mon u Soh ne mon u Pai,
B'la da mih hok nala Tynrai.

Ia Soh Shalan najngai — narwang,
Ia u wat bam horkit — hordang;
Ha laiphew — hat bad iew laphriang
Ioh dei Soh-hap b'la shu pynrkhiang.

Ka Um ruh dih Pukri lajong,
B'la tih la Khlong d'u Ni u Kong;
Na wah batuid wat ju leit mad,
Ba ioh lah sum u Laiphew-mrad.

Najngai — na rwang ban dih ki Khang,
Ba ioh yn duh — Khiahkrat-Khiahstang,
Kynmaw, tyngkai ha la ka Ktang,
Ban dih pyntngen, ban jah ka Sliang.

Babun ki Diengsoh mynta la Bamkhniang,
U Soh uba mih, u laduh la Jingthiang,
U jngap ha ka Rong, ba boi eh u Skain,
Ia u ba yn bam, ym i don Jingshngain.

Ha Iew ha Hat ka dor ka la hiar,
Ban bam na la Kper, la hap ban husiar,
Ia met ba un ţei, ka bor um don shuh.
Bynta ba Mariang ka pynkup, na u ka laduh.

Soh nala Kper, mynta u Lapher,
Khlem biang la ka por, labun ba Ih-ler,
Ia la u Sohpet, jubor u Kynther,
Ba Mala ka Sboh bad Kylla ka Lver.

I'u Soh na ei sha ngan bam?
B'un tei ia ka doh ryngkat ruh ka Snam,
Kordit ianga, ba ban ka Jingthngan,
Horkit ngam lait, khlem tam na Madan.

Pukri lajong ruh mynta kala Jngut,
Sha man ba nga phai, la san da u Niut,
Na khlieh — ha kjat ka la jakhlia,
La kum ka Thwei ba shong Kynsha.

Ka Um ruh, nangno sha ngan dih,
Hato kam ladei, na Wah mo ban pih?
Hynrei namar ba dei la kajong,
Ngan iai hi ka Tong, ba kan ym Jyndong.

Ban duh ka Jingthngan,
Ban jah ruh ka Sliang,
Kynthei bad Shynrang,
B'la bynta ka Mariang.

Rakot katnga ha pyrthei ym don shuh,
Bad Rit bad Khraw nga Klun kumjuh;
U Lieh u Iong nga ngian naphang,
H'u pdot jongnga ym don ka jnang.

Kum 'Lainili ba shong Rud-Um,
Hanga baroh ki wan ialum;
Baroh laiphew ki jaid Synrum,
Katba wan kit synei ka Um

Baroh naphang manga nga jliah,
Thylliej jongnga ym tip ka jlah;
Shngiam rai-rai ym don ka ngiah,
Tyrkhong ne jhieh, katba wan shah.

U Kyieng-u Dkhi, u Ngap — u Lwai,
Rukom ki sur hanga ki rwai;
Syntiew u Skud pahuh kyrhai,
Ha Saw aiom ki bam khlem-wai.

Um Syntiew jongnga bun jingiwbih,
Ki laiphew Sim ki hiar ban dih;
Naki Saw-lyer ia nga ki wad,
Jingthiang jongnga ki kwah ban mad.

Ha tnum thymmai mynta nga rung,
Bala iathoh laka Shyieng-Krung;
Phylla kynsan ka ing ka sem,
Ka Baiongkhlieh mar-mar ka kem.

U Kthaw, ka Kiaw, Kynum ki ing,
Shisien peit liep ka kam ka sting;
Parum-pareh katne ki don,
Hangne imat ngan kham iohmon.

Radman, kyllain-myngngor I Kthaw,
Bala dep lum l'u Kba u Khaw;
Rabhai I shongsyaid-sngi I Kiaw,
I dung l'u Kwai b'la dep tai-khaw.

Wat la ka bneng imat kan rngaw,
B'la phriang-jarut ka Miaw;
Mynsiem ka pisa bad ka blaw,
Bym dei la Nongkhynraw.

Sdang sa ka phai Shadiang-Shamon,
Kem sa ka triem kum ban kyllon;
Na khlieh ha Kjat, la mih niangkhriat,
Shisien pyrkhat ladei ban bsiat.

Thret kyndit, hangne nga poi,
Ka Nep — ka Tung la phylla-soi;
Jingbuh-jingsat kam iahap shuh,
Dei mo ianga hangne ban juh?

La kum u Tyut hapoh 'Langsah,
Ban kynting jrong lei-lei ngam lah;
B'la Khynrai-Lmuin u Nongpynshong,
Ha tbian sak-sak, long katba long.

U Laiphew-sim u thiah hajrong,
N'u Laiphew-mrad ban lait shah Prong;
Ha nuit ha nier, ha tbian um hiar,
Ba don la tdong kum Khrawkupar.

Kyrsan ka pher Phyllaw-Mynshem,
Na ki laiphew tylli ki snem;
Ki sngi basah ki la lyngkot,
Nangta, nga sdang ka buh Shawrot.

Sangsot-maiblei balei phi ma?
Naduh mynta phi dei jongnga;
Ngan ri, ngan kdup, ngan ai jingda,
Ha Tnum-tyndai baiar jongnga.

Moina jongnga, iaphi ngan ri,
Mynmiet ngan tap da jainshatri;
Ngan wah ka ruh hapoh Branda,
Ban lait na Slap ne Phria.

Maloi artylli ha Ruh ngan buh,
Ryngkat ruh ki Diengiuh;
Phin bam phin dih bad Sum pahuh,
Phin iohthiah ruh khlem kiuh.

Sa katto por phin sa Paitshkor,
Bad phin sa kiuh ruh thot-shi-thot;
Hadien laisien ka Suit-ka Shor,
Hangta phin sa paitpdot.

Ia u Miawiong ba khmied-lyndang,
Shajan jong phi wat ai un shang;
Ai un shu khmied na tbian shajrong,
Un sa langthied hi ka Lyngdong.

La phi lyngkhuid phi khuslai lei,
'Nerlung kim slem ban sei;
Ynda Ianor kita kin iaw,
Sa kiwei pat kin khot I Kthaw.

Haba ladep trud Mawbyrsiew,
Ngan sa batai ia pud ki briew;
Nangtai shane dei ka jongnga,
Kaba maphi phin ioh bynta.

Phin trei phin beng bad phin leh Smat,
Lynti-Synkien dei nga ban prat;
Peit ki Jingri, u Kba ruh sa da phriang,
Kabam-Kasa, Kakup-Kada, manga hi ngan
[pynbiang.

Ki Khun ki Kti Saindur manga,
Ba dei la jaid kynja;
Maphi badei tang u Shongkha,
Phikir pynbiang tang ki Pisa.

Ha i ki Pnar, i che thymme,
Han wan i rap hadien ware,
Main ki warim pathan lei wow wiar i,
Wa ieh hi iei sap paka iong ki.
Hai ri hai, kammon sein kamni!

Syndet, palat i sniaw che,
Iei tre ym bna ia pyrkhat de,
Ki niam na lait cha i kliaw nae ki khmat,
Kammon na tre ia i u pyntympat;
Ki wom em de i mon wa jwat.

Hawa dang tip ia i iungkur,
Cha jngai na chnong dang nud u tur;
Mynda sdu ha iongkhon hi u pyrsia,
Du ha Iawmusiang da teiñ u tia,
La kam kiwa chah ban sangia.

Han du chyrmit wei ktung u dai,
Ha lawduh dang em khon thaw iaw;
Wa dang sah salit i sap ki warim,
Han kyndoi madoi, ym put kut mynsien.
Kynrad, kyrchan dei wi nadien.

Cheiwon i bor u Iangsalah?
Sah dui parom ha ki khynnah.
Cheiwon i mynsien chynrang u Woh Kiang?
Iadai iathied i ki ha lawmusiang;
Timun timun; tidiang, tidiang.

I chad Laho wei chad Nikhla,
Wa buh wa tang u Woh u Ma.
Kini ileh sa katwon sngi don hi,
Da wiar, da duh, da dam na pdein iong i,
Wa bein wa noh pynda i hi.

"Shakhlieh ban kiew Shaphrang ban mih"
Sha la Dien-trai te hei wat khmih;
Banlei ngan tip ia sdang ne kut,
Ai ba Nongrim ka mat Jynsut.

"U Sum, ka Ryntieh bad ka Wait,
Ah! suk ba na kine la lait;"
Kum 'Lenpula ba khlem pyrwa,
Khlem khih la shoh u Slap ne Phria.

"Lawan u Phareng la kiew U Dkhar,"
Lasan ka Tynneng, Jutang ka la hiar;
U shang ruh kylleng, Symbai ba un bet,
Sha Nurok-ka-Ksew ia Longtrai ba un bret.

"Ba shukor u Ksuid I'u Thawlang ka Iawbei;"
Baroh ngi ia rwai, namar ngi sngew-dei;
Da jingshongshit — rhem iaki ngi pynrem,
Ia Blei Trai Nongthaw, dei mynta ba shem.

"Tymmen mynhyndai la ngam iohi shuh,
Jingkynmaw ia ki kan ym duh;"
Baroh kine, tang jingpyrthuh,
Arpateng-Kmie ruh ngam tip shuh.

Lada nga hun tang ha ka suk,
Bad ban shu ud pat ba nga duk;
Ryngkat ka thnum de ktuk shi ktuk,
Shongdor ban im mynta ka juk?

Ngan phikir noh ban long Rangbah,
Ban ieng ialeh ruh khlem da thiah;
Kum shynrang briew katba nga lah,
Lada pynslem khlem pep ngan jah.

Ryngkat ruh ka jingkyrsiew,
Ba baroh ngin kyndit-bynriew;
Ban ioh jingim ba ryngkat briew,
Ban lait shah tim ha Khun ha Ksiew.

Lada mynta ngam ieng iaieh,
Na la poh-ing ngam lait shah beh;
Lada nga lngaid bad jahrngai noh,
Shonghok ia kiwei ban Kynnoh?

Kyndit ko Ramhah, kyrsiew ruh ia u Wein,
Pyn eh la ka rngiew ba kiwei kim ym bein;
Tirot Singh, to da kyrha na Kliar u Kyllang,
Ban dup sniaw ruh u Woh Kiang.

Lymda mynta nga ieng ka wad,
Ban peit ban i bad ruh ban twad;
Hangno Laitthied hangno Paitdoh,
Ngan sa im swai bad jahrngai noh.

Kynthei ruh bad Shynrang, mynta ngin ia-
[khein-sbai lang,
Ban lait ka byrsieh, ban khlahkrat khiahstang;
Ban bat la kyrpang, kumba Nongthaw u la
[mang,
Kum dak ka jutang jingburom l'u Thawlang.

Kordit kum ianga une:—

Uba lakha, heh bad san kum u Phlang u Niut katba pyniaid synei ka Mariang Uba mih haba ladei la ka por, bad uba jah noh pat haba lakut la ka Samoi.

Uba peit khlem da iohi.

Uba shahshkor khlem da iohsngew.

Uba trei khlem ka jingangnud ban pyndep.

Uba phet rieh noh dalade nalade.

Uba im shimet bad shikhmat.

Uba khwan bad uba arsap.

Uba phla ia ka jingtipblei khlem ka jingtipbriew.

Uba pule khlem ka jingangnud ban tip, khlem ka jingthmu, khlem ka jingshemphang bad khlem ka jingbishar.

Uba bam khlem angnud ia ka jingmad.

Uba dih khlem angnud ia ka jingsliang.

Uba kdup-thiah khlem ka jingduriap ia ka lashai.

Uba hanga-manga bad uba nanglut-tiplut.

Uba sip ia la ki Shympriahkti bad bam duh
noh ia ki.

Uba shim jaka-rieh ha ka Soptijynsur.

Uba shim ba ka Jainkyi shah ka long ka Stieh
jong ka jingiada.

Uba isih ialade bad kwah ba kiwei kin ieit
bad burom ia nga.

Uba hun ha ka jingim ba khlem jingangnud.

(J.D. LYNGDOH)

Kat kum ka jingshemphang jongnga, nga iai pyrshang ban shakri bad pynneh iala ka jong ka jaidbynriew ha ka kyrdan jong ka burom bad ka dor. Mynta nga thoh ia kane ka Kot, ban ai iaphi ka lad ban bishar bad pynshongdor ialade, bad da kaba leh kumta nga shim ba nga la leh iala ka jong ka kamram ha ka jingiadei bad phi. Mynta ka shong pat haphi, la phin pdiang ne iehnoh ia ka.

Katwa em i bor pyrkhat o, da pyrchang o u chakri wou pynneh iei jait bru Khasi-Pnar iong i hei kyndon warom wa em dor. Da thoh o ia kani ka kot ioh u e lad iaphi waroh wou bichar wou pynchongdor ia i hi kam ka jait bru. Hawa da dep leh o iei ni sniaw o wa da pyndep o iei kamram o hei iatoh o wa phi. Lok waroh, chong haphi wou diang ne wou noh iei ni i wa da kdaw o ha kani ka kot.

In my humble way, an attempt is being made to serve and uphold the prestige of the Khasi and Pnar community by writing this book, and believed I have done my duty in relation to you. Either you pick it up and read it or put it down, the choice is left to you my friends.